

Necati Cumalı'nın Eserlerinde İzmir ve Çevresi

Dilşah Ünlü

Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Eylül 2015
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Serhan Çiftçioğlu
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdür Vekili

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Aydın
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1.Prof. Dr. Oğuz Karakartal

2. Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Aydın

3. Yrd. Doç. Dr. Mihrican Aylanç

ABSTRACT

Necati Cumalı who is known as a versatile author in Republican era of Turkey, had an important publications in Turkish such as novels, short stories, poetries, and dramas. This research aims to show that how İzmir and its milieu, where is the city of Turkey, were introduced in the publications of Necati Cumalı.

A thesis describing the space-human relationship on Necati Cumalı's novels, short stories, poetries, and dramas has not studied before. Our study is an important contribution not only the space of Necati Cumalı's publications and also in the human-space relationship in the regional literature.

Keywords: Necati Cumalı, İzmir, literature, İzmir and places, geography and literature.

ÖZ

Cumhuriyet devri Türk edebiyatında çok yönlü bir yazar olarak tanınan Necati Cumalı'nın, roman, hikâye, şiir ve oyun türlerinde önemli eserleri vardır. Çalışmamızda yazarın, roman, hikâye, şiir ve oyunlarında geçen İzmir ve çevresini tespit edip, bu mekânının, eserlerine tezahür edişini gün ışığına çıkarmaya çalıştık. Daha önce Necati Cumalı'nın roman, hikâye, şiir ve oyunları üzerinde mekân-insan ilişkisini açıklayan tez formatında bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmamız, hem Necati Cumalı'nın eserlerindeki mekâna hem de bölge edebiyatındaki insan-mekân ilişkisine önemli bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Necati Cumalı, İzmir, edebiyat, İzmir ve çevresi, coğrafya ve edebiyat.

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlama sürecim boyunca benden akademik ve manevî desteğini hiç esirgemeyen değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Aydın'a, derin sabır ve engin görüşleriyle daima bana yol gösteren hocalarım, Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor, Yrd. Doç. Dr. Tayyibe Uç ve Yrd. Doç. Dr. Tuğba Çelik'e, yüksek lisansım boyunca güler yüzünü eksik etmeyen Ersin Öztoprak ve Çilem Aydın'tan'a, tez yazım aşamamın her anında yardımını ve desteğini esirgemeyen ve beni sabırla dinleyen Doğu Akdeniz Üniversitesi, araştırma görevlisi çok sevgili arkadaşım Recep Duranay'a, yönlendirmeleri ve desteği ile zorlu geçen bu süreci kolaylaştıran Evrim Dalyan Eberdes'e, yaşamım boyunca attığım her adımda maddî ve manevî arkamda olan aileme, tüm tarihî ve resmi kaynaklarını kullanmam için bana yardımcı olan ve derin bilgiler vererek çalışmamı kuvvetlendiren Urla Belediyesi'ne sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

Türk edebiyatının gelişmesine katkı sağlayan ve önemli yazarlara ev sahipliği yapan kentlerden biri de İzmir'dir. Özellikle, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde, bazı ilkleri bünyesinde barındırması Türk edebiyatında, İzmir Edebiyatı alt başlığının doğuşuna sebep olur.

Bu çalışmamızdaki amaç, Cumhuriyet döneminin önemli yazarlarından Necati Cumalı'nın, romanlarında, hikâyelerinde, şiirlerinde ve oyunlarında, İzmir ve çevresini nasıl görüp yorumladığını ve bize eserlerinde nasıl yansıttığını açılmaya çalışmaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, tezimizin yazım amacı ifade edilir.

İkinci bölümde, Necati Cumalı'ya kadar İzmir'in önemi belirtilmiş ve yazarın hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiş, eser külliyatı tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde, Necati Cumalı'nın romancılığı, hikâyeciliği, şairliği ve oyun yazarlığı ayrı birer başlık altında tanıtılıp, bu eserlerindeki İzmir ve çevresi tespit edilerek; yazarın bakış açısı ve mekân kurgusu verilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, ele aldığımız ve işlediğimiz konunun ana haritası çıkarılarak bir değerlendirme yapılmıştır.

Aileme

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
ÖZ	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
1 GİRİŞ	1
2 NECATİ CUMALI'YA KADAR EDEBİYATIMIZDA İZMİR	3
3 NECATİ CUMALI'NIN ESERLERİNDE İZMİR VE ÇEVRESİ.....	9
3.1 Hayatı	9
3.1.1 Yazarlığı ve Yazı Hayatına Başlaması Hakkında.....	14
3.2 Şair Yönüyle Necati Cumalı ve Şiirlerine Yansıyan İzmir	23
3.2.1 Kızılçullu Yolu	24
3.2.2 Güzel Aydınlik.....	25
3.2.3 İmbatla Gelen.....	31
3.2.4 Güneş Çizgisi.....	36
3.2.5 Yağmurlu Deniz.....	38
3.2.6 Ceylan Ağdı.....	39
3.2.7 Tufandan Önce.....	40
3.2.8 Sonuç	44
3.3 Romancı Yönüyle Necati Cumalı ve Romanlarına Yansıyan İzmir	44
3.3.1 Tütün Zamanı (Zeliş).....	46
3.3.2 Yağmurlarla Topraklar	57

3.3.3 Acı Tütün	66
3.3.4 Aşk Da Gezer	72
3.3.5 Sonuç	79
3.4 Hikâyeci Yönüyle Necati Cumalı ve Hikâyelerine Yansıyan İzmir	79
3.4.2 Değişik Gözle	83
3.4.3 Susuz Yaz	90
3.4.4 Ay Büyürken Uyuyamam	104
3.4.5 Kente İnen Kaplanlar	120
3.4.6 Sonuç	121
3.5 Oyun Yazarı Yönüyle Necati Cumalı ve Oyunlarına Yansıyan İzmir	121
3.5.1 Boş Beşik	125
3.5.2 Mine	126
3.5.3 Nalınlar	128
3.5.4 Derya Gülü	130
3.5.5 Susuz Yaz	132
3.6 Sonuç	132
4 SONUÇ	133
KAYNAKÇA	135

KISALTMALAR

a.g.e:	Adı geçen eser
a.g.m:	Adı geçen makâle
bkz:	Bakınız
T.Z:	Tütün Zamanı
Y.T:	Yağmurlarla Topraklar
A.T:	Acı Tütün
A.D.G:	Aşk Da Gezer
S.Y:	Susuz Yaz
A.B.U:	Ay Büyürken Uyuyamam

Bölüm 1

GİRİŞ

İnsan, içinde yer aldığı durum ve mekân göre şekillenen bir varlıktır. Bu şekil, tıpkı hacmi belirleyen bir kabın, içindeki sıvıyı kendi biçimine dönüştürmesine benzetilebilir. Mekân ya da durum insanı şekillendirirken, insan da onu var eden bu iki kavramı derinden etkiler.

Büyük Türk Düşünür Farabi'ye göre ikisi de aynıdır. Yalnızca görüntüleri farklıdır. Mekânı en geniş anlamıyla ele alıp, kainata götüren Farabi, '*insan küçük kainattır, kainatsa büyük insan*' der.¹ Çünkü mekân 'bulunulan yer, ortam' anlamına geldiği gibi 'var olmak' anlamını da içerir. Mekânla insan arasındaki bağlantıyı göz önüne alıp, bu anlamları birleştirdiğimizde insanların buldukları yerle, ortamları yani mekânlarıyla birlikte düşünmesi gerektiğini söyleyebiliriz.²

Bu tanımlamalardan yola çıkarak, bir sanatçının eserlerini, mekândan ayrı düşünmek neredeyse olanaksızdır. Çünkü, herkes gibi sanatçı da kendi hayalini ve kurgusunu, kendi yetiştiği koşullar ve mekânlar doğrultusunda geliştirir. Tıpkı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sözünü ettiği şehirler, Nabizade Nazım'ın kaleme aldığı köyler, yörük çadırları, deniz kenarları yahut Necati Cumalı'nın 'eserlerimin dekoru' dediği Urla ve İzmir gibi.

Necati Cumalı yetiştiği bu çevreyi, içinde yer aldığı insanları, duyduğu anıları, gözlemlediği olayları, kendi, mekân-zaman-üslup süzgecinden geçirerek, eserlerinin sayfalarına yansıtır. Edebiyatımızda toplumcu-gerçekçi yazarlarımız arasında yer

¹ Göka Şenol, *İnsan Ve Mekan*, s.7.

² a.g.e., s.19.

alan Necati Cumalı, İzmir ve çevresini, eserlerinde, sadece bir mekân algısı ile vermek yerine, dönemin koşullarını, sosyal hayatı ve coğrafi yapıyı, koca bir harç yaparak, edebî yaşamı boyunca verdiği tüm yapıtların temelinde kullanır.

Biz de tezimizde, bu temeli oluşturan, İzmir ve çevresini, gün yüzüne çıkarmak istiyoruz.

Bölüm 2

NECATİ CUMALI'YA KADAR EDEBİYATIMIZDA İZMİR

Kentler, tarihsel süreç içinde, toplumları çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıran ve kültürel birikimlerle ortaya çıkan birer yerleşim alanlarıdır. Bu kentlerin temel dinamiği ise, kentlerin sosyo-kültürel tabanını oluşturan bireydir. Birey ve kültür temelinde şekillenen kent, kendini var eden bu iki argümanla ele alınarak nesnel bir tanımlamayla somutlaştırılır.

Bireyin varoluşu kenti, kentin varoluşu ise, o bölgenin kültürünü kapsamaktadır. Bu kapsam da, coğrafi, sosyolojik, psikolojik ve tarihî farklılıklarla şekillenir. Her kentin kendine özgü bir portresi çizilirken; farklılıklar, kent resimlerinin ana renkleri olarak tanımlanabilir. İşte bu tanımlamadan yola çıkarak biz de İzmir kentinin 'edebî' portresini çizebiliriz.³

³ İzmir ve çevresi konusunda birçok araştırması bulunan akademisyen-araştırmacı Ömer Faruk Huyugüzel, şehir ve insan belleğinde İzmir'in nasıl bir kültürel geçmişe sahip olduğunu şöyle özetlemektedir: "Çok eski bir tarihe sahip olan ve bir ticaret merkezi olarak gerek Osmanlı Dönemi'nde gerekse sonraki dönemlerde önemli bir rol oynayan İzmir, bugün Ege Bölgesi denen geniş bir bölgenin merkezidir. İzmir şehri bir tarafından deniz yoluyla Avrupa'ya ve Ege ve Akdeniz adalarına açılırken bir taraftan da kara ve demir yollarıyla Anadolu'nun içlerine doğru açılır. Belirtilmesi gereken diğer önemli bir husus da burada Müslüman veya Türk ahalinin yanı sıra nüfus itibarıyla küçümsenemeyecek bir yekûn tutan farklı din ve ırktaki etnik unsurların varlığıdır. Kordon'da toplanmış ticaret kolonileri (Levantenler) ve Rum, Ermeni ve Yahudileri bu arada sayabiliriz. Bu açılardan baktığımızda çeşitli kaynaklardan gelen birçok ticarî, sosyal ve kültürel tesirler İzmir'de bir birleşme ve kaynaşma noktası bulmuş, özellikle bizim konumuzla ilgili birçok olgu İzmir'de oldukça erken tarihlerde ortaya çıkmıştır." Huyugüzel, Ö. F., *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s.16-21.

Türk Edebiyatı, merkezi İstanbul olan bir edebî çevrede şekillenmiştir. İstanbul'da doğan edebî ve kültürel faaliyetler, diğer şehirlerin, fikrî ve edebî hayatını da derinden etkilemiştir.

Türk edebiyatının Tanzimat'tan sonraki dönemini sadece İstanbul'daki edebî hareketlerle sınırlı tutulamayacağı çok açıktır. Özellikle, Tanzimat'tan sonra, Türk yazar ve aydınlarının halk kültür ve edebiyatına karşı uyanan ilgisi, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde de bu ilginin kuvvetlenmesi, edebiyatımızdaki zenginlik ve çeşitliliğin artmasında önemli rol oynamıştır.⁴

Zengin bir kültüre sahip olan İzmir, edebiyatımızda da bazı ilkleri bünyesinde barındırır. Osmanlı Devleti sınırları içinde, 1824'te ilk yabancı gazete olan '*Le Smyrneen*', ve 1831 yılında da ilk Rumca gazete '*Filos Ton Neon*' İzmir'de basılmıştır. Henüz İstanbul'da, resmî gazeteler çıkmazken, İzmir'de Rumca ve Fransızca gazeteler yayımlanmıştır. İzmir'in çok-kültürlülüğünün bir sonucu olan bu çalışmalar, İzmir edebiyatındaki ilkler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzmir'deki edebiyatın nasıl bir seyir izlediğine baktığımızda, buradaki ilk edebî girişim Aydın vilayetinde çıkan *Aydın* gazetesidir. Osmanlı döneminde İzmir, 1864 Teşkil-i Vilâyet Nizamnâmesi gereğince, bugünkü Aydın, Manisa, Denizli ve Muğla illeri ile birlikte Aydın vilayetine bağlıydı.⁵ Bu nedenle de, Aydın vilâyetinde gerçekleşen edebî gelişmeler, İzmir edebiyatı içerisinde yer almaktadır.

Sultan Abdülaziz Dönemi'nde, 1868 yılında, Aydın vilayetinde, Türkler tarafından, Türkçe eserler basmak amacıyla ilk matbaa kurulur. Bu matbaada daha çok İzmir'de ilk telif Türkçe eserler basılmıştır. Nitekim bu matbaanın kuruluşundan

⁴ A.g.e, s. 16-21.

⁵ Huyugüzel, Ö. F., *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s.1-6.

bir yıl sonra, ilk Türkçe gazete olan ‘Aydın’ gazetesi yayımlanır.⁶ Bu gazete hakkındaki detaylı bilgileri Ömer Faruk Huyugüzel’in araştırmasında görüyoruz. Yazar, bu gazeteye ilişkin tespitlerini şöyle sıralıyor: “...Aydın gazetesi başlangıçta Türkçe-Rumca, daha sonra ise Türkçe olarak muhtelif kesintilerle 1869’dan 1914’e kadar kırk beş yıla yakın bir süre çıkmıştır. Bu gazeteyi Mehmet Salim Efendi adında hakkında fazla bilgiye sahip olmadığımız bir gazeteci çıkarmıştı. Mehmet Salim, Aydın’dan sonra *İntibah* gazetesini çıkaran isimdir. O, başka bir deyişle İzmir’de Türkçe yerel basının ilk büyük ismidir.”⁷

Bir diğer ilk ise, İstanbul’daki *Diyojen* dergisinden beş yıl sonra 1875’te İzmir’de yayımlanan *Kara Sinan*, İzmir’in ilk mizah dergisidir.

Aydın gazetesinin yayımlanması İzmir’de edebî ve kültürel hayatın gelişmesine yol açmıştır.

İzmir ve çevresinde karşımıza çıkan ilk önemli yayın organı ise, *Nevruz* dergisidir. *Nevruz*, 1884’te İzmir’de birbirini hiç tanımayan üç gencin rastlantılar sonucu bir araya gelip çıkardıkları bir dergidir. Bunlar, Bıçakçızade Hakkı Bey, Tevfik Nevzat ve Halit Ziya’dır.⁸ *Nevruz*, başlangıçta hazırlıksız ve bir heves çıkartılmaya başlanan ancak, İzmir edebiyatı için, bünyesinde ciddî edebî ürünler barındıran yeni bir soluk olmuştur.

Daha çok tercüme yönü öne çıkan *Nevruz*’un Halit Ziya Uşaklıgil tarafından yapılan batılı şairlere ait şiir çevirileri ile mensur şiirleri ön plana çıkmıştır.⁹

İzmir’e vali olarak atanan Halil Rıfat Paşa’nın da isteği üzerine, Halit Ziya Uşaklıgil ve Tevfik Nevzat 1886’da *Hizmet* gazetesini çıkarırlar. *Hizmet* gazetesi

⁶ A.g.e, s. 51-55.

⁷ A.g.e, s.52.

⁸ Somar,Ziya., *Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat tarihimizde İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi:17, s.13-24.

⁹ Huyugüzel, Ö. F., *İzmir’de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi: 46, s. 57.

yaptığı yayınlarla fikir, politika, ekonomi ve edebiyat alanlarında İzmir'in fikir ve edebiyatına önemli katkılar yapmıştır. Hatta yaptığı bazı yayınlar sebebiyle, sesini İstanbul'a kadar ulaştırmıştır.¹⁰

Hizmet gazetesini edebiyatımızda önemli kılan bir diğer özelliği ise; Halit Ziya Uşaklıgil'in ilk romanlarının bu gazetede tefrika edilmesidir. Nitekim, Halit Ziya'nın bu tefrikalarıyla Hizmet gazetesi, hem İzmir edebiyatını ve İzmir'in fikrî hareketlerini aydınlatmış hem de Türk edebiyatında yeni yeni oluşmaya başlayan roman türünün ilk örneklerine de aracılık etmiştir.¹¹

İzmir'deki bir diğer yayın organı da, 1895'te Tevfik Nevzat tarafından çıkarılan *Ahenk* gazetesidir. İzmir'de otuz beş yıldan fazla bir süre yayın hayatında kalan bu gazetenin hem İzmir hem de Türk kültürüne önemli katkıları olmuştur.

Dilin sadeleşmesi, yazın dilinin herkes tarafından anlaşılması gibi konular *Ahenk* gazetesinde izlenen tutumlardan biri olmuştur. Ahenk gazetesinin sade Türkçe ve halkı bilinçlendirmek isteyen tutumu, gazetede köy ve köy halkının sorunlarına değinen bir bölüm oluşturup, tüm köylülerin, tüketim kooperatifi yaratmalarına zemin hazırlamıştır.¹²

Ahenk gazetesinden bir yıl sonra, 1896'da basın hayatına katılan İzmir gazetesini de görürüz. Bıçakçızade Hakkı tarafından yayımlanan *İzmir* gazetesi, diğer gazetelerden farklı bir içeriğe sahipti. Her ne kadar, Halit Ziya Uşaklıgil ve Tevfik Nevzat'la *Nevruz* dergisini birlikte çıkarmış olsalar da, Bıçakçızade Hakkı'nın aldığı medrese eğitimi gereği daha muhafazakâr görüşe sahipti.¹³ Ancak İzmir gazetesinin en önemli özelliği, İstanbul dahil, İzmir'de Türkçülük ve dil hareketlerinin sakin

¹⁰ Somar,Ziya., Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat tarihimizde İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi:17, s.37-52.

¹¹ Huyugüzel, Ö. F., *Halit Ziya Uşaklıgil (Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:707, s.14-19.

¹² Huyugüzel, Ö. F., *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi: 46, s.59-61.

¹³ A.g.e., s.59-61.

geçtiği bir dönemde, Baha Tevfik, Şahabettin Süleyman ve Ömer Seyfettin'in bu dönemde gazetede yazdıkları yazılardır.

XIX.yy'da İzmir'in fikir ve edebiyatının çatısını bir dergi (*Nevruz*) üç gazete (*Hizmet*, *Ahenk*, *İzmir*) oluşturmuştur.

İzmir'i ve edebiyatını etkilemiş ya da etkilenmiş tüm yazarları ele almak, başlı başına farklı bir çalışmanın konusu olabilir. Ancak biz İzmir edebiyatı çevresinde derin izler bırakan isimler arasında Halit Ziya, Tevfik Nevzat ve Bıçakçızade Hakkı'nın ön plana çıktığını söyleyebiliriz.

Edebi hayatının bir bölümü İzmir'de geçen Halit Ziya Uşaklıgil'in bu yanını İzmir ve İstanbul devresi olarak ikiye ayırmak mümkündür. Keza, 12 yaşında ailesi ile birlikte İzmir'e gelen Halit Ziya Uşaklıgil, kendisini büyük romancı yapan eserlerinin temelini *Hizmet* gazetesinde atmıştır.

Halit Ziya Uşaklıgil, İzmir'de 1886 Kasım'ından 1893 Mart'ına kadar yaklaşık altı buçuk yıl sürdürdüğü yazı faaliyetinde, yeni hikâye tarzının ilk ürünlerini ve mensur şiirin en parlak örneklerini İzmir devresinde vererek, İstanbul'a iyi yetişmiş bir yazar olarak gider.¹⁴

Halit Ziya Uşaklıgil'in İzmir'e ve edebiyatımıza yaptığı bir diğer katkı ise; '*İzmir Hikâyeleri*' ve tecrübelerinin kırk yılını yazdığı, '*Kırk Yıl*' adlı hatıra kitaplarıdır. Herk iki kitapta da Halit Ziya Uşaklıgil'in İzmir'deki edebî, sosyal ve ailevi yaşamını, ayrıca dönemin İzmir'ini görmekteyiz.

Edebiyatımızda İzmir denince akla ilk gelecek isimlerden birisi de Şair Eşref'tir. Şair Eşref'in şiirleri; İzmir'de çıkan *Hizmet gazetesi*, *Şûle-i Edeb*, *Muktebes* ve mizah dergisi olan *Edeb Yahu*'da yayımlanmıştır.¹⁵

¹⁴ A.g.e., s.150-163.

¹⁵ A.g.e., s.140-149.

Tanzimat'tan sonra İzmir'de öne çıkan bu isimlerden sonra II. Meşrutiyet devrinde karşımıza Tokadizade Şekip ismi çıkar. Tarz olarak Serveti Fünûnculara yakın duran bu isim yazdığı mersiyelerle dikkat çekmiştir.¹⁶

Ömer Seyfettin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun da İzmir dönemleri olmuştur. Ömer Faruk Huyugüzel'in yaptığı tespitler ve yazarlarımızın yayımladıkları eserler sonucu, eserlerinde İzmir'i işlediklerini hem kendi edebiyat ve sanat anlayışlarına hem de İzmir'in edebiyatına katkı sağladıklarını görüyoruz.¹⁷

İzmir'in edebiyatına katkı yapmış, bu şehirden etkilenip eserlerine yansıtmış ya da burada doğmuş şair ve yazarlarımız vardır. Bunların başında, *Halikarnas Balıkcısı*'nı, Cumhuriyet döneminde Attila İlhan'ı, Türk edebiyatında Kurtuluş Savaşı üzerine yazılmış ilk roman olan Ateşten Gömleği (İzmir Kızı), hikâyelerinin konusunu Söke ve çevresindeki tarım sorunlarından alan Samim Kocagöz'ü, küçük memur ve esnafın, deniz işçilerinin hayat mücadelelerini konu alan hikâyeci ve romancı Tarık Dursun K.'yı, yine Manisa doğumlu ve bu şehri, Türk edebiyatında dikkat çeken romanı *Anayurt Oteli*'nde kullanan Yusuf Atılgan'ı ve bu çalışmamıza konu olan Necati Cumalı'yı saymak mümkün.¹⁸

¹⁶ Somar,Ziya., *Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat tarihimize İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi:17, s.122-126.

¹⁷Ömer Seyfettin bu devrede telif ve tercüme olarak sekiz hikâye yayımlamıştır. Bunlar; Ceyle Bir Köpek ve Kadın Mektupları, Aurelien Chaulle ve Marcel Prévost'dan çevrilmiştir. Telif hikâyeleri ise; İlk Namaz, Sahir'e Karşı, Sebat, Erkek Mektubu, Çirkin Bir Hakikat, Ay Sonunda, başlıklarını taşırlar.'Bu devrede yazdığı hikâyeleri, gençlerin hayallerini ve yaşantılarını anlatan, hatıralar veya hayal ve gerçek arasındaki hissi ve ferdi hikâyelerdir. Edebiyatımızda romancı kimliği ile ön plana çıkan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, beş tane hikâye kitabı yayımlayarak hikâyeci kimliğini de ortaya koymuştur. Bunlar; Bir Serencam, Rahmet, İzmir'den Bursa'ya, Millî Savaş Hikâyeleri ve Hikâyeler'dir. Çocukluk ve gençlik dönemlerini Manisa ve İzmir'de geçiren Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bu dönemin etiklerini, hikâyelerinde mekân olarak yansıtmıştır. ' Yakup Kadri'nin yayımlanan ilk hikâyesi olan 'Baskın' Manisa'da geçen bir olaya dayanır. 'Şapka, Zor Talâk, Bir Kadın Meselesi, Kadın ve Ukubet, Bir Tercüme-i Hâl, Bir Yüz Karası ve Sıla hikâyelerinde, Batı Anadolu'yu, Ege Bölgesini ve İzmir'i görmekteyiz. A.g.e., s.208-234.

¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için, Ömer Faruk Huyugüzel'in *İzmir Fikir ve Sanat Adamları* ve Hüseyin Avni Ozan'ın, *İzmir Şairleri Antolojisi* kitaplarına bakılabilir.

Bölüm 3

NECATİ CUMALI'NIN ESERLERİNDE İZMİR VE ÇEVRESİ

3.1 Hayatı

Necati Cumalı, Fitnat ve Mustafa Cumalı'nın ilk çocuğu olarak 13 Ocak 1921'de, bugün Yunanistan'nın Batı Makedonya bölgesinde bulunan Florina'da dünyaya gelir. Asıl adı, Ahmet Necati Acar'dır. Dedesi Ahmet, babası ise Necati adını verir. Necati Cumalı, soyadının değişmesinin hikâyesini şöyle anlatır: 'Benim asıl adım Ahmet Necati Acar'dı. Babamın aldığı Acar soyadını yakıştıramadım şiirlerime. Edebiyatımızda Ahmet bolluğundan geçilmiyordu. Bir Ahmet daha olmak istemedim. Mahkeme kararıyla Necati'ye uyumlu gelen Cumalı soyadını aldım.'¹⁹ Necati Cumalı, Cumalı soyadını seçme tercihini ise, 'Kayalar şimdiki adıyla Ptolemis annemin kasabasıydı. Soyadımın geldiği Cuma da, kayaların biraz daha güneyinde, kasabanın ilk merkezinin adı...'²⁰ olarak gösterir.

Lozan Barış Antlaşması'nın (24 Temmuz 1923) imzalanmasından sonra, Necati Cumalı ve ailesinin 1924 yılında İzmir'in Urla ilçesine göç ederler. Bu göç sırasında üç yaşında olan Necati Cumalı, ailesinden dinledikleri ile bu göçü hem ruhunda hem de kaleminde yaşatacaktır.

¹⁹ Necati Cumalı'nın ilk edebî ürünlerine yer veren, Urla Halkevi tarafından yayımlanan *Ocak* dergisinde yazarın 'A. Necati Acar' imzasını kullandığını görüyoruz. Yazarın bu dergide, 'Ümitlerimin Gemisi', 'Beğenmek' ve 'Koşma' adlı üç eserine yer verilmiştir. Bkz. *Ocak*, nr.1-2, yıl.1939, s.1-2.

²⁰ Cumalı Necati, *Revizyonist*, s.198, 1. Basım 1979 (Ağustos), Tekin Yayınevi, Ankara.

Necati Cumalı'nın dedesi İbrahim Efendi, tüm çocuklarına kendi eliyle Kur'an yazan, İttihat ve Terakki Partisine üye olan, ailesine, dinine ve topraklarına bağlı bir adamdır. Otuzlu yaşlarında kardeşiyle anlaşmazlığa tutuşup, Anadolu'ya Havran'a gelip bir yıl ticaretle uğraşmış; fakat Florina'nın ve topraklarının özlemine dayanamayıp geri dönmüştür.²¹ Florina'dan göç ettikleri sırada doksan üç yaşında olan İbrahim Efendi, Selânik'te vapura bindirilirken ayaklarına inen felç sonucu ömrünün geri kalan üç senesini yatalak ve sıla hasreti ile Urla'da geçirir.

Necati Cumalı'nın anlatımına göre babası, dedesine hiç benzemeyen bir mizaca sahip, çapkın, kumarbaz ve toprak sahibi biridir. Annesi ise, evine, eşine ve çocuklarına bağlı, çalışkan, güler yüzlü ve Necati Cumalı'nın gelişmesinde büyük rol oynamış bir kadındır.²² Necati Cumalı dört kız ve bir erkek olmak üzere beş kardeşe sahiptir. Ailesi ile birlikte 1924 yılının Mart'ında Urla'ya göçmen olarak yerleşen Necati Cumalı, Türkçe'yi Rumeli aksanıyla öğrenir ve ileride '*bir göç yaşadım, dil değiştirdim...*' diye aktarmaktadır.

İlköğrenimini Urla'da, 1927-1932 yılları arasında tamamlayan Necati Cumalı ilçede ortaokulun bulunmamasından dolayı, orta öğretimini dayısının yanında devam ettirmek zorunda kalır. Bu arada, babasının Necati Cumalı'yı Galatasaray'da okutma isteği, 1931 yılındaki buhran ve yoksulluğun sonucu olarak bir hayalden öteye gitmez. Fakat yengesi, onun okuma isteğini, yarım bırakmasına razı olmaz İzmir'den kalkıp Urla'ya gelir ve '*ben oğlumun okulsuz bırakmam*' diyerek Necati Cumalı'yı İzmir'e götürür.

²¹ Cumalı Necati, *Makedonya 1900*, s.18, 4. Basım 1986, İnkilâp Kitabevi, İstanbul.

²² 'Tam bir halk kadınıydı annem. Güçlü kuvvetli sağlam yapısı, her işe yatkın iri kemikli, hünerli elleriyle halkımızın eli öpülesi sayısız çalışkan analardan biriydi. Bolluk günümüzde de darlık günümüzde de evin hiç bir işi yoktu ki bir ucundan o tutmuş olmasın.' Cumalı Necati, *Kente İnen Kaplanlar, Annemin Yüzü*, s.38.,1976, Sander Yayınları, İstanbul.

İzmir Muallim Mektebinin orta kısmını (1932-1935), liseyi ise İzmir Atatürk Lisesi'nde (1935-1938) tamamlar.²³ 1938 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ne yazılır. Fakat bu fakülteyi ruhsal buhranlardan dolayı bırakıp, kaydını Ankara Hukuk Fakültesi'ne aldırır. Günlüklerini kitap haline getirdiği “Yeşil Bir At Sırtında”ki ‘*Benim Dışında*’ başlığı taşıyan günlük yazısında bu durumu şöyle nakleder: ‘1938’de İstanbul Hukuku’na yazılmışım. 1938 Eylül sonları ile 1939 Ocağı arası tam bir bunalım ayları oldu yaşamımda. Gerçekten âşık mıydım? Yoksa cinsel bunalımlar mı geçiriyordum? Sıkıntılı, soluk alamaz biri olmuşum. Elime hangi dersi alsam bir sayfa okuyamıyordum. Sokaklara atıyordum kendimi. Bıraktım İstanbul’u, Ankara Hukuk’a aktardım kaydımı. İstanbul Hukuku dört yıl Ankara üç yıldır. Şiir yapışmıştı yakama. Aşkdan, İstanbul’dan kaçtım, dört yıllık üniversite cezasını üç yıla indirdim.’

Necati Cumalı, 1941 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirir. 1941-1942 kışında Ankara Toprak Mahsulleri Ofisi’nin muhasebe bölümünde çalışır. İkinci bir üniversite olarak gördüğü yedek subaylık dönemini Çanakkale ve Ezine’de üç yılda tamamlar. Askerlik Necati Cumalı’ya kendi deyimiyle ona ‘çok geniş bir insan albümü’ sunar.²⁴

Askerliğe başladığında ilk işi kendine bir posta kutusu kiralar ve ‘*Adımlar*’ ‘*Yurt ve Dünya*’ dergilerine abone olup, Remzi Kitabevi’ne on kitaplık bir sipariş

²³ Necati Cumalı’nın 21 Eylül 2000 yılında Dr. Serap Akcaoglu Saydım ile yaptığı söyleşide öğrencilik yıllarını şöyle anlatmaktadır: ‘...İlkokuldan sonra dayımın yanında İzmir’de okudum. Ortaokul da hep böyle geçti. Sınıfın iyileri arasındaydım. Hiç ikmale kalmazdım. Maalesef sınıfta kalma talihi bana hiç uğramadı. Dinlemek yeterdi bana. Bir kez dinleyeyim bir şeyi yeterdi. İzmir Atatürk Lisesi’nde ikmallsiz sınıf geçmek, çok talihli babalara nasip olur. İzmir Atatürk Lisesini bitirmek öyle herkese nasip olmaz. Çok sıkıydı; ama Allah biraz cömert davrandı mı kuluna işler kolaylaşıyor. O zamanlar hoca anlatırdı, ardından ben alattırdım. Okul mokul bana dayanır mı? Hocalar gel bir de sen anlat derlerdi bana, kendileri anlattıktan sonra...’ Saydım, Akcaoglu Serap, *Necati Cumalı’nın Hayatı, Hikâye ve Romanları*, s.309, MEB, 2011, Ankara.

²⁴ *Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı’ya Selam*, Cumalı Necati, *Yaşamın Diyeti*, s.97, 6 Mayıs 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

verir. Ezine'ye giderken yanında tek bir kitap götürmeyen Necati Cumalı, Ezine'den bir sandık dolusu kitapla Urla'ya döner.²⁵

1945 yılında dostlarının özlemine dayanamaz ve Ankara'ya yeniden 'merhaba' der. 1945 yılının ilkbaharı ile 1948 yılının sonuna kadar Ankara'da Cahit Sıtkı Tarancı ile aynı evi paylaşırlar.²⁶ Bu dönemde önce, Millî Eğitim Bakanlığının Yayın Müdürlüğü'nde 1945 yılı sonlarında Halil Vedat Fıratlı'nın Ankara Güzel Sanatlar Müdürü olarak atanmasından sonra da, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nde Devlet Tiyatrosu Operasının Yayın İşleri'nde görev alır. Ankara'da geçirdiği bu dört yılın içinde, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Erol-Dora Günay, piyanist Rogsi Sabor, Nahid Fıratlı, Halil Vedat Fıratlı, Ahmet Adnan Saygun, Ahmet Hamdi Tanpınar, Pertev Naili Boratav ile dostlarının çevresini genişletip, kendisine oldukça geniş edebî bir ortam kurar.²⁷

1949 başında Urla'ya, baba evine döner. 1950-1952 yıllarında Urla'da, 1953-1957 yıllarında ise İzmir'de avukatlık yapar. Ankara'daki çevresini bırakıp, İzmir'e gelen Necati Cumalı hayal kırıklığı ile dolu yedi sene geçirir. Necati Cumalı bu dönemini daha sonra "Yeşil Bir At Sirtında" adlı kitabında şöyle anlatır: '1950-57 arası Mimli olarak yaşadım İzmir'de. Yaklaştığım kimi masalarda konuşmalar kesilirdi. Kimliği açık bilinmeyen bir solcuydum onların gözünde. Değiştirmeyi denediler zaman zaman yaşamımın yönünü. Çalışkanlığım, zekâmla, olumlu buldukları daha bazı yanlarımla kendilerinden biri yapmak istediler beni. Kız vererek, iş vererek kazanırlar seçtikleri adamı... Onlar direndi ben direndim. O kadar

²⁵ Cumalı Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s. 237, 1990, Can Yayınevi, İstanbul.

²⁶ Yazar bu konuyu *Niçin Aşk* adlı kitabında şöyle anlatır: 'Cahit Sıtkı Tarancı ile önce Hergele Meydanında, eski Hukuk Fakültesinin, şimdiki Akşam Kız Sanat Okulunun arkasında, sonra da Marmara Sokağında, Yenişehir Pazarının karşısına düşen bir apartmanda, onun bulup tuttuğu odalarda, üç yıl beraber oturduk. Bu demektir ki üç yıl, hastalıkta sağlıkta destek olduk birbirimize. Üzüntülerimiz, sevinçlerimiz bölüştük.' Cumalı Necati, *Niçin Aşk*, s.45. Mart 1971, İmbat Yayınları, İstanbul.

²⁷ *Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı'ya Selam*, Cumalı Necati, *Yaşamın Diyeti*, s.97, 6 Mayıs 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

tanıdığım iş adamı arasında biri olsun davasını vermedi, avukat olarak işleri içine sokmadılar beni. Sonuç olarak yedi yıl gerçek kimliğimden uzak yaşadım İzmir’de. Mimli olarak kaldım...’²⁸

Necati Cumalı, avukatlık yaptığı bu dönemi, ‘toplumumuzun sorunlarını sergileyen bir laboratuvar’ da çalışmış olarak addeder.²⁹ 1954 sonlarında hastalanarak yetmiş beş gün İzmir Buca Senatoryumu’nda işçilerle birlikte yatar.³⁰

Avukatlıktan edineceği hiçbir şey kalmadığını düşünüp, 1957 yılının sonbaharında yıllardır hayalini kurduğu Paris’e cebinde sadece bir ay geçinebileceği bir parayla, yazın adamı olmak için gider. İlk altı ay karaborsadan döviz sağlayarak, borçlanarak geçimini sağlar. Munis Faik Ozansoy’un yardımıyla Basın Ateşeliğ’in’nde, ‘radyo dinleme görevlisi’ olarak iş bulur ve bir yıl daha Paris’te kalır.³¹

1959 yazında, hayatını sadece ‘edebiyat adamı’ olarak kazanmaya karar verir ve İstanbul’a döner. İstanbul Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nde raportör, İstanbul Radyosu’nda da Tiyatro Bölümü Yöneticisi olarak çalışır. Necati Cumalı ile aynı işyerinde fakat bir üst katında Dış Basın Bürosu Şefi olarak çalışan Berrin Tekinsoy ile tanışır ve 1960 yılında evlenir. 1963 baharında Berrin Tekinsoy’un Tel-Aviv Tanıtma Ateşeliğine atanmasıyla Tel- Aviv’e (İsrail), 1964 güzünde Paris Basın Ateşeliği’ne atanmasıyla da Paris’e giderler.

Necati Cumalı’nın dönemin yönetimine ters gelen yazılarından ötürü eşi görevinden alınır ve 1966’da İstanbul’a dönerler. Daha sonra birbirini izleyen yurtdışı gezileri yazara, değişik mekânlarda farklı milletlerin insanlarıyla tanışma imkânı sağlar. Bu yıllara ait gözlemler, Necati Cumalı’nın eserinin

²⁸ Cumalı Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s.128., 1990, Can Yayınevi, İstanbul.

²⁹ ‘Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı’ya Selam, Cumalı Necati, *Yaşamın Diyeti*, s.97. 6 Mayıs 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

³⁰ Cumalı Necati, *Niçin Af*, s.54., 1971, İmbat Yayınları.

³¹ Cumalı Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s. 238., 1990, Can Yayınları.

olusmasında etkili olur. Necati Cumalı, o yıllara ait gelişmeleri şu şekilde aktarır: “... 1967 yılında Bulgaristan Yazarlar Birliği'nin çağrısı olarak başlayan yurt dışı gezilerim, Makedonya, Birleşik Amerika (1970-1978), Sovyetler Birliği (1971-1973), Bulgaristan (1973-1978), İran (1972-1976-1977), Yunanistan (1978), Almanya, Çekoslovakya, Bulgaristan (1986), Finlandiya (1988) ile sürdü. O arada kendi arabamızla İstanbul'dan çıkarak Zagreb, Milano, Paris üstünden Strazburg, Münih, Viyana, Budapeşte, Bükreş'e uzanan yolculuklar yaptık. Bütün bu geziler beni etkiledi, esinlendirdi, çağımızı daha yakından tanımamda yararlı oldu. Öykülerime, şiirlerime, denemelerime kaynaklık etti. Yazdıklarımı tekdüzelikten kurtarabildimse, öyle sanıyorum ki, bu niteliği, yaşamımı tekdüzelikten kurtaracak cesareti göstermeye borçluyum.”³²

1966 yılından sonra sadece edebiyatçı kimliği ile geçimini sağlayan Necati Cumalı, 12 Ocak 2001'de öldü.

3.1.1 Yazarlığı ve Yazı Hayatına Başlaması Hakkında

Necati Cumalı, bir söyleşisinde yazmak ve kendi yazarlığı hakkında şunları söyler: ‘Ben bugüne kadar ne yazdımsa yazmak zorunda olduğum için yazdım. Edebiyatçı olmayı düşünmedim hiç. Edebiyatçı olduğum için yazdım. Şiir yazmasam iç sıkıntısından boğulacak duruma gelirdim gençlik yıllarımda. İtici bir gücün tutsağıydım. Yazmak benim kurtuluş yolum, mutluluk yolum oldu. Mutlu olabilmek için oyunlar öyküler yazdım. Şimdi de yazamadığım günleri yaşamadım sayarım.’³³

Çocukluğunda Kuran dışında kitap görmeden büyüyen Cumalı, yedi yaşında Tevfik Fikret'in ‘*Kuşlar*’ şiirini okuyunca, yaşadıkça tutacağı yolun önünde

³² ‘Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı’ya Selam, Cumalı Necati, *Yaşamın Diyeti*, s.97., 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

³³ ‘Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı’ya Selam, *Necati Cumalı ile Söyleşi*, Günel Burhan, s.23., 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

aydınlandığını fark etmiştir.³⁴ Ortaokulun son yılında ise Refik Ahmet Sevengil'in hazırladığı *Türkçe* kitabında Necip Fazıl'ın 'Geçen Dakikalarım' şiirini okuyunca büyülenir. Daha önce okuduğu ve basit bulduğu manzumelere benzemeyen bu şiirler için Necati Cumalı duygularını şöyle ifade eder: "O zamana kadar okuduğum manzumelere benzemiyordu bu okuduklarım. Büyülenmişim hemen ezberlemiştim bu parçaları. Bu şiirlerin itmesiyle okul kitaplığında *Örümcek Ağrı'nı*, *Kaldırımlar'ı* buldum." Yine o yıllarda Faruk Nafiz'i okuyup hayal kırıklığına uğrayan Necati Cumalı, Nazım Hikmet'in şiirleriyle karşılaşınca, ona bağlanır. Ömer Seyfettin, Sabahattin Ali ve Sait Faik'in hikâyeleri, Necati Cumalı için yeni bir dünya yaratır. Hikâyelerle oluşturulan bu 'yeni dünya'ya, gezici tiyatroların Urla'ya gelmesiyle, Necati Cumalı'nın sanat ve edebiyat yaşamında yeni bir pencere daha açılır. Tiyatro tutkusunu *Karagöz* oyunlarını seyrederek ve oynatarak daha beş yaşındayken geliştirir. Tiyatronun hayatına nasıl girdiği konusunu detaylı bir biçimde anlatır: 'Tiyatro sevgim benim beş yaşında başlar. Urla'da evimiz büyüktü. Oyun arkadaşlarımla çıkar, ahıra giderdik. Hayvan beslemiyorduk artık. Ahır boş kalmıştı. Orayı bir Karagöz odası yapmıştım. Yalağın üstüne bir takım çuvallar sarkıttım. Bir de çerçeveye şey çaktık, perde... Arkasına giren iki arkadaş Karagöz oynatırdı. Öbür arkadaşlarım dışarıdan ne bulurlarsa otururlardı üstlerine. Biz orada Karagöz oynatırdık. İlk tiyatroyu gördüğüm zaman büyülendim. Beş yaşında gözlerim böyle açıldı.'³⁵

Necati Cumalı, ortaokul yıllarında sadece hikâye okuyucusu iken, verilen ödev sonrasında on dört yaşında ilk hikâyesini yazar.³⁶ Onun edebî kimliğindeki dönüm noktası ise, İzmir Atatürk Lisesi'ndeki arkadaşı Hüseyin Batu'dur. Yatılı okuduğu

³⁴ 'Yaşlanmaz Şair Çocuk' Necati Cumalı'ya Selam, Cumalı Necati, *Yaşamın Diyeti*, s.96., 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

³⁵ Taş Songül, *Necati Cumalı ve Oyunları*, s.310, 2001, Ankara.

³⁶ 'Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı'ya Selam', *Necati Cumalı Öykücülüğünü Anlatıyor*, Ertop Konur, s.62., 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

lisede, dolabını yerleştirirken, yan dolabında Hüseyin Batu'nun dolabını açıp kapattıkça dergilerini görür ve ilgisini çeker. Böylece Necati Cumalı hem dergilerle hem de ileride şiirlerine ilk destek olacak kişiyle tanışır.³⁷

1938 Haziran'ında liseyi bitirip baba evine, Urla'ya döner ve ilk şiirlerini buradayken yazmaya başlar. '...Baba evine dönünce ilk şiirlerimi yazmaya, Hüseyin'e postalamaya başladım. 1938 Haziran'ından 1940 sonuna kadar bir yığın şiir karladım. 1940 yazında koca bir defter dolmuştu yazdıklarımla. Allahtan ki dergilere postalamaya, yayınlamaya kalkmadım onları. Dostların araya girmesiyle yayımlanan bir kaçı da dergilerde kaldı. Çoğu sevdiğim şairleri hatırlatan şeylerdi. 1941 başında o defteri küçümseyecek kadar yol almıştım. Kolaylıkla yırtıp attım.'³⁸

Urla Halkevi'nin çalışkan ve edebiyatı çok seven başkanı, Cihat Gökçek'in girişimiyle içerisinde Necati Cumalı'nın da yer aldığı, sadece iki sayı yayımlanabilen *Ocak* dergisi çıkartılır.³⁹ Necati Cumalı'nın burada, A.Necati Acar ismiyle bir yazısı ve bir şiiri yayımlanır. Fakat kayda değer ilk şiiri ise, *Varlık* dergisinde 1940 yılında 'Netice'adı ile yayımlanır. Ankara Üniversitesi'nde okuduğu o yıllarda, 'beni yüreklendiren dostlarım' diye andığı, Orhan Veli, Oktay Rıfat, Cahit Sıtkı Tarancı, Nurullah Ataç, Halil Vedat Fıratlı ve eşi Nahid Fıratlı ile dost olur.

Edebî kimliğini geliştirmek için, Dostoyevski, Balzac, Çehov, Puşkin, Hamingway, Malraux gibi yazarları büyük bir hayranlıkla okur. 'Garip' akımının hakim olduğu yıllarda edebiyatla ilgilenen Necati Cumalı, ne bu akıma ne de başka

³⁷ 'Dolabını açtıkça dergiler alır, dergiler bırakırdı yeni sahibi. Varlı, Yücel, Gündüz, Çığır vb. gibi o yılların sanat dergileriydi bunlar. Yeni dolap komşum, dergileriyle merakımı çekti. Hüseyin Batu'ydu adı. Kısa sürede çok yakın arkadaş olduk. O dergileri, 1930'ların Cahit Sıtkı, Dıranas gibi şairlerini Hüseyin'in aracılığı ile tanıdım. Özellikle akşam yemeklerinden sonra soluk almadan şiirden konuşurduk. Hüseyin, şiir tutkusunun beni nasıl sardığını gördükçe, sık sık, ne zaman şiir yazmaya başlayacağımı sorardı.' Cumalı, Necati, 'Çevremde, Yaşamımda aradım Şiiri', Gösteri, 4, s.7.

³⁸ 'Yaşlanmaz Şair Çocuk' Necati Cumalı'ya *Selam, Cumalı'nın Toplu Şiirleri*, s.74., 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

³⁹ 'Bizleri toplayıp *Ocak*'ı çıkarmaya başladı. Ceplerim şiir karalamalarıyla doluydu. O güne kadar yazdığım şiirleri bir yana bırakıp bir koşma yazdım *Ocak* için. Yanlış davrandığımı da çabuk anladım. Karacaoğlan'ın koşmalarına kolayından bir öykünmeydi yaptığım iş.' Cumalı Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s.290-291. 1990, Can Yayınları.

bir topluluğa dahil olmadan kendi değimi ile, ‘garip düşmeden yeni olmaya’ çalışmıştır. İlk şiir kitabı olan ‘*Kızılçullu Yolu*’nu, Salâh Birsnel ve arkadaşlarının kurduğu ABC Kitabevi’nde kendi hesabına bastırıp yayımlar.⁴⁰ 1944 yılında terhisinde yakın bir zaman kala geçirdiği zehirli sıtma paratifo karışımı öldürücü hastalıktan dolayı hava değişimine gönderilir. Necati Cumalı askerden, *Harbe Gidenin Şarkıları*, adlı şiir kitabıyla döner. Daha sonra şiirleri, *Varlık*, *Ülkü*, *Ankara* gibi dergilerde ilk hikâyesi ise 1945 yılında ‘Aysız Geceler’ adıyla, *Yücel* dergisinde yayımlanır.

Necati Cumalı’nın belki de sanatını en çok beslediği yıllar olarak nitelendirebileceğimiz 1950-1957 yılları, İzmir ve Urla dönemi başlar. Ankara’dan 1949 sonu dönen ve avukatlığa başlayan Cumalı, mesleğinin yardımı ile edebiyatçı kimliğini kendi topraklarında, kendi insanıyla geliştirir. *Boş Beşik* adlı oyunu ile İzmir’de dikkatleri üzerine çeken Necati Cumalı, *Güzel Aydınlık*, *İmbatla Gelen*, *Güneş Çizgisi* ve ilk hikâye kitabı olan *Yalnız Kadın*’ı bu devrede arka arkaya çıkarır.

Hikâyeleri, *Varlık*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Yenilik*, *Yeditepe* dergilerinde ve *Dünya* gazetesinde yayımlanır.

Necati Cumalı, Yağmurlu Deniz adlı kitabıyla 1968 yılında Türk Dil Kurumu şiir ödülünü, Tufandan Önce şiir kitabıyla da 1984’te Yeditepe şiir armağanını kazanır. Hikâyelerinden bazıları da filme çekilir.

Necati Cumalı, Değişik Gözle adlı hikâye kitabı ile 1975’de Makedonya 1900 ile 1977’de Sait Faik Hikâye Armağanı’nı alır. Susuz Yaz adlı hikâyesi, 1963 yılında Metin Erksan tarafından beyaz perdeye aktarılır. İlginç konusu ile 1964 yılında

⁴⁰ ‘İlk kitabım *Kızılçullu Yolu*, ABC yayımları arasında çıktı. Yayınevini Salâh Birsnel yönetiyordu. Kardeş kadar yakındık birbirimize. 1943 ekimi sonlarında birkaç günlüğüne askerliğimi yaptığım Çanakkale’den İstanbul’a geldim. Kızılçullu Yolun’un şiirleri ile birlikte yedek subay okulunun verdiği kaputu Salâh’a bıraktım. Çanakkale’ye kaputsuz döndüm. Salâh, kaputumu otuz beş liraya satmış. Üstüne kasım aylığımdan kırk lira daha gönderdim. Kızılçullu Yolu yetmiş beş liraya çıktı.’ Cumalı Necati, *Etiler Mektupları*, s.90., 1982, Tekin Yayınevi.

‘Berlin Film Festivali’nden Altın Ayı Ödülü’nü alır. 1968 yılında da oyunlaştırılarak sahneye aktarılır.

İş Karar Vermekte adlı eseri 1957’de Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nün kısa radio oyunu yarışmasında ikincilik ödülünü; *Yaralı Geyik*, 1978’de Muhsin Ertuğrul tiyatro ödülünü; *Dün Neredeydiniz?* ise 1981’de Kültür Bakanlığı tiyatro ödülünü alır. *Boş Beşik* ve *Mine* de *Susuz Yaz* gibi filme çekilir.

“Zeliş” romanı 1960’da sinemaya, 1973’te ise televizyona aktarılır. ‘Arkası Yarın’ programına uygulanarak Türkiye radyolarında tekrar tekrar yayınlanır. *Viran Dağlar*, 1995 yılında Yunus Nadi Roman ödülü ile 1995 Orhan Kemal Roman Ölüğü kazanır.

Necati Cumalı, 1966 yılından itibaren yaşamını sadece *yazın adamı* olarak devam ettirir. Toplumcu-gerçekçi yazarlarımız arasında yer alan Cumalı, halkın sorunlarını, halktan insanlarla anlatıp, seksen yıllık yaşamının altmış yılını edebiyata adanarak, beş yüz yetmiş dokuz şiirden oluşan on altı şiir kitabı, biri uyarlama olmak üzere yirmi dokuz oyun, dokuz hikâye kitabı, altı roman, altı deneme, bir senaryo, bir anı kitabı, beş çeviri ve iki inceleme olmak üzere toplam yetmiş üç eser yayımlar.

Eserleri:

A- Şiir:

Kızılçullu Yolu (1943)

Harbe Gidenin Sankileri (1945)

Mayıs Ayı Notları (1947)

Güzel Aydınlik (1951, 1971)

Denizin İlk Yükselişi (1954)

İmbatla Gelen (1955)

Güneş Çizgisi (1957)

Yagmurlu Deniz (1968)

Basaklar Gebe (1970)

Ceylan Ağacı (1974)

Aç Güneş (1980)

Bozkırda Bir Atlı (1981)

Yarasın Beyler (1982)

Bütün Şiirleri I (Tufandan Önce, Bozkırda Bir Atlı, Aç Güneş, Huri ile Süleyman 1983)

Sonradan bütün şiirleri toplu halde yayımlanır:

Asklar ve Yalnızlıklar. Toplu Şiirler I (1985)

Kısmeti Kapalı Gençlik. Toplu Şiirler II (1986)

Cumalı, *Yagmurlu Deniz* adlı kitabıyla 1968 yılında Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü, *Tufandan Önce* şiir kitabı ile de 1984'te Yeditepe Şiir Armağanı'nı kazanır.

B- Hikâye:

Yalnız Kadın (1955-1970)

Değişik Gözle (1957)

Susuz Yaz (1962)

Ay Büyürken uyuyamam (1969)

Makedonya 1900 (1976) Sonrada Dilâ Hanım adıyla (1978)

Kente İnen Kaplanlar (1976)

Revizyonist (1979)

Yakub'un Koyunları (1979)

Aylı Bıçak (1981) Sonradan Uzun Bir Gece adıyla (1978)

Hikayelerinden bazıları filme de çekilir.

Necati Cumalı, *Değisik Gözle* hikaye kitabı ile 1957’de Makedonya 1900 ile 1977’de Sait Faik Hikaye Armağanı’nı alır.

Susuz Yaz adlı hikaye, 1963 yılında Metin Erksan tarafından beyaz perdeye aktarılır. Iğginç konusu ile 1964 yılında “Berlin Film Festivali”nden Altın Ayı Ödülü’nü alır. 1968 yılında da oyunlaştırılarak sahneye aktarılır.

C- Tiyatro:

Bos Besik (1949)

Mine (1959)

Nalınlar (1962)

Derya Gülü (1963)

Oyunlar 1 (Bos Besik, Ezik Otlar, Vur Emri 1969)

Oyunlar 2 (Susuz Yaz, Tehlikeli Güvercin, Yeni Çıkan Sarkılar ya da Juliette 1969)

Oyunlar 3 (Nalınlar, Masalar, Kaynana Cigeri 1969)

Oyunlar 4 (Derya Gülü, Asık Duvarı, Zorla İspanyol 1969)

Oyunlar 5 (Gömü, Bakanı Bekliyoruz, Kristof Kolomb’un Yumurtası 1973)

Oyunlar 6 (Mine, Yürüyen Geceyi Dinle, İsk Karar Vermekte 1977)

Yaralı Geyik (1981)

Dün Neredeydiniz (1983)

Bir Sabah Gülerek Uyan (1990)

Vatan Diye Diye (1990)

Devetabanı (1992)

Bütün Oyunları I (2000)

Bütün Oyunları II (2000)

Ayrıca Necati Cumalı, Resat Nuri Güntekin'in *Çalılıkusu* romanını 1963 yılında oyunlaştırdı.

İnsan Karar Vermekte adlı eser 1957'de Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün kısa radyo oyunu yarışmasında ikincilik ödülünü; *Yaralı Geyik*, 1978'de Muhsin Ertugrul Oyun Ödülü'nü; dön Neredeydiniz ise 1981'de Kültür Bakanlığı Tiyatro Ödülünü alır. *Bos Besik, Mine, Susuz Yaz* filme de çekilir.

D- Roman:

Tütün Zamanı (1959, ikinci baskı "Zelise" adıyla 1971)

Yağmurlar ve Topraklar (1973)

Acı Tütün (1974)

Asık da Gezer (1975)

Uç Minik Serçem (1990)

Viran Dağlar (1995)

Zelise 1960'da sinemaya 1973'de televizyona aktarılır. "Arkası Yarın" programına uygulanarak Türkiye radyolarında tekrar tekrar yayınlanır.

Viran Dağlar, 1995 yılında Yunus Nadi Roman ödülü ile 1995 Orhan Kemal Roman Ödülü alır.

E- Deneme:

Niçin Asık (1971)

Senin İçin Ey Demokrasi (1976)

Etiler Mektupları (1982)

Niçin Af (1989)

Siddet Ruhu (1990)

Ulus Olmak – Atatürk Denemeleri (1995)

F- Senaryo:

Bagımsızlık ya da Ölüm (1990)

G- Hatıra:

Yesil Bir At Sirtında (1987)

H- İnceleme:

Muzaffer Tayip Uslu, Şiirleri, Yazıları ve Kendisi İçin Yazılanlar (1956)

Guillaume Apollinaire, Yasamı Sanatı ve Şiirleri (1986)

I- Çeviri:

Gottfried Keller, Yedi Efsane (1946) Dora Güney ile birlikte.

Theodor Storm, Mesne Açık Köşk (1946) Dora Güney ile birlikte.

Longston Hughes, Memleket Özlemi (1961)

Merime Prosper, Altın Araba (1963)

Guillaume Apollinaire, Şiirler (1965)

3.2 Şair Yönüyle Necati Cumalı ve Şiirlerine Yansıyan İzmir

Necati Cumalı, yazın hayatı boyunca on altı şiir kitabı yayımlar. Bunlar yayımlanış sırasıyla, *Kızılçullu Yolu* (1943), *Harbe Gidenin Sıarkıları* (1945), *Mayıs Ayı Notları* (1947), *Güzel Aydınlık* (1951, 1971), *Denizin İlk Yükselişi* (1954), *İmbatla Gelen* (1955), *Günes Çizgisi* (1957), *Yagmurlu Deniz* (1968), *Basaklar Gebe* (1970), *Ceylan Ağıldı* (1974), *Aç Günes* (1980), *Bozkırda Bir Atlı* (1981) ve *Yarasın Beyler* (1982)'dir. Daha sonra, bütün şiirlerinden seçmelerden oluşturulan üç kitap yayımlamıştır. Bunlar, *Bütün Şiirleri I* (Tufandan Önce, Bozkırda Bir Atlı, Aç Günes, Huri ile Süleyman 1983), *Asklar ve Yalnızlıklar Toplu Şiirler I* (1985), *Kısmeti Kapalı Gençlik Toplu Şiirler II* (1986) adları taşımaktadır.

Necati Cumalı ilk şiirlerini (*Bağda Sabah, Kedim, Çeşme*) sekiz yaşındayken yazar. Şiiri kalıba uydurmak için 'parmak hesabı' yapmaktan sıkılan yazar, ortaokulun sonuna kadar istediği gibi bir şiir yazamaz. Ortaokulda Faruk Nafiz Çamlıbel, Nazım Hikmet, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal gibi şairlerin şiirleriyle karşılaşır ve kendi şiirinin sesini bulmaya çalışır.⁴¹

Necati Cumalı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne gittiği yıllarda Orhan Veli ile tanışır. Şiire başladığı o yıllarda destekleyen isimler ise, Oktay Rıfat, ev arkadaşı Cahit Sıtkı Tarancı ve Nurullah Ataç'tır. Necati Cumalı edebiyata şiirle

⁴¹ ' Ortaokulun son sınıfında karşılaştım şiirle. O yıl merhum Refik Ahmet Sevensil'in hazırladığı bir Türkçe kitabını aldırdı bize öğretmenimiz. Kitapta Necip Fazıl'ın şiirleriyle karşılaştım: Otel Odaları, Heykel, Geçen Dakikalarım... O zamana kadar okuduğum manzumelere benzemiyordu bu okuduklarım. Büyülenmiş, hemen ezberlemiştim bu parçaları. Bu şiirlerin itmesiyle okul kitaplığında 'Örümcek Ağrı'nı, Kaldırımlar'ı' buldum. Kalınca bir defter aldım. Sevdiğim şiirleri bu deftere geçirmeye başladım.' Yeni Edebiyat, 'Necati Cumalı Özeleştiri Yapıyor', s.5

başlar⁴² ve 'yenilenmek' için şiir yazar.⁴³ Şiirini bir tür, kendiyle konuşma, hesaplaşma, iç dökme ve sayıklama olarak görür.

Necati Cumalı'nın şiirlerinin beslenme kaynağı, insana, doğaya, hayata duyduğu aşk ve sevgidir diyebiliriz. Başkasının hayatını, yaşadığını, gördüğünü ve hissettiğini anlatmak yerine kendi'ben'ini yaratır ve kendi sesini duyurur.

Necati Cumalı'nın şiirlerini iki döneme ayırabiliriz. Birinci dönem, gençlik şiirlerini yazdığı ilk dönem (1939-1960). İkinci dönem ise, olgunluk çağı ve sonrasıdır (1960-2001). Her iki dönemde de şiirlerinin genel teması 'ben, doğa, aşk, başkası, yaşanmışlık' gibi başlıklarda toplanabilir. Ancak olgunluk döneminde kaleme aldığı şiirlerine bir de 'toplum' teması eklenir.

Genel olarak bütün şiirlerinde, yalın, duru, içten bir dille okuyucuya seslenen Necati Cumalı'nın şiirlerini, 'İzmir ve çevresi' alt başlığı altında inceleyerek; şiirlerinde geçen mekân-insan ilişkisinin değerlendirilmeye çalışacağız.

3.2.1 Kızılçullu Yolu

Kızılçullu Yolu, Necati Cumalı'nın ilk şiir kitabıdır. Kitapta yer alan şiirler, Necati Cumalı'nın sevinçlerini, ümitlerini, çocukluğunu ve çocukluğunun geçtiği mekânları kısacası yaşanmışlığını anlatır.⁴⁴ Bu şiir kitabının adı, mekân- insan

⁴² 'Şiirle başladım edebiyata. Ben istesem de istemesem de, şiir her zaman bende başta gelen yerini korumuştur. Yalnız ben kalemimle kazanıyorum hayatımı, öteki türlerle de uğraşmak zorundayım. Ama şiir seli geldi mi şiirimi yazıyorum. Ancak o durduğu zaman oyunlara, öykülere başlayabiliyorum. Bugün ben roman, oyun yazıyorsam, şiir izin verdiği zaman yazıyorum. Şiirim tok gözlüdür. Yazamayacaksam romana, oyuna, öykülere o gönderir beni.' *Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı'ya Selam*, s. 48., 6 Mayıs 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

⁴³ 'Soru: Niçin şiir yazıyorsun?

Yanıt: Yenilmemek için. Yaşamımda mutluluklarımın yanı sıra, düş kırıklıklarım, acılarım, kırgınlıklarım oldu. Şiir mutluluklarıma herkes yeniden yaşayabileceğim bir sürelilik kazandırdı. Acılarıma, düş kırıklıklarına karşı bir zırh oldu bana. Umutsuzluğa kapılmamı önledi. Yalansız, dürüst tek dostum oldu. Yaşadığım acıların ardından şiire dönmüş, şiir yazarken buldum kendimi. Yazdıkça güçlendim yaşama bağlandım.' Türk Dili, *Kendimle Konuşma*, Cumalı Necati, S.491., s. 351, 1981, İstanbul.

⁴⁴ 'Kızılçullu Yolu'nda topladığım ilk şiirlerimle, çocukluk anılarımdan başlayarak yaşamın beni etkileyen renklerini getirdim. Hıdırellez gezintileri, bayram yerleri, İzmir'in faytonları, avlusunda tavuklar horozlar beslenen baba evi, sabahları erken uyanmanın sevinci, ilk âşk kırgınlıkları, gençliğin

ilişkisinin en güzel örneklerinden biridir. Kitaba adını veren Kızılçullu, bugün İzmir'in bir semti olan Şirinyer'in eski adıdır. İlk şiir kitabının adının çocukluğunun geçtiği mekândan esinlenerek seçen şair, bu kitabında insan-mekân algısına özel dikkat etmiştir. Kitaba adını veren “Kızılçullu Yolu” şiirinde, annesi ile birlikte faytona bindiği bir hıdırellez gününü, çocukluğunu ve sevincini mısralara taşır. Kitapta dikkati çeken bir diğer şiir de “Hasret” başlığını taşımaktadır. “Hasret” şiirinde ise, karşımıza büyümüş ve aşık olmuş bir Necati Cumalı kimliğini görürüz. Şiirinde hayalini kurduğu bir zamanı ve sevgilisine olan hislerini ifade eder. Bu şiirde mekân somut olarak İzmir'in kendisidir. Şair, şiiri ilk iki bölümünde özlemine duyduğu İzmir'e gidişinin hayalini yansıtır. Burada bir faytona biner ve sevgilisinin evinin görüldüğü Kordonboyu'na gider. Bu sahneyi filmlerdeki gibi canlandırarak şiire taşır. Kordonboyu'nda elini denize sokar ve sevgilisinin evine uzaktan uzağa bakar. Üçüncü bölümde ise İzmir'de neden bulunduğunu hem kendine hem de okura, faytoncuya verdiği cevapla açıklar: Artık İzmir'dedir ve sevdiği kadının aşkı onu buraya bağlamıştır.

3.2.2 Güzel Aydınlık

“Güzel Aydınlık”, Necati Cumalı'nın şiirinde, olgunluk dönemi şiirlerine geçisi haber veren dördüncü şiir kitabıdır. Buradaki şiirlerinde, kalbi kırık genç bir adamı, toplumsal eşitsizliği, taşra ile büyük şehir arasındaki çatışmayı buluruz.⁴⁵ Diğer şiir kitaplarında yer alan şiirlerine göre burada yaşama dair daha sorgulayıcı

çabuk kapanan duygu yaraları...’ Doğan Hızlan, ‘Necati Cumalı; Çevremde Yaşamımda Aradım Şiiri’, Gösteri, S. 4, Mart 1981, s.7.

⁴⁵ Necati Cumalı, kendi şiir kitabı *Güzel Aydınlık*'la ilgili düşüncelerini şöyle aktarır: ‘Güzel Aydınlık'ta şiirim bütünü temaları aşağı yukarı belirlenir. O kitabın bölümlerini genişleterek bir bakıma benim bütün şiirlerimi temalarına göre ayırabilir okuyucu. Aşk kırgını genç bir adam, o kırgınlığın ardından aradığı mutluluğu bir türlü bulamaz, güven altına alamaz gelecek yaşamını, üzgündür çevresinde olup bitenlerden, toplumsal eşitsizlikle haksızlıklar ile sarsılır, taşra ile büyük kent arasında gitgelli bir yaşam sürer, kıyısında yaşadığı Akdeniz doğa olarak gittikçe yer eder duyarlılığında. Bu temalar daha sonraki yazdıklarımında yeni renkler, boyutlar kazanır.’ Hızlan, Doğan ‘Necati Cumalı: Çevremde, Yaşamımda Aradım Şiiri’, Gösteri, S.4, mart 1984, s.8, İstanbul.

bir bakış açısıyla yaklaşan bir şair karşımıza çıkar. Burada şair, biraz kırgın, zaman zaman mutsuz, fakat asla umutsuz değildir. Kitaptaki şiirler, tema olarak yer yer benzerlik ve farklılıklar gösterse de, mekân Urla genel olarak kasaba hayatı ve İzmir'dir.

3.2.2.1 Adına Yaktığım Türküler

Bu şiirde, genç bir adamın, kırılmış kalbinin, çığlığını ışitir gibiyiz. Buradaki genç adam yalnızlıktan ve umutsuzluktan ne yapacağını bilemez. Şiirde gözümüze başlıca iki mekân çarpar. Bunlardan birincisi, genç adamın tren yolculuğunda yol aldığı güzargâh, yani Menemen ve Manisa'dır. Diğer ise, sevgilisini, ayrılık acısını düşündüğü evinin penceresi, yani Urla'dır. Şiirin her bölümünde Necati Cumalı'nın sesini duyarız. Şair burada geçmişini ve anılarını kırgınlıkla hatırlar. Türkülerdeki hüznünden yola çıkarak bir kurgu ile şiirini oluşturan Cumalı, sözde sorularla sanki kendi yalnızlığına ve acılarına cevap arar. İlk bölümde Necati Cumalı, yalnızlığın ve hatıraların acısını somutlaştırır. Bunca sevip, sevildikten sonra yalnız kalmak şairin kabul edemediği bir durumdur. İkinci ve üçüncü bölümlerde çocukluk yıllarındaki ve bir tren yolculuğunda şahit olduğu anılarını anlatır. Dördüncü ve beşinci bölümlerde ise, çaresizliğini ve aşk acısını dile getirir.

3.2.2.2 Karabatak

Bu şiirde, pencereden denize bakarken gençlik aşklarının ve hislerinin anılarına dalan, genç bir adamın duyguları anlatılır. Şiirde mekân, dayısının evi ve anılarıdır. Şair bunu daha sonra şöyle dile getirmiştir: "Karabatak" İzmir'de dayımın yalıdaki evinde pencereden denize bakarak geçirdiğim hüzünlü kışın birikimidir."⁴⁶. Şiirde hatırlanan ve özlem duyulan mevsim, zaman ve bu mekân çocukluğunun geçtiği Urla'dır. İyiye ve güzele dair her şeyin bu mekânda canlanması ve

⁴⁶ 'Türk Dili, *'Kendimle Konuşma'*, Cumalı Necati, s.491. 351, 1981.

hatırlanması, özlem ve hasret duyulan zamanın Urla'da geçirilen yıllar ve çocukluk olduğunu bize kanıtlamaktadır.

3.2.2.3 Güler'in Aşkı

“Güler'in Aşkı”, Necati Cumalı'nın İzmir'de âşık olduğu kadını, İzmir'de ve yaşadığı her yerde arayan genç bir adamın sevgi dolu kalbinin ve hasretinin anlatıldığı bir şiidir. Güler, aslında Necati Cumalı'nın şiirlerinde âşık olduğu kadının takma adıdır.⁴⁷ Aşkın yaşandığı yer İzmir'dir. Şair, âşık olduğu kadın Güler'i hayatındaki tüm mekânlara/yerlere dâhil ederek, onun hayali ile yaşamaya başlar. Gittiği her yerde, gördüğü her şeyde sevdiği kadını arar. Güler'in Aşkı ana başlığında iki şiir kaleme alır. Bu şiirler, yine aynı adı taşıyan “Güler'in Aşkı” ve “Urla'da” şiirleridir. Bu iki şiiri tema açısından birlikte düşünmek gerekir. Güler'in Aşkı'nda anlatmak istediğini dile getiren Cumalı, Urla'da şiirinde bu hissiyatını pekiştirme, içinde bulunduğu durumu beyan etme ihtiyacı duyar. İlk şiirde, Güler'e nerede ve nasıl âşık olduğunu ifade eder. Ona karşı hissettiği duyguların ne denli kuvvetli olduğunu okura şiirinde kanıtlar. İlk iki bölümde Güler'e nasıl âşık olduğunu görürüz. Gün güne hayatına yayılan bir aşktır. Zamanla büyüüp kök salan bu aşka şairin kendisi de şaşırır. Fiziken yanında olmasa bile, yaşadığı mekânları Güler ile adımlar ve yaşar. İlk başta merak ve heyecan olarak kök salan bu aşk, üçüncü ve dördüncü bölümlerde Necati Cumalı'nın da ifade ettiği gibi önlenemez bir duyguya dönüşür. Bu dönüşüme ev sahipliği yapan mekân yine, İzmir'dir. İkinci şiir ise “Urla'da” şiiridir. Şiirin adından da anlaşıldığı üzere, mekânımız Urla, şairin

⁴⁷ Güler'in kim olduğu sorulduğu zaman Necati Cumalı gülümseyerek şöyle cevaplar: “Catullus'un Lesbia'sı var. Benim'de Güler'im. Şu var ki ben o şiirleri yazarken Catullus'un adını bile duymamıştım. Aşkı somutlaştırmak istedim, etli kemikli, canlı bir görünüm vermek için ad taktım şiirlerimdeki kadına.” *Türk Dili, 'Kendimle Konuşma'*, Cumalı Necati, s.492. S.351., 1981, İstanbul.

yaşadığı kasabadır. Sevgiliye duyulan hasreti, Urla ile paylaşan ve kavuşamadığı için yine Urla'ya kızan genç bir adamın mutsuzluğunu mısralarda görürüz.

Necati Cumalı, “Urla’da” şiirinde Urla’yı bir hapisaneyeye benzetir. Bu sevgilisine gitmesine engel olan, onu çürüten bir hapisanedir. Güler’in söz de gidişi ardında Urla’da kalan şair, yaşadığı yerde, kurtlar ve kuzuların arasında kaldığını ifade eder.

Necati Cumalı’nın şiirlerinde âşık olunan kadının yaşadığı mekân hep İzmir’dir. Büyük şehirde yaşayan, Kordonboyu’nda dolaşan, faytona binen, deniz kenarında bekleyen bir kadın profili mısralarında somutlaşır. Şairin yaşadığı mekân, Urla’dan ya da kasabadan birine âşık olduğunu şiirlerinde göremeyiz. Sevdiği kadınların profiline İzmir’in aydınlık ve çağdaş yüzü oluştururken, aşk acısını çektiği mekân hep Urla ve kasabadaki evidir. “Urla’da” şiiri de bu düşüncemizi kanıtlar. On iki mısradan oluşan şiirin her bir mısrasında Urla’ya bir serzeniş vardır.”Urla’da” şiirinin iki mısrasında kapalı mekânı, aşk acısıyla metaforlaştırır. Bundan kurtulmak için de İzmir’e, gelişmiş ve geniş bir mekâna gider. İki şiirin ortak mekânları İzmir ve Urla’ya ortak kahramanları Necati Cumalı ve sevdiği kadın Güler’dir.

Necati Cumalı’nın diğer edebî eserlerinde olduğu gibi şiirlerinde de Urla, kapalı ve kısırlı bir mekân olarak yer alır. Gelişmiş ve çağdaş mekân algısını İzmir ile vurgularken; geri kalmış ve küçük mekân algısını ise Urla ile verir. Urla’nın mekân olarak bu olumsuz özelliklerine rağmen, Necati Cumalı’nın şiirlerinde hep sığındığı, kendini sakladığı ve yenilendiği mekân olarak görürüz.

3.2.2.4 Sanatoryum

Necati Cumalı’nın yetmiş beş gün yattığı Buca Sanatoryu’nu ve çevresini anlattığı şiiridir. Şair, çevresindeki insanları, duygularını, anılarını şiirlerinin teması olarak belirler ve başka bir konu, mekân aramaya ihtiyaç duymaz. Çünkü o, kendini,

kendi ben'ini anlatmak ister. Şiirin adı, mekân algımız için yeterli bilgiyi bize verirken, senatoryumun penceresinden bakan bir adamın, doğa betimlemeleri ile senatoryumun bulunduğu mekânı anılarıyla tasvir etmesi şiirin temasını oluşturur. Şiir iki kıt'adan oluşur ve "Senatoryum"un çevresindeki ağaçları, yeşili ve bu yeşilin insanda uyandırdığı umudu temsil eder. İnsan-mekân, doğa-insan etkileşimi ile kurgulanan şiir, iki mekânın insanın iç dünyasındaki algıya nasıl bir gönderme yaptığını görürüz. *'Bozkırın ortasında yeşil/İnsanda şehir hasreti/Kıyıda macera isteği uyandırır.'* Bu mısralarda da gördüğümüz üzere, Senatoryum, kapalı ve olumsuz mekânı temsil ederken, İzmir, ve Senatoryum'dan dışarıyı umudu ve açık mekânın örneğidir. Ağaçlar ve İzmir, şairin zihnindeki güzel günlerin şiirdeki sembolüdür.

3.2.2.5 Taşrada Küçük Bir Yer

Roman, hikâye ve oyunlarında da Necati Cumalı, anlatacağı mekânı öncelikle tasvir eder, bu şiirde de o tasviri görürüz. Necati Cumalı, "Taşrada Küçük Bir Yer" şiirini altı bölüme ayırarak kaleme alır ve her bölümde, taşranın bir sorununu, bir hikâyesini anlatır. Taşra, mekân olarak belirtilse de bu yerin nerede olduğunu okuyucuya söylemeyen şair, anlattığı, tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik gerçekliklerle, şiirin konusu olan taşranın, Urla olduğunu okuyucuya sezdirir. Bir hikâye gibi kurguladığı şiirin ilk bölümünde taşranın coğrafi özelliklerini betimler, bu coğrafi özelliklerin yanına da sosyal ve kültürel bir betimleme de eklenir.

Kasabanın sokaklarında başıboş hayvaların gezdiğini, tütünle buğdaydan başka bir şeyin topraklara ekilmediğini ve tepenin eteğinde deniz kenarında bir kasaba olduğunu ifade eder. Bu şiirin geçtiği mekânın sanki coğrafi bir portresidir. Bunun yanında, insanların yoksullukları, cahillikleri, ölümden başka bir haberin kasabada duyulmayışı ve kasaba halkını yıllardır uyuyan insanlar olarak tanıtmaları

mekân-insan bütünlüğünde inceleyebileceğimiz mısraları bize sunar. İkinci bölümde geçmişte birlikte yaşadığı insanların profilini çizer ve onları özlemle anar. Kimisinin kasabada kaldığını, kimisinin şehir şehir dolaşarak eski günlerindeki huzuru ve mutluluğu aradığını ifade eder. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise, Urla'nın, siyasal, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bizi bilgilendirir ve bu duruma karşı tepkisini ve umutsuzluğunu dile getirir.

Urla'daki insanların bir lokma emek için yaşadığını ve 1931'den önce dünyanın en güzel üzümlerini yetiştiren Urla'nın mübadeleden sonra mecburi bir şekilde tütün yetiştirmeye yönelmesi Necati Cumalı'nın bir göçmen olmasına rağmen hüzünlenmesine sebep olur. Toprağa bağlı yaşayan Urlalılar, savaş, felaket ve kıtlıktan da etkilenerek gelmeyecek olan o bolluk yıllarını hep bekler. Toprağa bağlı bu yaşamı, yine toprağın kuralsızlığı ve çıkmazı derinden etkiler. Hukuksal ve siyasal hiçbir hakkı olmayan ve bilmeyen Urlalılar, dünyadan ayrı bir yerde gibi yaşasalar da, dünyayı sarsan olay ve buhranlar daha onların kulağına gelmeden, kasabalarının çarşısındaki fiyatların üzerine bir karabulut gibi çöker. Beşinci ve altıncı bölümlerde ise, Urla'da yaşanan insanların sosyal kimliğinin yanında, eşitsizlik, adaletsizlik ve ümitsizlik kavramlarının buradaki insanların üzerine sindiğini gösterir. Sosyal hayatta kadının erkekten nasıl korktuğunu, insanların ağa, jandarma ve yolsuzluk yapan memurlara nasıl boyun eğdiğini dördüncü bölümde ifade eder. Urla'da kalan ve yaşanan erkekler, yorgun ve mutsuz, kadınlar ise çaresiz ve neşesizdir. Şair, şiirin son dizelerinde bizlere şiir boyunca anlattığı Urla'yı ve insanları düşünmese, hayat ve kader diyip geçse daha iyi olacağını kendine inandırmaya çalışsa da yapamaz. Anılarıyla, şiirinde panoramik bir Urla profili çizen şair, şiirin sonunda anlattığı bu olumsuzlukları bir kenara bırakıp, sevgiliye ümitle sarılır.

3.2.2.6 Görüntü

“Görüntü” şiiri, üslûbunda genel olarak halk edebiyatından tesirler barındırır ve Karaburun dağlarındaki bir cinayeti anlatır. Dış mekân olan dağ, şiirin geçtiği yerdir. Karaburun dağlarının coğrafi betimlemesinin yanında, sosyal temaya da vurgu yapılır. Bu şiir, namus davası, toprak davası, su sorunu gibi sosyal ve ekonomik problemlerden dolayı Urla ve Ege Bölgesi’nde işlenen cinayetlere bir çeşit belge-şiir örneğidir. Şiirde: *‘Karabiberim, biberim candarmalar geliyor, kalk gidelim’* epigrafi bir halk türküsünden alınmıştır. Şair, şiirinin başında, türküden bu bölümü alarak; türkülerde işlenen konuların benzerinin kendi kasabasında da sık sık yaşanmasına dikkat çeker.

Necati Cumalı, çevresindeki her şeyi bir ayna gibi şiirne yansıtır. Böylece, sadece aşk, tabiat, özlem gibi temalarda şiirler kaleme almak yerine, yaşadığı mekânda dile gelen ya da gelemeyen tüm sorunların ve acıların sesi olmak ister.

3.2.3 İmbatla Gelen

Necati Cumalı’nın altıncı şiir kitabı olan “İmbatla Gelen”, şairin zihindeki ‘ben’ ve ‘doğa’ temalarının yanında toplumsal konuları da işler. Şair, daha önceki şiirlerinde var olan kadın temasını, yani Güler’i bu şiir kitabında ve şiirlerinde de devam ettirir. Genel anlamda şiirlerin mekânı Necati Cumalı’nın yaşadığı coğrafya ve buradaki insanlardan izler taşısada da, üstü kapalı bir betimlemeyle mekân/ kasaba/ Urla şiirlerinin içinde yer alır. İmbat, yazın, gündüz denizden karaya doğru esen mevsim rüzgârına Ege Bölgesi’nde verilen ad, deniz yelidir. Şairin bu adı seçmesi, şiirlerindeki Ege rüzgârına, Ege insanına yaptığı bir göndermedir.

3.2.3.1 Geçmiş Yaz

“Geçmiş Yaz” şiiri ilk okunduğunda bir aşk şiirini, sevgiliye seslenişi çağırıştırır; fakat içinde sadece aşkın olduğu bir lirizm ile şiiri ele almak, Necati

Cumalı'nın anlatmaya çalıştığı 'sosyal problemi' göz ardı etmektir. Şiirin geçtiği mekân Urla ve İzmir'dir. Şiirde, İzmir'in sosyo-kültürel yaşantısı hakkında bilgi verirken, Urla'nın tarihî bir dönemine, ekonomik problemlerine ve geçim kaynağı olan pamuğa bir gönderme yapar. Yaşamın gerçekliğinde bu acılar ve sıkıntılar varken, şairin sadece sevgilisini gören bir adam gözüyle şiirde etrafına bakınması, dönemin içinde bulunduğu bireylere bir atıftır. Şiir üç bölümden oluşur ve her bir bölüm başka bir duyguyu ve konuyu ele alır.

Hikâyeci kimliğinin eline şair ilhamını verdiği şiirlerinden biridir. İlk bölümde, İzmir'de, sevgilisi ile birlikte oturduğu kıyıda bir lokantada sevgilisini ve çevresini betimler. Etraftaki ışıklar, sevgilisinin dalıp gitmesi, yanlarından geçen fayton sesleri, şairi karşısındaki kadına daha da aşık eder. Bu aşkın arasında, içinde bulunduğu mekânın/İzmir'in sorunları birden aklına gelir. İkinci bölüm, bu sorunların şiirleştiği mısralardan oluşur. İzmir'de ve çevre kasabalarda geçim kaynağını sağlayan pamuğun piyasadaki değeri ve artışı sosyal hayatı etkiler. Necati Cumalı, bunu kinayeli bir şekilde dile getirir. *"Pamuk yüz otuzdan yüz altmışa fırladı/Kimin umurunda?/Arsada, arabada küçük hanımların, beylerin aklı."* Bu mısralardan İzmir'in sosyo-kültürel yapısını da anlarız. Ekonomik sorunların yaşanmasına rağmen, İzmirli kadın ve erkekler hâlâ yarını düşünmeden yaşamaya devam ederler. Bahçelerden yükselen rumba sesleri, Kordon'da çekirdek yiyen ve hâlâ keyif süren insanlar.

Sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal problemler Necati Cumalı'nın eserlerinde genellikle Urla'da ve kasabada yaşanır. İzmir'de bu sorunların neredeyse hiçbiri görünmez. Mekân tercihini işlediği konu ve bireye göre şekillendiren Necati Cumalı, şiirlerinde de bu tutumdan vazgeçmez. Şiirinin üçüncü kısmında ise şair, aşık olduğu kadına teşekkür eden bir adam yaratır. Bu teşekkür, İzmirli ve zengin bir

kadın olmasına rağmen, onun gibi taşralı ve fakir bir adamı sevmiş olmasından dolayı duyduğu minnettarlık ve şaşkınlıktır.

3.2.3.2 Sunu

On sekiz yaşında, İzmir’li genç bir kıza yazılmış aşk şiiridir. Şair, şiirin son kıtasında: “*Aşkı şehirler yaratır, şehirler yaşatır diyorum/Gün gelir aşklarıyla anılır şehirler anlırısal/Niyetim sevdalı sözler etmek de olmasal/İzmir için ne yazarsam sana adıyorum.*” der. Mekân algısını sevgili ile birleştiren yazar metaforik bir benzetme yaparak şiirinin kurgusunu oluşturur. Beş kıt’adan oluşan Sunu şiiri, Necati Cumalı’nın eski İzmir’deki kadın- erkek ilişkisine ve eski aşklara ithafen yazdığı bir şiirdir. On sekiz yaşındaki genç ve güzel bir kıza aşık olan şair, İzmir’in her bir yerinde bu kıızı hayal eder ve canlandırır. Mekân ile birlikte anılan genç kızın hayalinin yanı sıra, sosyal bir çıkarım da yapılır. İzmir’de anlatılan hikâyelerde aşık kadınlar ve levent erkeklerden bahsedilir ve bu hikâyelerin artık yaşlıların anılarında kaldığını buruk bir sesle ifade eder. Aşk ve anı temelinde kurgulanan şiirin can alıcı mısrası, bu duygular üzerine Necati Cumalı’nın hissettiği her şeyi İzmir’e ve sevgiliye adamasıdır. Mekân-sevgili, sevgili-mekân bağının düğümünü bu mısradan atar.

3.2.3.3 Aylı Gece

“Aylı Gece”, Necati Cumalı’nın Urla’da yitirilmiş ve yalnız geçirdiği gençlik günlerini anlatan bir şiirdir.⁴⁸ Necati Cumalı, bu şiirde sadece kendini anlatmaz, kendi nezdinde Urla’da, kasabada sıkışıp kalmış bireyi de şiirine dahil eder. Sahne tekniğini şiirinin üzerine inşa eder ve yalnızlık melodramını mısralarda okuyucuya izletir. Bir adamın meyhaneden çıkması ile gelişmeye başlayan şiir, adamın

⁴⁸ ‘Benim Urla’da geçen yalnızlık günlerimin, yitirilmiş gençlik günlerimin şiiri bu. Benim daha benim gibi taşranın geniş bir cezaevine benzeyen kasabalarının, durgun yaşamının erittiği binlerce aydının ya da olanaksızlıklar içinde yitip gitmiş taşra gençliğinin...’ Cumalı, Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s.33., 1990, Can Yayınları, İstanbul.

yalpalayan adımları ile yalnızlığın başkenti olan mekânı adımlar. Sokakların karanlığı, küçüklüğü ve çıkmazlığı, adamın tinsel portresi ile özdeşleşir. Gölgesini bile takip eden yalnızlığa şair yüksek bir sesle ‘yeter artık’ der. Bu ses, şiir içinde yankılanarak çaresiz ve yalnız ruhlara ses olacakken Necati Cumalı, bu sesi kendi ümitsizliğinin sessiz çığılığı ile böler. Aşk ve dostluk ümidi, bu kasabada kaybolup, şairinin ruhunda eriyerek gider.

3.2.3.4 Karakolda

“Karakolda” şiirinin, Necati Cumalı’nın şiirleri arasında özel bir yeri vardır. Şiir, şekil olarak altı bölümden oluşur, toprak sorunu üzerine temellenir, bünyesinde ağıtları ve türküleri barındıran, diğer şiirlerinden farklı bir kurguyla adeta bir tiyatro sahnesinde oyun izler gibi bir şiir okuruz. Mehmet Kaplan, “Karakolda” şiiri için; ‘Yüzlerce memleket şiiri arasında en güzellerinden biridir.’⁴⁹ ifadesini kullanır. Şiirde olaylar toprak sorunu çevresinde gelişir. Bu toprak sorununun yaşandığı yer Urla’nın Özbek köyüdür ve şiire mekân olarak yansır. Necati Cumalı, bu şiirde kendi duygularını ve köylünün duygularını somutlaştırır: “*Urla’nın Özbek Köyü’nden Yetim Ali tarlasına üç evlek geçen sınır komşusu İnce Ömer’i vurdu. Bakalım Özbek köylüleri, Ali ile Ömer’in karıları, olayın ardından ne dediler, ne ifade verdiler.*” Şiir bu girizgâh ile başlar ve altı ayrı başlıktan oluşur. Her bir başlık ayrı bir olayı anlatır. “Karakolda” şiiri modern zamanlarda yazılmış bir destan, sesi çok yüksek çıkan, toparak ve su kavgaları sonucu Urla’da işlenen cinayetlerin manifestosudur. Birinci bölüm, “Ömer’i Olay Günü Sabah Gören Bir Köylünün Türküsü”, başlığında toplanır. “İkinci bölüm, Özbek’in Yaşlı Kadınlarının Ağıtı”dır. Şiirin adından da anlaşıldığı üzere, genel bir incelemeden, özel bir incelemeye, insan-mekân etkileşimine bizi götürür. Özbek’te yaşayan kadınların, silah sesiyle güne

⁴⁹ Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri II, Cumhuriyet Devri Türk Şiiri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1984, s.240.

başlamalarını ve bu mekân hakkında yaptıkları yorumu şiire taşır. Üç silah sesini duyarak evlerrnin kepeklerini güne umutsuzca açan kadınlar, bu silah sesinin köylerinde yarattığı bilinmezlik ile ak güne, kara sorularla başlarlar. Köylerinin dışında, ya da böyle olayların yaşanmadığı mekânlarda mutluluğun, huzurun ve barışın ne denli güzel bir şey olduğunu vurgularlar: "Varın bakın/Silâh sesinin erişmediği yerde/Ak sıvalı damlar/Ak kavaklar/Böyle kara mı?" Şiirin son bölümünde ise bir öz eleştiri ile, Özbek köyünün sosyal ve kültürel portresini çizer. Su ve toprak sorununun çözümünün genelde ölüm olduğu bu yerde gelinlerin kuruyan fidanlar gibi kaldığını, çocukların ürkek bakışlarla tüm bu yaşanana şahit olduğunu ifade eder. Üçüncü ve dördüncü bölümler, "Kaatil Ali'nin Karısının İlk Ağıtı, Ali'nin Karısının İkinci Ağıtı" olarak adlandırılır. İlk şiirde Ali'nin Ömer'i vurmada önceki son üç gününü, ikinci şiirde ise Ali'nin Ömer'i vurmaya karar verdiği gün karısının ona engel olmaya çalışması anlatılır. Beşinci bölüm, "Ölen Ömer'in Karısının Ağıtı"dır. Son bölüm ise, şiirin çözüm bölümü, Özbek Köyü'nün "Yaşlı Erkeklerinin Ağıtı"dır. Bu bölümde, işlenen cinayetin nedeni anlatılır. Şiirin ilk kısmında Necati Cumalı, olaya sebep olan mekânı betimler. Genel anlamda mekânı oluşturan Özbek köyü olsa da dar anlamdaki mekân, Ali ve Ömer'in tarlalarıdır. Ömer'in çiftinin üç evlek Ali'nin tarlasına geçmesi, şiirin konusunu oluşturan bu acı durumun yaşanmasına neden olur. Yaşlılar bu durumu iki sıska zeytin ağacının, bir taşlı kireçli tarlanın sebep olduğunu ifade eder. Şiirin son bölümünde ise, bu olayların yaşanmasından dolayı yakınan yaşlılar, ölümün topraklarında ayrıık otlarının yetişmesine, yaşamın durmasına, acının, ölüm acısının bu ovaya hakim olmasına karşı hissettikleri acıyı anlatırlar.

"Karakolda" şiiri, Necati Cumalı'nın yedi yıl sonra yayımlayacağı *Susuz Yaz* hikâyesinin şiirsel ve destansı bir taslağıdır. *Susuz Yaz*'da da su sorunundan dolayı

işlenen bir cinayet anlatılmaktadır. Sadece *Susuz Yaz*'da değil, Cumalı'nın kaleme aldığı tüm toprak kavgaları yüzünden işlenen cinayetlerin, su temelinde çıkan sorunların, kısacası Urla ve köylerinde meydana gelen bu sorunların şiirde somutlaşmış bir örneğidir. Mehmet Kaplan'ın da ifade ettiği gibi, memleket şiirleri içinde önemli bir yere sahip olan bu şiir, Urla'nın ve Özbek köyünün acı bir çılgılığıdır.

3.2.4 Güneş Çizgisi

Necati Cumalı, “Güneş Çizgisi”nde anılarından ve yaşanmışlıklarından yola çıkarak aşk konusundaki üslûbuna yeni bir soluk getirir. *Güneş Çizgisi*'nde, geçmiş günlerini, aşklarını, kasabaları, kentleri, yaz mevsimini sade, yalın ve sessiz bir ifade ile dile getirir. Anılarının geçtiği mekânlar, *Aç Güneş*'in içinde yer alan şiirlere ev sahipliği yapar. Özlem ve aşkla hatırladığı geçmiş günleri/mekânları(URLa), Necati Cumalı'nın olgunluk dönemindeki eserlerinin ortak özelliğidir.

3.2.4.1 Eski Güneşler

Üç bölümden oluşan bu şiir, Necati Cumalı'nın yaşadığı yerlere duyduğu özlemi konu eder. Ankara, İstanbul, askerlik yaptığı Ezine ve memleketi olan İzmir/Urla'yı hasretle anan ve hatırlayan bir şair görürüz. İstanbul'da yaşadığı ilk gençlik bunalımlarından dolayı İstanbul hariç tüm mekânları güzel anan ve o zamanlara dönmek isteyen şair, anılarını ve mekânlarını *Eski Güneşler*'de somutlaştırır. Bizim incelememize konu olan *Eski Güneşler* başlığı altında toplanan şiirlerin üçüncü bölümünü oluşturan kısımdır. Necati Cumalı, güneş metaforu ile anılarının mekânlarını özlemle dolaşır. İlk dörtlükte, çocukluğunun ve avukatlığının geçtiği Urla'ya gider. Güneşin şiirlerinin ve ümitlerinin üzerine doğarak kendisini ısıtmasını ister. İkinci dörtlükte Ankara, İstanbul ve İzmir'in bir semti olan Göztepe'ye gider. Öğrencilik yıllarının geçtiği bu iki şehirden sadece Ankara'yı

güneşli ve güzel hatırlar. İstanbul’da yaşadığı dönem boyunca zorluklar yaşayan şair, *İstanbul’da hiç güneş görmedim ki*, diyerek bu zorluklara bir gönderme yapar. Avukatlık stajını İzmir’de yaptığı dönemde, Göztepe’de bir rev kiralılar ve burada yaşamaya başlar. Necati Cumalı’nın İzmir’de yaşadığı ve en güzel günlerinin geçtiği bu zamanların mekânını Göztepe’deki bu ev oluşturur. Mutlu günler ve anılar yaşadıkça güneşin ışıkları daha da aydınlanarak, anılarına ve yaşadığı bu eve Göztepe’ye vurur. Son bölümde ise, askerlik yaptığı Ezine’ye gider. Orada hüznü ve yalnız olduğunu hatırlayıp, zamanının çoğunu bir atın sırtında geçirdiğini kendi deyişimiyle ansır ve güneş burada hüznü ve yalnız olarak anılarına doğar.

3.2.4.2 Seninle

“Seninle”, sevdiği kadınla İzmir’de geçirdiği günlerini anlatan ve İzmir’i bir daha sevmesine yaşadıkları bu aşkın sebep olduğunu belirten bir şiiirdir. Sevgilisiyle İzmir’de faytona binen, Yenikale’ye giden şair, şiiirde mekân tasvirinin yanında, sosyolojik bir betimleme de yapar. Şiiir dört kıt’adan oluş, ilk iki kıt’ada şair, sevgilisi ile İzmir’de dolaştığı mekânları anlatır ve sosyolojik bir profil çizer. Son iki kıt’a da kendinin ruhi durumunu âşık olduğu kadına yansıtır. Burada başında kavak yelleri esen, sorumluluk almayan, hiçbir hesabı olmayan genç bir adam ile karşılaşırız.

Necati Cumalı’nın şiiirlerinde doyasıya aşkın yaşandığı, güzel kadınların olduğu, sevgili ile gezip, dolaşılan mekân İzmir’dir. Urla ya da kasaba sevgilinin elini tutup gezmek, mısralarında rastladığımız bir eylem değildir. Şen kahkaların atıldığı, aydınlık güneşlerin doğduğu, mutluluk ve sevincin bireylere yansıdığı mekân İzmir’dir. Onun şiiirinde ve eserlerinde çizilen İzmir’in bu profili, gerçek bir İzmir profili ya da gerçek bir insan-mekân etkileşimi değildir.

3.2.4.3 İzmir’de Geçen Nisan

Necati Cumalı İzmir’de avukatlık yaptığı dönemde, İzmir’in bir semtin olan Göztepe’de bir ev kiralar. “Yağmurlarla Topraklar” romanında Avukat Nihat’ın bahçesinde leylak ağaçları olan ev ile “İzmir’de Geçen Nisan” şiirindeki bu ev aynı evdir. Gerçek mekân algısını, kurguladığı roman, şiir, hikâye ve oyunlarında da kullanan Necati Cumalı, toplumcu-gerçekçi bir yazın adamı olduğunu bir kez daha gözler önüne serer. Bir nisan sabahı uyandığında hissettiği huzuru ve mutluluğu hatırlayan şair, o günleri artık anılarla anımsadığını ve İzmir’e uzaktan baktığını anlatır. Yaşadığı evin nasıl bir ev olduğunu mısralarında okuyucuya tanıtır. Bu ev, deniz gören bir odaya, leylak kokuları saran, karanlık merdivenleri olan bir evdir. Anılarının mekânı bu ev olduğu için, şiirinin de mekân kurgusunu bu ev oluşturur. Çünkü Necati Cumalı, yaşamadığı ve şahit olmadığı hiçbir olayı eserlerinde işlemezken, yaşamadığı ve dahil olmadığı hiçbir mekânı da mekân-insan ilişkisi çerçevesinde eserlerine yansıtmaz.

3.2.5 Yağmurlu Deniz

Necati Cumalı’nın şiirlerinde benimsediği, ‘ben’, ‘doğa’, ‘aşk’ ve ‘toplum’ temalarına “Yağmurlu Deniz”de bir yenisi daha eklenir: ‘Başkası ve toplum duyarlılığı’. Bu tema ile yeni bir şiir anlayışına adım atan Necati Cumalı, bunun ile birlikte, daha önceki şiir kitaplarında yer alan şairden daha olgun bir kimlikle okuyucunun karşısına çıkar. Şiirlerinde sosyal hayatı ve konuları, aşk ile birleştirip işleyen Necati Cumalı’nın, olgunluk dönemindeki ilk yetkin eseri *Yağmurlu Deniz*’dir.

“Yağmurlu Deniz” kitabının ilk şiiri, “Kısmeti Kapalı Gençlik”⁵⁰’tir. Bu şiirle Necati Cumalı, kendi döneminin gençlerini, sorunlarını anlatırken, şiir sanatında usta

bir şair seviyesine geldiğini gösterir. Anılarına giden ve ‘iyilik’ temelini attığı yeri ve Urla’yı okuyucuya tanıtan Necati Cumalı, kendini var eden ve şiirinin mekân unsuru olan Urla’ya anılarıyla adeta bir ‘merhaba’ der.

3.2.6 Ceylan Ağdı

“Ceylan Ağdı”, şiir kitabında, geleceğe umutla bakan bir Necati Cumalı görürüz. Aşklarını, anılarını lirik bir hava içinde şiirlerine yansıtır. Geçmişin ve anılarındaki umutsuzluk Necati Cumalı’nın şiirinde artık geride kalmıştır. Bunu kitaptaki “Urla” şiirinde en somut haliyle görürüz: “Diyelim bir masa var önümde/Elimde bardak/Oturmuş içiyorum/Bardak mı Urla mı tuttuğum?/Bardağı masaya/Tak!/Vurdum mu vurdum/Masaya dönüyorum/Urla, uzak, uzak, uzak/Diyelim oturmuş yazıyorum/Birden duruyor kalem/Bir görüntü ak kâğıtlarda/Ev ev sokak sokak/Yine Urla oluyor konum/Bir ağız mızıkam var/Üflüyorum/Re mi fa sol la/Bir es giriyor araya/- Ya Urla?/Bardak değil o baylar/Tak!/Masaya vurduğum/Hak arıyorum/Düpedüz hak!/Bütün mahpus kasabalar/Küçük ölü kentler/Soyulan tarla tarla/Onlardan biridir Urla!/Yavaş yavaş sarhoş oluyorum...”

Hayallerinde, yaşamında kısacası hayatının her yerinde ve alanında Necati Cumalı’nın, kendi toprağına ve insanına sahip çıkan bir yazardır. Şiirlerinde de bunu çok açıkça görürüz. *Urla* şiiri, Necati Cumalı’nın bir dönüşüm metaforudur.

⁵⁰ Necati Cumalı “Kısmeti Kapalı Gençlik” şiirindeki gençleri ve olayları Necati Cumalı şöyle değerlendirmektedir: ‘ Cumhuriyetin temel ilkelerine inanarak yetişen bu kuşak, kırklı yıllardan beri baştakilerin istemediği kişiler olarak horlanıyor, itilip kakılıyordu. Düşünce özgürlüğü, antidemokratik yasaların kaldırılması gibi yalan vaatlerle DP’ye bağladıkları umutlar da fos çıkmıştı. Bu kuşağın çoğu aydınları, bir süre politik örgütlerin dışında bağımsız kalarak, bilim sanat yoluyla ya da çalıştıkları iş meslek dallarında çevrelerine yararlı olarak, kişiliğini koruma, kendine göre bir direnme yolu seçti. Bağımsız olaylarla yol gösteren bir güç oluşturdu. Kendimi içlerinden biri olarak gördüğüm, çilesini paylaştığım ölçüde şiirlerimde duygu düşünce dünyasını yansıtmaya çalıştığım bu kuşağı, çok eski yıllardan beri ‘Kısmeti Kapalı Gençlik’ olarak anarım.’ Cumalı Necati, *Niçin Af*, s.55., 1989, Bilgi Yayınevi.

Hayalinde Urla olan şair, kendi gerçekliğine döndüğünde bunun uzak bir düşün olduğunu anlar fakat burada yaşananlara ve burada yaşayanlara sahip çıkar, onların sesini, derdini bir şekilde duyurur. Toplam yirmi dokuz mısradan oluşan *Urla* şiirinde, şair Urla'yı üç nesneye benzeterek, Urla'yı somutlaştırır. Bu nesnelere bardak, kalem ve mızıkadır. Metaforlarla kurgulanan şiir Necati Cumalı'nın Urla'ya bakış açısını ve önemini ifade eder. İlk kıt'a da masada oturmuş bir şeyler içerken tuttuğu bardak Urla'ya döndürür. Bu duruma şaşırarak şair bardağı masaya vurur ve kendi gerçekliğine döner. Bulunduğu mekândan Urla'ya baktığında ise, Urla'nın çok uzaklarda kaldığı görülür. Diğer kıt'a da yazın hayatı boyunca kendisine yöneltilen sorunun cevabını aslında bu mısralarda okuyucuya verir.

Mekân ve konu seçimini belirleyen en önemli unsurun yaşadığı topraklar ve insanlar olduğunun bir kez daha altını çizer Necati Cumalı, üfleğidi mızıkadan çıkan notaların arasına yine Urla girer şiirinde, bu es aslında bir ara ya da bir hatırlatma değildir. Necati Cumalı'nın anılarının ve varoluşunun mekânıdır. Bu mekândan uzaklaştıkça, ancak kendine ve anılarına ilham olan bir iç sesle karşılaşır. Kalem, düşüncesi, ruhu, bu mekânın temelinde yaratılmıştır. Son mısralarda da Urla'nın sosyal sorunlarını yine dile getirerek oradaki sessiz, ezilmiş insanların sesi olmak ister. Urla'yı mahpus ve ölü küçük bir kent olarak tanımlar.

3.2.7 Tufandan Önce

Necati Cumalı, "Tufandan Önce" adlı şiir kitabında, çağımız insanının kokuştüğünü, robotlaştığını, bireyin onca kalabalıkta yapayalnız kaldığını öfkeli bir şiir diliyle anlatıyor. Öfke, can sıkıntısı, bunalım, ezilmişlik çıkmazlarında

yalpalayan insanın iç dünyasını sergiliyor.⁵¹ Yalın ve açık bir dille kaleme aldığı şiirlerinde, yalnızlık ve doğa sevgisi, şiirlerinde göze çarpan temaların başında gelir.

Bu şiir kitabının adından da anladığımız üzere, insanlar ve insanlık için kıyamet çok yakındır. Dünyadaki sitemin eleştirisi olarak şair, şiirlerinde tufan felaketini metaforlaştırır ve şiirlerine de yansıtır. Sitemli ve mutsuz bir şair dizelerde karşımıza çıkarken, kitabın bazı şiirlerinde, yaşamı seven ve umut duyan bir Necati Cumalı profilini okuyucuya hatırlatmaktan da geri durmaz. Unutmamalıyız ki “Tufandan Önce” şiir kitabı, Necati Cumalı’nın altmışlı yaşlarının izini sürdüğü bir zaman diliminde ve değişen dünya içerisinde yazılır.

“Tufandan Önce” üç bölümden oluşan bir şiir kitabıdır. “Tufandan Önce”, sosyal olayların ve değişen dünyanın, aşkların ve doğanın, *Urlalılar* ise, anılarını ve Urla’da yaşayan dostlarını, anlattığı bölümlerdir. Her bir bölüm ayrı bir kitap olacak nitelikte şiirlerini bünyesinde barındırır. “Tufandan Önce”, şiir kitabında bizim incelediğimiz iki şiir vardır. Bu şiirlerin ilki, “Tufandan Önce” bölümünde yer alan, “İzmir” şiiri, diğeri ise, kitabın içindeki bölüme adını veren “Urlalılar” bölümüdür. “İzmir” ve “Urlalılar” şiirlerinin her ikisini de ele alarak bir adlandırma yaptığımız zaman, bu şiirlere “anı-şiir” diyebiliriz.

3.2.7.1 İzmir

Necati Cumalı’nın şiiri aydınlık bir şiirdir. Şair kimliğinin belki de en önemli özelliği olan bu aydınlığı, anılarında var olan mekânlara ve insanlara da yansıtır. “İzmir” şiiri, aşk, doğa, özlem ve umut temalarını işler, İzmir’in ve Necati Cumalı’nın anılarının bir özetidir.

⁵¹ ‘Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı’ya Selam, s.27., Mayıs 1996, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara.

Necati Cumalı “İzmir” şiirini, İzmir’in tüm harflerinden bir bölüm oluşturarak kaleme alır. Her bir harf farklı bir olayı anlatır. İlk bölümde, yasemin, menekşe kokuları arasında sevgilisi ile buluştuğu evi tanıtır. Bu ev eserlerinde İzmir temelinde hep kurgulanan Göztepe’deki kendi evidir. Yine insan-mekân algısını bozmaz ve bu evdeki umutlu, mutlu günlerini anımsar. İkinci bölümde, ortaokul yıllarına gider. Urla’da ortaokul olmadı için yengesi bir yaz günü bağda çalışırken İzmir’den gelir ve Necati Cumalı’yı okulsuz bırakmamak için kendi yanına İzmir’e alır. Bu sahneyi şiirinde somutlaştıran Necati Cumalı, yengesinin elinden tutup, okuluna gittiği zamanı ve İzmir’in aydınlık güzel günlerini hatırlar. Üçüncü bölümde, Urla’ya, babaevine, anılarını götürür. Son mısradaki, ‘*o kadın annemdi*’, söyleminde bulunmasa bile, şiirin anlattıklarından Cumalı’nın annesini işaret ettiğini anlarız. Annesi, Urla’daki kadını temsil etmekle birlikte, yaptığı işler, sosyal yaşama ve kadının gücüne ışık tutmaktadır. Üç çocuğunu ayrı ayrı şehirlerde okutan, sabah öğle ve akşam kısacası gün her anında evini çekip çeviren bir kadın imajını şiirine yansıtır. Dördüncü bölümde, İzmir’e, hüznü ‘senatoryum’ günlerine geri döner. Bu zaman diliminde İzmir’de bir sevgilisinin varlığından ve onun desteğinden bizi haberdar eder. Son bölümde ise, anılarının mekânı olan İzmir’e karşı hislerini beyan eder. İzmir’i, emeğin kardeşi, yenilmez ve onurlu bir kent olarak gören Necati Cumalı, sevdiği şehrin her zaman böyle kalmasını temenni ederek şiirini noktalar.

3.2.7.2 Uralılar

“Uralılar”, “Tufandan Önce” şiir kitabının üçüncü ve son bölümüdür. Kitapta, on sekiz şiir yer alır. Bu on sekiz şiir Necati Cumalı’nın Urla’da yaşadığı günlerini, anıları anlattığı, özlediği dostlarını andığı ve hasretle kucakladığı, içini

döktüğü kısa şiirlerdir. “Uralıılar”da bireysel ve doğal tufanlara yer verilir ve Necati Cumalı bu şiirlerle dostlarına gönül borcunu öder.⁵²

3.2.7.3 Kuleli Bağ

Üç kıt’a dan oluşan bu şiir de Necati Cumalı anılarında ölen anne ve babasını yeniden canlandırır ve bağda çalışırken hayal eder. Belleğine bu hayal için teşekkür eder ve Urla’yı çocukluğundaki mekân algısıyla hafızasına yerleştirir.

3.2.7.4 İbrahim

Necati Cumalı’nın ölen komşularının anısına ve adına yazdığı bir şiirdir. Komşuları, İbrahim’in köpeğini gören şair, İbrahim’in bağda dolaştığı günleri hatırlar ve özlemle anar.

3.2.7.5 Muhsin

Balıkçı bir kasabalının denize dalıp balık çıkarmasını anlatan bir şiirdir. Necati Cumalı’nın eserlerinin büyük bir bölümünü oluşturan Urla, denize kıyısı olan bir sahil kasabasıdır ancak Cumalı, eserlerinde denizi, coğrafi bir mekân olarak verir. Deniz kıyısındaki mekân ile insanın etkileşimi sınırlı sayıda eserlerinde görülür. Oyunlarında, *Derya Gülü*’nde, hikâyelerinde ise, “Horoz” hikâyesinde gördüğümüz bu mekânlar, “Muhsin” şiirinde de karşımıza çıkar.

3.2.7.6 Kaza

“Kaza” şiirinde, yağmurun yağması sonucu, Urla’da tüm hayatın durmasını anlatır. Geçim kaynağı, mekân ile doğrudan etkileşim içindedir Urla’da. Tütün eken halk, aniden bastıran bir yağmurun sonucunda, tarlalarını terk eder ve tütün zamanı

⁵² “Tufandan Önce”, *Uralıılar*, adeta bir öykü, bir fotoğraf karesi gibi kitapta yer alır. Bu durum Necati Cumalı’ya sorulduğunda şöyle cevap verir: ‘O insanların belleğimde yerleri var. Durumları var. Onları çizmek istiyorum. Onların öyle harcanan, unutulmuş yanlarını, yeteneklerini belirtmek isterim. Onlar başka türlü anlatılamazdı ki, onları yazarken biraz da kendimi ortaya koydum. Onlara duyduğum sevgiyi, onların arasından geçen hayatımı anlatıyorum. Ancak öyle anlatabilirdim.’der. *Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı’ya Selam*, s. 47.

boşalan kahveleri doldurur. Sosyal ve ekonomik hayatı yönlendiren mekânı, Necati Cumalı bu on mısırda özetler.

3.2.8 Sonuç

Necati Cumalı, ‘Nasıl yaşadım öyle yazdım’ diyen bir şairdir ve bu tutumunu diğer tüm eserlerinde de sergiler. Fakat öncelikle bir şair olduğunu ve ancak şiir izin verdiği müddetçe diğer edebî türlere yönelebildiğini ifade eden Necati Cumalı, şiirinin tüm imkânlarını kullanarak, yaşadığı toprakları ve insanları tanıtır.

Necati Cumalı, şiire dair her şeyi, çevresinde ve içinde arar, bunu da şiirlerinde lirik bir üslûpla ifade eder. İncelediğimiz bütün şiirlerinde, Necati Cumalı’nın anılarına, yaşadığı mekânlara ve gözlemlendiği insanlarına rastlarız. Onun şiirlerinde mekân ve insan profili çoğu zaman değişiklik gösterse de, resmin büyük bir kısmını Urla ve Urla hâlkı oluşturur. Diyebiliriz ki Necati Cumalı, yaşadığı topraklar üzerinden, Ege’nin doğu kıyılarından dünyaya seslenir.

3.3 Romancı Yönüyle Necati Cumalı ve Romanlarına Yansıyan İzmir

Necati Cumalı, yazı hayatı boyunca altı roman kaleme almıştır. Bunlar yayımlanma sırasıyla, *Tütün Zamanı* (1959, Zeliş adıyla ikinci kez 1971 yılında basılmıştır.), *Yağmurlarla Topraklar* (1973), *Acı Tütün* (1974), *Aşk da Gezer* (1975), *Uç Minik Serçem* (1990) ve son romanı *Viran Dağlar* (1994)’dır.

Necati Cumalı, kendisinin okumak istediği tarzdaki romanları kaleme aldığını ve Türk edebiyatına kendince bir şeyler kazandırmaya çalıştığını söyler.⁵³ Yazarın, roman sanatı ve romancılık adına özetlediği bu düşünce, bir anlamda onun romanlarının da temel felsefesini oluşturur. Öncelikle, kolay ve sade bir anlatım

⁵³ *Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı’ya Selam, ‘Necati Cumalı: Yazmak, Yaşamaktır’*s.79., Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, 6 Mayıs 1996, Ankara

biçimini benimseyen yazar, geniş kitlelere seslenme yolunu seçmiştir diyebiliriz. Türk edebiyatı/romancılığına kazanım noktasında da, Ege bölgesi, İzmir ve çevresini realist bir anlatım ve üslûpla işleyerek; bu coğrafyanın sosyo kültürel yanının edebiyatımıza taşındığını söyleyebiliriz. Diyebiliriz ki, yazarın bu altı kitaptan oluşan roman külliyatı içinde İzmir, mekân/yer/çevre olarak önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle, Urla ilçesi hem coğrafi, hem sosyal hayat, hem de insan ilişkileri noktasında birer 'bölge roman' formunu yansıtmaktadır.

Necati Cumalı, bu altı romanı dışında, kurgu ve temasını tasarladığı, hatta adını '*Deredeki Taşlar*' olarak belirlediği, kendi kuşağını anlatmak istediği bir roman daha yazmak ister. Ancak yazım aşamasına geçemez.⁵⁴

Bu çalışmamızda, Necati Cumalı'nın romanlarını, '*İzmir ve çevresi*' alt başlığı altında inceleyerek; romanlar arasındaki ilişkileri de göz önünde bulundurarak değerlendirmeye çalışacağız.

Yazarın ilk üç romanı, "Tütün Zamanı" (Zeliş), "Yağmurlarla Topraklar" ve "Acı Tütün"dür. Bu romanlar '*Tütün Üçlemesi*' olarak da bilinmektedir. Her biri birbirinden ayrı birer roman özelliği taşısa da konu ve mekân bakımından birbirini tamamlayıcıdır. Üç romanın da ortak konusu olan '*tütün*' özelden genele kurgulanan bir bakış açısı ve olay örgüsü ile işlenir. Her bir roman kendi içerisinde farklı '*tütün*' başlığı altında ele alınırken, '*Tütün Üçlemesi*'ni tamamladığımızda ise karşımıza, 'Urla-birey-mekân' kavramları çıkar.

İlk roman, "*Tütün Zamanı*"nın da, tütün işçisi bir ailenin, tütünlerin hasat zamanı yaşadığı bireysel/ekonomik zorluklar ele alınırken, iki gencin arasında geçen

⁵⁴ 'Yıllar geçtikçe tasarlayıp da yazamadıklarımın sayısı artıyor. Yazı masamın solundaki rafta yığılan dosyalar, defterler tasarlayıp da yazamadığım roman, öykü, oyun, şiir notlarıyla dolu. 'Deredeki Taşlar' yazılmasına sıra gelmeyen o romanlardan birinin adı. İlerleyen yaşımın bundan sonra yazılmasına sıra geleceğini de sanmıyorum! Deredeki Taşlar, doğumları Balkan Savaşı ile cumhuriyetin ilk yılları arasına düşen, benim de aralarında bulunduğum bir kuşağın romanı olacaktı.' Cumalı Necati, *Ulus Olmak*, s.138., Kasım 1995, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

bir aşk hikâyesi merkezinde romanın kurgusu biçimlenir. İkinci romanda, “Yağmurlarla Topraklar”da ise karşımıza, yine ‘tütün’ün şekillendirdiği yaşamların romanda, sosyal, ekonomik ve psikolojik portreleri çizilirken, mekân ve kahramanların bireysellikten kurtulup daha geniş bir prototipi temsil ettiğini görürüz. “Acı Tütün”de ise, Urla ve çevre illerdeki tütün ekicilerinin tütün ile acı imtihanı ele alınır. Bir ailenin, bir kasabanın (Urla) ve bir bölgenin (Ege Bölgesi), geçim kaynağı olan ‘tütün’ ile bireysel/toplumsal, sosyal/psikolojik, coğrafi/maddî mücadelesi, Necati Cumalı’nın en iyi bildiği mekânlarda ve en iyi bildiği konularda edebileşir.

3.3.1 Tütün Zamanı (Zeliş)

“Tütün Zamanı” (Zeliş) 3 Eylül 1957’de İzmir’de yazılmaya başlanan ve 13 Haziran 1959 tarihinde Paris’te tamamlanan bir romandır. *Tütün Üçlemesi*’nin ilk romanı olan “Tütün Zamanı”, Urlada tütün ekiciliği yaparak geçimini sağlayan bir ailenin, tütün tarlalarındaki hayat mücadelesini tüm gerçekliği ile anlatır. Roman, Urla’daki sosyal hayatı gözler önüne sererken, bir aşk hikâyesini de bizlere sunar.

Romanın kurgusunu ve çıkış noktasını Necati Cumalı şöyle anlatır:

‘... Bir sonbahar günü hüzünlü, dışarda yağmur yağıyor. Kapı açıldı. 17 yaşlarında yüzü hafif çilli, başında beyaz yemenisi bir genç kız gülümseyerek içeri girdi. Benim bir derdim var dedi doğrudan. ‘Gel bakalım anlat’ dedim. ‘Benim param yok ama’ dedi. ‘Olsun, sen gel bakalım hele bir anlat’ dedim. Birini seviyorum, o da beni seviyor. Babam vermedi, kaçtık. Kaç gün dağda, bayırda, tarlalarda dolaştık, saklandık. Jandarmalar yakaladı. Şimdi içerde benimki. Yüzü kızarıyordu konuşurken. Tabii basit bir olaydı bu, hallettik. Sonra bir gün yolda karşılatık, yanında sevgilisi vardı. Beni görünce, ‘işte benimki bu dedi’. Çocuk utangaç konuşmuyordu, kızın gözlerinden mutluluk akıyordu. Elllerinde küçük bir bohça, tütüne gidiyorlardı. Hiçbir şeyleri yoktu, birbirlerinden hiçbir şey ummadan sadece sevdikleri için kaçmışlardı. Şimdi birlikte mutluydular. Aşkbuydu. Çok etkilenmişim, oturdum yazmaya başladım. İşte, Zeliş böyle ortaya çıktı.’⁵⁵

⁵⁵ ‘Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı’ya Selam, ‘Necati Cumalı: Yazmak, Yaşamaktır’s.80., Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, 6 Mayıs 1996, Ankara.

Avukatlık mesleğini edebiyatçı kimliği ile birleştiren yazar, doğduğu topraklara ve yetiştiği çevreye borcunu, kalemiyle oradaki insanları yazarak ve anlatarak öder.

Mübadeleden sonra, Urla'ya tütüncülüğü Dramalı ve Kavalalı tütüncüler getirmiştir. Zeliş'in (Tütün Zamanı'nın baş kişisi) babası da Baskıcı Recep bir göçmendir. Başkalarının tarlalarında ortakçılık ve yarıcılık yapmış olan Recep, iskandan aldığı tarlada ailesi ile birlikte tütün yetiştirmeyi sürdürür. Erkek çocuğu olmayan Recep'in tek umudu Zeliş'tir. Diğer kızları erkenden ve onun istemediği kişilerle evlenerek gitmiş, tarlalarını insansız ve güçsüz bırakmıştır. Zeliş'in de evlenip yanlarından ayrılması Recep'in beklentilerine ters düşer ve bu yüzdendir ki Recep, ihtiyarlıklarını yanında rahat geçirebilecekleri biri ile Zeliş'i evlendirmek ister.

Recep'in maddî ve manevi zor bir durumda olduğunu fark eden, dönemin koşullarına göre varlıklı sayılabilecek Bekir, Recep'in gönlünü hoş ederek Zeliş'i ister. Fakat Zeliş'in gönlü komşu tarlada fakir yarıcı Cemal'dedir. Fakirliğinin yanında daha askerliğini yapmamış olması iki gencin birleşmesi için en büyük engeldir. Recep ve Bekir, Zeliş'in gönlünün Cemal'de olduğunu anlarlar ve Recep'in de izin vermesi üzerine tütünlerin kalktığı son gün Bekir, Zeliş'i kaçıracaktır. Kız kardeşi Rabiya'nın da yardımıyla çardaktan Urla'ya göç ettikleri sırada bu haberi alan Zeliş, Cemal'lerin damına giderek kendisini kaçırmasını ister. Bir hafta dağ, bayır, boş dam dolaşan Zeliş ve Cemal, sonunda jandarmalara yakalanır.

Zeliş, '*Onun bir kabahati yok Hakim Bey! Bütün kabahat benim...*' diye ifade vermesine rağmen yaşı 18'i doldurmadığı için ailesine teslim edilir ve Cemal tutuklanır. Tüm halkın ve Zeliş'in baskıları sonucu Recep şikayetini geri alır ve Cemal, Zeliş'le evleneceği güne kadar hapiste kalır. Urla'nın tek avukatı olan Nihat

Arda'dan yardım isterler. Avukat, iki gencin evlenebilmesi için tüm hukuksal yolları gösterir ve Cemal'in hapisshaneden çıkması için dilekçe yazar. Cemal hapisshaneden çıkar ve evlenirler. Evlendikten sonra Urla'da durmaz, küçücük bir bohçayla İzmir'e tütün işlemeye, fabrikada çalışmaya giderler.

“*Tütün Zamanı*”nda karşımıza son sayfalarda çıkan avukat Nihat, ‘Tütün Üçmesi’nin, yani üç romanın da ortak kişi olup, Necati Cumalı’nın ta kendisidir.

Necati Cumalı, romana başlamadan önce yedi sayfalık bir ‘*Giriş – Yedi Tepe Üstünde Küçük Bir Şehir*’ bölümü yazar. Bu giriş hem *Tütün Zamanı* için hem de diğer iki kitap için (Yağmurlarla Topraklar ve Acı Tütün) açıklayıcı ve betimleyici bir ön sözdür. Romanların geçtiği çevreyi, sosyal yaşamı, coğrafi yapıyı, geçim kaynaklarını, tarihîve dokuyu sayfalarda ete kemiğe büründüren Necati Cumalı, okurun zihninde oluşturduğu mekân/Urla temelinde, romanını inşaa eder.

‘İzmir Körfezi’nin görünüşü, haritada, üç yanını saran karalar arasına sokulmuş bir çizmeyi hatırlatır. İnsan sayısı on bini yeni aşan Urla ilçesi, bu çizmenin topuğu ile tabanı arasında kalan oyuk içine düşer.

Beşparmak Dağları’nın İzmir’in gerisine inen kolu, doğusunda, sınırları dışında, Urla’nın çok uzaklarında kalır; batısında da hemen bir bu kadar uzaklardan Karaburun Dağları geçer. Bu iki dağ silsilesi arasında diklemesine uzanan İzmir Körfezi’nin dip kıyıları, ilçenin baştan başa kuzey sınırlarını kuşatır. Urla toprakları körfezin bu kıyısındaki kumsal düzlüklerden başlar, az önce andığımız iki dağ silsilesinden güneye doğru, dalgalı bir şekilde yükselip alçalarak, küçük tepeler, boyunlar üzerinden taşar, bir ara bazı yerlerde iki yüz, iki yüz elli metre yükseklikler kazandığı olur, sonra yine yükseldiği gibi yavaş yavaş alçalarak, küçük tepeler, boyunlar üzerinden, ilçenin güney sınırlarına oradan Ege Denizi’ne iner.’ (T.Z, s.5)

Necati Cumalı, Urla’yı tanıtarak, okuyucuya romanın geçeceği yerler hakkında geniş bir bilgi verir. Okuyucu, Urla’yı ya da Ege bölgesini Cumalı’nın betimlemeleri ile tasavvur edip, kendi zihninde coğrafi bir mekân algısı oluşturur. Bu algı da romanın anlaşılabilirliğini ve gerçekçiliğini destekleyen en önemli unsurdur.

‘Urla gibi, dört yanı açık şehirlerin halkı da aksine, ta çocuklarından başlayarak denizle göğün uzaklarda bir çizgi halinde görüldüğü yerden geçen gemilerin, baharda gelip güz başlarında dönen yaban ördeklerinin, turna sürülerinin, yükseklerde gide gide kaybolan bir bulutun, çağırışını duya duya

büyür; kuş gibi, bulut gibi hercai huylu, özgür olur, yüreklerinde en küçük bir baskıya yer vermezler.’(T.Z, s.7)

Urla’yı, sadece mekân olarak betimlemek yerine, burada yaşayan insanları insan-mekân etkileşiminin tüm boyutlarıyla ele alan yazar, romanda geçen kahramanların tinsel portresini de ‘Giriş’ bölümünde çizer. Roman tefrika olarak gazetede yayımlandığında bu bölüme (Giriş Bölümü) yer verilmemiştir. Necati Cumalı bu durumu sonradan öğrenir ve “Tütün Zamanı” kitap olarak yayımlandığında bu bölüm, romana eklenir.⁵⁶ Romanların geçeceği mekân hakkında okuyucuyu detaylı bir şekilde bilgilendiren Necati Cumalı, roman boyunca da bu tutumundan vazgeçmez. Yazar, Urla’yı, mekân olarak romanlarının merkezine koyarken, Urla’da yaşayan bir tütün işçisinin evini, tarlasını ve adımladığı her bir alanı, genelden özele giden bir mekân tasviri ile tanıtır. Roman kahramanımız Zeliş’in nasıl bir coğrafyada yaşadığını okuyucuya anlatan yazar, tüm mekân tasvirlerinde, çok iyi bildiği bu coğrafya ve kültürü kendi ayak izlerini takip ettirerek okuyucusuna da adımlatıp, romanlarına da kendi yaşadığı mekânların izini bırakır.

Romanın başında bize, Zeliş ve ailesinin yaşadığı damı/mekânı şöyle resmeder: *‘Bir evleklik küçük bahçede, iki sıra mısır, iki sıra fasulye ile domates, biber, patlıcan yetiştirilmiş, bahçenin kıyılarına ayrıca birkaç kök ayçiçeği, hatmi dikilmişti. Bahçenin az ilerisinde bir tütün sergisi, serginin gerisinde de, büyük bir badem ağacının altında Topal Avni Bey’in yarıcılarının çardağı vardı.’* (T.Z, s.17)

Necati Cumalı, romanda, kahramanlarına taktığı lakaplarla, Urla’nın sosyo-kültürel yapısını aktarırken, tarihî bir zeminde de bilgilendirme yapar. Kaçan keçisini arayan Zeliş’in yolda babasının arkadaşı ve bir komşusuyla karşılaşması sırasında

⁵⁶ ‘Vatan gazetesinin yazı işleri müdürü, romanı o (Giriş) kısmını koymadan tefrika etmeyi doğru görmüş. Ben kendisine ilk 75 sayfayı gönderdim, sonra romanın olaylardan yayınlanmaya başladığını gördüm. Bazıları, o (Giriş’in romana bir şey katmadığı düşüncesinde olabilirler. Ben aksi düşüncedeyim. Romandaki insanların bir araya nasıl geldiklerini açıklamam gerekirdi. Hem Tütün Zamanı’nın geride iki cildi daha var. O giriş kısmı, üç cildin giriş kısmıdır.’ Menemencioğlu,M., ‘Necati Cumalı Anlatıyor’, *Varlık*, 523, 1960, s.11.

geçen bir konuşmadan, Urla'daki halkın nasıl bir tebaaya mensup olduğunu, lakaplarının nasıl kazanıldığını anlarız: '-Kimin kızısın sen? Zeliş, kadına döndü. Bakışıyla çardaklarını işaret etti: -Kavalalı Recep'in...' (T.Z, s.19) ... 'Selam söyle babana. Kadıovacıklı Ali Onbaşı selam söyledi de!' (T.Z, s.20)

Giriş kısmında da bahsedildiği üzere, mübadele zamanı Urla'ya göç eden göçmenler Urla'nın 'halk' dinamiğini oluşturur ve şekillendirir. Göçmenler, göç ettikleri yerlerin adlarını ve Urla'da edindikleri meslekleri, lakâp olarak isimlerinin önüne getirirler. Bu da Urla'da, hem yerli hem de göçmen bir halkın, sosyal kimliğin oluşumundaki yeri hakkında bilgi verir.

Necati Cumalı, Zeliş ve ailesinin merkezinde Urla'da tütün işçiliği yapan tüm insanların yaşamını anlatır. Zeliş bu insanların, *Tütün Zamanı* romanındaki sadece sesidir. Bir tütün işçisinin gün boyunca çardakta ve tarlada nasıl zaman geçirdiği bize şu satırlarla aktarır:

'Recep, güneş batmasına yakın kasabadan döndü. Kızları, tarlaya, ertesi gün dizecekleri tütünü kırmaya çıkmıştılar, karısı akşam telaşına dalmış, çardağın etrafında dolanıp duruyordu.' (T.Z, s.31) 'Akşam üstleri, bir de sabahın erken saatlerinde, tarlayı, tütün sergisini dolaşmaya çıktı mı, değişir, canlanır, işini seven bir adam olurdu. Koca bir sergide, büyük bir tarlada, kısa bir dolaşmada, tarlanın tütünlerin durumunu hemen görür, anlar, hastalıklı bir fidanı, iyi kurumamış bir yaprağı, ilk baktığı yerde görür ayırırdı.' (T.Z, s.32)

'Kavala göçmeniydi ikisi de. Çocuklukları, gençlikleri, şimdi süregelen hayatları tütün hizmetiyle geçmiş geçiyordu. Bütün yaşadıklarından hatırladıkları, bütün bildikleri, tütün tarlaları, çardaklar, fidanlıklar; suladıkları, kökledikleri, diktikleri, arıklar; yeşeren, boy atan, kuruyan, sararan, tütünler, tütünlerdi...' (T.Z, s.32-33)

Bu satırlarda, çardakta yaşayan bir ailenin sadece bir gününe tanıklık etmiyor, aile hayatını, bireyin mecbur bırakılan çaresizliğini, iş dağılımını, Urla'daki sosyal hayatta kadın/erkek ayrımını ve sorumluluklarına da şahit oluyoruz. Urla'da yaşayan insanların geçim kaynağını, Urla'nın (mekânın) coğrafi ve sosyal yapısı belirler. Urlalıların yaşam sevinci ve tek dayanakları toprakları ve tarlalarıdır.

Kasabada sosyo-ekonomik yaşam bu düzlemde şekillenirken, başka çalışma alanlarını tercih etmiş insanların, biraz da olsa Urla'ya, toprağa en önemlisi halka ekmek olan 'tütün'e ihanet ettiği düşünülür. Bu düşünceyi Recep'in sözleri ile şöyle somutlaştırabiliriz: 'Oğlan deniz eriydi henüz. İzinli geldiği ay içinde kaçırdı Sıdika'yı. Birliğine dönerken karısını kendi anasının babasının yanına bıraktı. Sonra tezkereyi alıp gelince, karısını aldı, İzmir'de Tepecik taraflarında bir yere yerleşti. Manavlığa başladı. Tütüncülüğe yanaşmadı. (T.Z, s.33)

Kızının istemediği bir evlilik yapmasının zemininde bulunan 'istememe' eylemi, kızının eşinin, onlar gibi tütüncülük yapmak istememesi ile temellendirilir. Tütüncülük, Urla'da bir statüdür. Bu meslek ile uğraşmayan ya da uğraşmak istemeyen kişiler, halk tarafından kabul edilmez.

'Sıdika'nın küçüğü Ayşe'nin kocası bir Bulgaristan göçmeniydi. Tütüncüydü kendileri gibi. Şimdi, aşağıda Mandalan Ovası'nda, devletin iskân hakkı olarak, kocasının ailesine verdiği tarlada, tütüneydi onlar da. Mandalan hayvanla bir, bir buçuk, yürüyerek iki saat sürerdi kendi tarlasından.' (T.Z, s.34) Recep'in diğer damadının, onlar gibi tütüncülük ile uğraşması en azından onun gözünde daha saygınlık kazanmasına neden olur. Ekonomiyi şekillendiren 'tütün' sosyal hayatın da kaynağıdır.

Necati Cumalı, Zeliş'i çardağından çıkararak, karşı çardağa, Cemal'in damına okuyucu götürken, gece hayal kuran genç bir delikanlının iç sesiyle bizi tanıştırır. Bu iç ses, Urla'da yaşayan, tüm gençlerin sessiz çılgılığıdır aslında. Bu çılgılıkta, yaşam mücadelesinin sesini çok net işitiriz.

'Urla'nın sıra mahallesinin tepelerinde elektrik ışıkları. Aşağılarda, Batı'da, Altındaş mahallesinin ışıkları... Arada bir Çeşme'den İzmir'e dönen, yahut İzmir'den Çeşme'ye giden bir otomobilin farları gecenin içinde kayıyor...' (T.Z, s.39)

'Babasıyla tarlalarından bir çeyrek saat uzaklıkta, İzmirli bir kalay tüccarının yeni yetiştireceği bağ yerinde, Kilizma'ya gideceklerdi.

Yetiştirdikleri tütün parası ocakta geçecekti ellerine. Topal Avni Bey'e borçlanmak istemiyorlardı. Tütün satışında hesap kestikleri zaman, Topal Avni Bey'e borçlu kalmamak, böylece de özgürlüklerini korumak kararındaydılar. Tütün işiyle çocuklar başa çıkabildikleri zamanlar, öteden beri babasıyla bazen birlikte, bazen ayrı ayrı gündeliğe giderler, un, yağ, et parası kazanmaya gayret ederlerdi.' (T.Z s.55)

Birbirini seven iki gencin, yoksulluk, yaşam mücadelesi ve çevre baskısı altında kök salmaya çalışan aşkının yanı sıra, Urla'daki geçim kaynağının, sosyo-kültürel yaşamı nasıl etkilediğini görürüz. Kurulan hayallere gem vuran yaşam koşulları, iki gencin arasında tüm gerçekliği ile boy gösterir. Tütün ekicilerinin hayatını bir sosyolog gibi inceleyip kaleme alan Necati Cumalı, tütün tarlaları hakkındaki bilgisini ise bir ziraatçı gibi ifade eder.

'...Tütün tarlalarında kırma işi ortalık ağarırken başlar, güneş az yükselip de yapraklar, tütün kıranların parmaklarına yapışır duruma gelince bırakılır, akşam serinliğinde tekrar işe başlanılarak, alaca karanlık iyice koyulaşp kırılacak yaprakları göz görebildiği zamana kadar sürer.' (T.Z, s.58)

Zeliş ve Cemal'in arasındaki aşkın ortaya çıkmasından sonra, Necati Cumalı romanda bizi, sosyal ve kültürel bir yaşamın satırlarına dâhil eder. Zeliş ve Cemal'in ailelerinin tutumunu, bakış açılarını, iki ailenin merkezinde, gözler önüne serer. İki gencin arasındaki aşka saygı duymak yerine, bu birlikteliği bozmak adına, Zeliş'in annesi, çardaktan Urla'ya büyücü bir kadına gider. Çardaktaki mekân tasvirinden farklı olarak romanda Urla'daki, bir evin içini/mekânı görürüz.

'Kadın ertesi gün Urla'ya indi. Aynacı kadının daracık avlu kapısını çaldı. Kapıyı açan, beyaz başörtülü Aynacı kadının ardından, beyaz badanalı bir duvar boyunca, malta taşı döşeli, kireç sıvalı tenekeler içinde fesleğenler, ıtırlar dizili, dar bir aralıktan, avlunun yaşlı bir erik ağacı altında genişleyen meydanına doğru ilerledi.' (T.Z, s.121)

Zeliş ve Camal'in mektuplarının ortaya çıkması ile iki aile arasında geçen diyalog da nasıl bir sosyal savaşın yaşandığını, yaşamı belirleyen faktörlerin, mekân/ekonomi/sosyal algı ile yön değiştirdiğini görürüz. İki aile arasında geçen bu diyalog, Urla'daki göçmen ve işçilerin sosyo-kültürel sesidir.

'Bak utanmazlara!'' 'Bak edepsizlere! Komşu dedik de hatırlarını saydık! Bu kadar itibar ettik! Biz Kavala'dayken, ayıptır söylemesi, babamın konak gibi bir evi vardı! Tarlamız çiftimiz sağmallarımız değil sadece bizi, bir tabur askeri yollasan beslerdi. Muhacirlik büktü bizim belimizi! Muhacir düştük de belimizi doğrultamadık! Çektiğimiz yetmemiş gibi bu kadar yıl, bir elin hakareti eksikti...' (T.Z, s.124)

Yaşam koşullarının, duygusal hiçbir bağa yer vermediği Urla'da, Recep, kendi ihtiyarlığını rahat geçirebilmek adına kızının hiç sevmediği ancak, toprak sahibi olduğu için evlenmeye mecbur bırakan bir baba figürüdür. Kendi kızını, tütünler kalktıktan sonra kaçırmaması için Bekir'e yardım edeceğine dair söz verir. Recep'in her eylemi bir çıkar doğrultusunda şekillenir. Zeliş, çalışkan ve bir çok kişinin yapacağı işi tek başına yapan güçlü bir kızdır. Bundandır ki, tütünler, her şeyi belirlediği gibi, kızının kaçırılma zamanını da belirler. Zeliş'in tasarlanmadan kaçırılması, Recep'in tarlasını işsiz ve güçsüz bırakacaktır. İnsani tüm ilişkilerin, isteklerin, hayallerin kısacası Urla'daki her şeyin belirleyicisi '*tütün zamanı*'dır. Bu zamanı kararlaştırmak için Recep, tarlasından merkeze, Urla'ya iner. Sosyal yaşamın Urlalı erkekler için sadece kahvede oturmak olduğunu roman boyunca Necati Cumalı bize hatırlatır: 'Kahvenin merdivenlerinden inip, Köprübaşı'na doğru ilerlediler. Beş on adım yürüdüktan sonra, sağ cephesi kireçle badanalanmış, kapı pencere çerçeveleri koyu mavi, aşı boyalı, küçük bir köfteci dükkânına girdiler.' (T.Z, s.101)

Tütünlerin kalkmasının ardından, maddî durumu biraz iyi olan tütün işçileri, Urla'daki evlerine dönerken, kalacak yeri sadece çardağı olanlar ise, giden komşularını uğurlamakla yetinir. Bu da Urla'da yaşayan halkın sosyo-ekonomik koşullarının, sosyal yaşamlarını ne denli etkilediğinin bir delilidir. Çardaktan göç

etme zamanı gelen Zeliş ve ailesinin yolculuğu, Urla'ya göç eden tüm bütün işçilerinin yaşamının sadece bir örneğidir.

‘Bir çardak halkının kasabadan tarlaya, tarladan kasabaya hep bir arada göç ettikleri görülmemiştir. Çardağın erkeği daima kırık döküğünü yüklediği hayvanıyla önden yola çıkar. Kadınların daima son dakika akıllarına gelen bir işleri olur. Ya komşularından kim bilir ne zaman alınmış ufak bir eşya ellerine geçer, onu geri vermeleri gerekir ya tembihleyecek bir şeyleri vardır (her gün bir bardak su isteyen bir saksı fesleğen, bazen bir kedi her seferinde kasabada eve, tarlada ağaçlarına, hırsızların zarar vermemesi için göz kulak olunması) ya da ayak üstü helalleşmek için komşulara uğramak gerekir. Komşu, ‘‘Bir kahve içmeden dünyada bırakmam!’’ diye tutturur, ayak üstü uğramak yarım saati bulur böylelikle...’ (T.Z, s.150-151)

Bu göç sırasında Zeliş’in kaçırılması kararlaştırılır ve Recep sanki bu plandan habersizmiş gibi davranarak, küçük kızıyla önceden yola koyulur. Bir aksiliğin olduğunu sezinleyen Rabiya ise durumu anlamlandırmaya çalışır.

‘Külüstür Necmi’nin Urla 7 plakalı taksisi, bir saate yakın bir zamandan beri, Dörtyol ağzında, sağa Kuşçular’a giden yola sapmış, durmuştu.’ (T.Z, s.150)

‘Geriden Urla yönünden bir atlı geldi, önlerinden Kuşçulara doğru geçti. Onun ardından, Kuşçular yönünden bir yaya görüldü. O da Urla’ya doğru uzaklaştı.’ (T.Z, s.150)

Necati Cumalı’nın mekânları, romanlarına dâhil etmesi, gerçek bir hikayenin, gerçek bir mekân algısının içinden geçmemizi sağlar. Rabiya Zeliş’in kaçırılacağını anlaması üzerine Zeliş’e haber verir. Zeliş’in tek çaresi, sevdiği adamla kaçmaktır. Bu kaçış serüveni boyunca mekân olarak yararlanılan yerlerin betimlemesi, Zeliş ve Cemal’i adım adım takip etmemizi sağlar. Avucunun içinde tuttuğu Urla’yı okuyucunun us’una usulca bırakan Necati Cumalı, bir kâşif gibi Urla’yı ve çevresini keşfetmemizi, genel olarak yapılan mekân tanımının perspektifini genişletip, panoramik bir bakış açısıyla Urla’ya bakmamızı sağlar.

‘ – Helvacı boğazının üst yanında Kadıovacıklı’nın Cemal’le yanında bir kız gördüm.’

‘Helvacılar’dan, Kuşçular’ın gerisine Saraptallar’a indiklerinde vakit ikindiye geçiyordu. Oradan öteye arazi düzdü. Nereden bakılsa her tarafı görülüyordu.

Önlerinde bir yol Kuşçular'a geri dönüyor, bir yol Saraptallar'dan Erbiller'e ilerliyor, bir yol solda Çobanpınarı'na doğru uzanıyordu.' (T.Z, s.159)

Sadece mekân tasviri değil, Urla'nın coğrafi ve doğal yapısının kusursuzluğunu da satırlarda görürüz.

'Ukuf'tan Ören'e giden eski bir bağ yolunu tuttular. Yol zeytinli bir tarlanın kıyısından ilerliyor; sağında, iki metre kadar aşağıda kalan başka bir tarladan erguvan kümeleriyle ayrılıyordu. Yanlamasına iniliydi. Sol taraftan gelen sular, olduğu gibi aşağıya tarlaya akmışlar, yol hiç çamur tutmamıştı.' (T.Z, s.161)

Avukatlık mesleğini, edebiyatçı kimliği ile birleştiren Necati Cumalı, hukuk bilgisini, gerçek mekânlarla harmanlayıp, kişileri ve yerleri birer kanıt niteliğinde karşımıza çıkarır. Olayı bir kez daha, okuyucuya başka bir üslûbla ve Urla'nın ara sokalarında ikhâmet eden gerçek kişilerin sesiyle anlatır. Zeliş ve Cemal'in yakalanması için yazılan bu dilekçe, kahramanların ve mekânın 'gerçek' yaşamda da varoluşunun timsalidir. Tanıkların isimlerinin önünde yer alan ünvanlar ise, Urla'nın sosyo-kültürel yapısının çeşitliliğini bizlere gösterir.

'Savcılık Yüksek Makamına, Urla

Urla'nın Gazderesi mevkiinde kâin tarlamda mevsim dolayısıyla Urla'ya çardağımı taşımakta olduğum bir sırada, yokluğumdan bilistifade, eşyalarımı yüklediğim hayvanımla Urla'ya müteveccihen hareketimi müteakip karım ile büyük kızım geride kalmışlar, karım dahi komşumuza veda etmek üzere ayrılmış, kızım ise çardakta yalnız ve himayesiz kalarak ve bu esnada öteden beri kızımı kaçırmak niyetiyle planlar hazırlayan komşularımızdan Kadıovacıklı Ali Onbaşı ailesi bu anı mutasevver planlarını mevkii tatbik koymak üzere fırsat bilmiş, kızım gayrireşit Zeliha, Kadıovacıklı Cemal ile babası Ali Onbaşı'nın tecavüzüne maruz kalmıştır.

... Gazderesi istikametinden ve semti meçhule doğru kaçmışlardır.

Urla'nın Sıra Mahallesi'nde oturan Hüseyin oğlu Recep Kayalı.

Şahitler: 1) Gazderesi mevkiine oturur Süleyman Yen oğlu Yaşar Yen, 2) Aynı mevkiide oturur Boşnak Şükrü oğlu Bekir Özkoç, 3) Urla'nın Sıra Mahallesi'nde oturur Fehmi Has.' (T.Z, s.177-178.)

Zeliş ve Cemal'in kaçak olarak geçirdikleri zaman diliminde, karşımıza, farklı bir sınıfa mensup Nuri Bey çıkar. Nuri Bey, babası tarafından Urla'ya sürgün edilmiş zengin ve çapkın bir adamdır. Zeliş ve Cemal bir gün de olsa Nuri Bey'in tarlasında

çalışırlar. Yazarın zihnindeki Urla (mekân) algısını burada daha net görürüz. Romanda, Urla, İzmir'e göre daha bakir bir yer olarak betimlenir. Nuri Bey'in de buraya gönderilmesinin en büyük sebebi budur.

'Sonunda öyle bir zaman geldi ki, Selim Bey geçici olarak da olsa, oğlunu mağazasından da, İzmir'den de uzaklaştırmayı tek çıkar yol olarak gördü. Urla'daki zeytinliklerin idaresini oğluna verdi. Her yıl zeytinliklerden gelecek kazancın yarısını, çalışmasına karşılık oğluna bıraktı. Şimdi Nuri Beyi yılın üç dört ayını bu yüzden Urla'da geçiriyor, sık sık İzmir'e inse de bu süre içinde çoğu geceler Urla'da kalıyordu. Elbette ki Urla'da da rahat duracak değildi. Gördüğü kıza kadına sataşıyordu.' (T.Z, s.220.)

Bir hafta boyunca Urla'nın gür yeşili ve sessiz çardaklarının arasında saklanan Cemal ve Zeliş, sonunda jandarmaya yakalanır. Karakola götürülmek üzere Urla'ya getirilen gençler, ara sokalarından ve insanların arasından geçerken, Necati Cumalı romanda insan-mekân ilişkisi ile birlikte, sosyal yaşamın nasıl bir çevrede şekillendiğini gösterir.

'Elektrik fabrikasının önünde, Urla'nın parke döşeli ana caddesine girerken, grubun arkası sıra, büyüklü küçüklü çocukların, meraklanan delikanlıların katıldığı, bir kuyruk büyümeğe başladı. Ana caddenin iki tarafındaki kahvelerde kâğıt, domino oynayanlar, boş oturanlar, ellerindeki iskambil kâğıtları, avuçlarındaki domino taşları ile yerlerinden kalktılar. Kahvelerin önüne dizildiler.' (T.Z., s.237.)

İki gence yardım eden Urla'nın tek avukatı Nihat Arda'yı kitabın son sayfalarında görürüz. Avukat, kasabadaki sınırlı yaşamı ve hayat şartlarını, yürüyebileceği iki kilometre karelik bir mekânda somutlaştırır. Urla'nın dışına ya da İzmir'e gidemeyen Avukat Nihat, bulunduğu yere görünmez prangalarla bağlı kalarak, Urla'nın gelişmemişliğine ve 'küçük yer' algısına vurgu yapar.

'O gün akşam üstü, yazıhanesinden çıktıktan sonra, her akşam olduğu gibi, Urla-İzmir şosesinde, tek başına Urla'nın dışına doğru, bir iki kilometre uzandı. Dönüşte, Urla'ya girerken, karşıda Zeliş'in koltuğunun altında küçük bir bohça, yanında bir

delikanlıyla, kalkmak üzere olan son Urla-İzmir otobüsüne doğru koştuğunu gördü.’
(T.Z., s.254.)

Avukat Nihat, İzmir’e gitmek üzere olan Zeliş ve Cemal’e otobüse binecekleri sırada rastlar. Zeliş’in sadece bir bohçaya tüm ümitlerini koyarak sevdiği ile İzmir’e gitmesi, Urla’da yaşam koşullarının ve işsizliğin nasıl bir girdapta olduğunu, Büyükşehir olarak İzmir’in Urla’da yaşayan insanlar için umut, iş ve gelecek vadettiğini görürüz. Tütün işçiliği yaptıkları Urla’dan, tütün işlemeye mağazalara gitmeleri, dönemim koşullarını, sanayiye ve iş olanakları hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar.

‘- İzmir’e! Tütün işlemeye! Mağazalar açıldı artık!.. Çalışacağız...’

- İzmir’e gidecekler! Çabuk olun bakalım!..’

Daireler kapanmış, memurlar ikişer üçer, Urla-İzmir yolunda dolaşmaya çıkmışlardı.’ (T.Z., s.254.)

Roman, Zeliş ve Cemal’in çalışmak için Urla’dan İzmir’e gitmeleri ile sonlanır.

3.3.2 Yağmurlarla Topraklar

“Yağmurlarla Topraklar”, 12 Şubat 1972’de yazılmaya başlanan, 7 Ocak 1973’de tamamlanan bir romandır. Roman, *Yağmurlar* adıyla 9 Ekim 1972- 22 Ocak 1973 yılları arasında 105 gün aralıksız olarak *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika edilir. Necati Cumalı, romanın adını, “Kuşçuların Yağmurları” olarak tasarladığını fakat roman bitiminde “Yağmurlar ile Topraklar” olduğunu belirtir.⁵⁷ Dördüncü baskıdan sonra kitabın adındaki bağlaç atılarak, roman, *Yağmurlarla Topraklar*, adını alır.

“Tütün Zamanı”nın sonunda karşımıza çıkan Avukat Nihat, “Yağmurlarla Topraklar”ın baş kahramanıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Avukat Nihat, Necati

⁵⁷ Yazar, “Yağmurlarla Topraklar”ın adının nasıl konulduğunu anlatır: ‘Yıllardır tasarladığım ‘Kuşçular’ın Yağmurları’na başladım. Adında henüz kararsızım. (‘Yağmurlar ile Topraklar’ oldu bittiğinde adı.)’ Cumalı, Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s.138., 1990, Can Yayınları.

Cumalı'nın kendisidir. “Yağmurlarla Topraklar” romanında da Avukat Nihat'ın avukatlık yaptığı yıllar ile Necati Cumalı'nın aynı zaman diliminde Urla'da avukatlık yapıp, burada yaşaması, bu tezimizi kanıtlar niteliktedir. Roman, iki olayın paralel bir şekilde ilerlemesi ile kurgulanmıştır. Romanda, Avukat Nihat ve Öğretmen Perihan'ın arasındaki aşk ilişkisine şahit olurken; Urla halkının, on iki ay boyunca, tabiatla olan mücadelesini ve sosyal adaletsizliğin karşısında verdiği savaşı da görürüz.

Nihat, dört yıla yakın bir süredir Urla'da avukatlık yapan bir gençtir. Urla'nın tek avukatı olan Nihat, ilk fırsatta kasabadan ayrılp İstanbul'a gitme hayali kurar. Çünkü, gönlü avukatlıktan ziyade, edebiyattadır. Yanında bir yardımcısı ile küçük bir dükkânda avukatlık işlerini götürmeye çalışan Nihat, yaşamını kız kardeşi ve annesi ile Urla'da sürdürür. Bu tek düze yaşam, hassas bir iç dünyaya sahip avukat için, açık bir hapisanede yaşamaktan başka bir şey değildir. Urla halkının hukuksal tüm işlerini çok az bir para karşılığında çözümlenmeye çalışan Nihat, bu tutumuyla manevi buhranının yanına maddî bir buhran da ekler.

Urla'da eylül başında başlayan kuraklık ve üç ay öncesinden de bir damla yağmurun topraklara düşmemesi, kırmandalda kurutulan tütünlerin ıslanmaması tütüncülerin yüzünü güldürürken, sürüsünü otlatmak isteyen sürü sahiplerini ise üzer. Kasım'da yağmurun yağması ile herkesin neşesi yerine gelir. Tarlalar sürülür. Hayvanlar otlatılır. Tütünler yağmurdan önce kurutulup zaten dizilmiştir, fakat sonraki iki ay boyunca bir damla yağmurun Urla'nın topraklarına uğramaması yem fiyatlarını artmasına sebep olur. Ocak'ta yağmurların tekrar başlaması herkesi heyecanlandırırken, Mart ayında su baskınlarının ortaya çıkması tüm ekicileri ve otlak sahiplerini perişan eder.

'Mart çıkarken kuruyan, nemini çeken topraklar yeniden sürüldü, bellendi. Yaz buğdayı ekenler tohum ekip sürgü çektiler tarlalarına.

Tütüncüler tütün fidanlarının yetişmesini bekliyorlardı artık. Fidanlıklarda küçücük ikişer yaprakla henüz baş vermişti fidanlar. Fidanlıkların kapakları her gün açılıyor, güneşlendiriliyorlardı.

Nisanın ikinci haftasında fidanlar, fidanlıklardan sökülüp tarlalara saplanacak kadar boy atınca yeniden göklere çevrildi bakışlar. Şöyle yarım saat olsun sürecek yeni bir yağmurdu bütün bekledikleri. Kuruyan tarlaları tava getirecek, fidanların tutmasını sağlayacak kadar bir yağmur. Fakat mendil büyüklüğünde ak pak bulutlardı günlerdir göklerde gördükleri. Yükseklerden umursamazlıkla geçip gidiyorlardı onlar da. Üç gün, beş gün geçti yağmurdan haber yoktu batı dağlarında. Bir süre önce kırlardaki işlerin açılmasıyla boşalan kasaba kahveleri, kırlarda yapılacak iş kalmayınca yeniden doldu. Bütün kahvelerin camları önünde, yüz çizgileri kaygılarla derinleşmiş, suskun insanlar görülüyordu.⁵⁸

Haziran ayında çok az da olsa yağmurun yağması, toprağın tava gelmesi için ekicileri sevindirir. Artık bir sonraki yıl için dua etmeye başlayan ekicilerin, Ağustosta, geç toplanan bağların üzümleri sergideyken aniden bastıran on dakikalık bir yağmurla bu hevesleri de alt üst olur. Yağmur sonucu, üzüm fiyatı yarı yarıya düşer ve üzümler toplanamadan tarlalarda kalır.

Tütün piyasasındaki olumsuzluklar, Tekel'in tütünleri istenilen fiyatlarda almaması, tüccarların cüzi miktarda tütünleri satın alması, tütün ekonomisini ve Urlalı ekicilerin yaşam koşullarını alt üst eder.

Özgür düşünmenin hoş görülmediği, hatta yasaklandığı bir dönemdir. Din ve siyasal sömürü sosyal hayatı ele geçirip, yönlendirir. Urlalı ekiciler, yaşamlarını maddî ve manevî yönden olumsuz etkileyen doğa olayları, toplumsal, siyasal ve ekonomik güçlükler arasında 1951- 1952 yılını tamamlarken, yeni yağmur bulutlarının gökyüzünde görünmesi yeni umutlarla, yeni bir yıla başlamalarına sebep olur.

Roman, bu koşullar altında bir ilişki sürdüren Avukat Nihat ve Öğretmen Perihan'ın bir yılın sonunda evlenerek Urla'dan Nihat'ın hep istediği İstanbul'a

⁵⁸ Cumalı, Necati., *Yağmurlarla Topraklar*, s.365., 2010, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.

taşınmaları ile sonlanır. İzmir’den kalkan bir gemi ile İstanbul’a giden çiftin arasında geçen diyalog, tüm kitabı bize aslında özetler:

‘Üzgülü müsün?’

Gözleri dolu dolu gülümsemeye çalıştı:

Afedersin...

Haklısın üzülmemek elde değil...

Biliyor musun, bütün o derdini anlatmasını bilmeyen âdeta dilsiz gibi insnaları kime bıraktım diye düşünüyorum?

Perihan:

Haklısın, diye yineledi. Ama sen gene de ödemiş sayılırsın onlara olan borcunu. Hiç değilse beş yıl onların hizmetinde çalıştın. Hani parasız yatılı okuyanların hizmet borçlarını yerine getirmeleri gibi...

Yeter mi?

Perihan az düşündü:

Bundan sonra da ödeyebilirsin o borcu...

Nasıl?

Yazarak. Onların nasıl güçlükler içinde yaşadıklarını yazılarına yansıtarak...⁵⁹

“Yağmurlarla Topraklar”, mekân olarak, Urla merkezinde temellenen bir kurgu üzerine inşaa edilir. “Tütün Zamanı’nda bir köyde geçen olay örgüsü, bu sefer merkezde, kasaba da işlenmektedir. Roman boyunca, Urla’nın caddelerini, sokaklarını, tarlalarını, kahvelerini ve evlerini temel mekân algısının yanında yan mekânlar olarak görürüz.

‘Yan yatmış bir Y harfini alırsanız, İzmir şosesi bu Y harfinin alt çizgisinden gelir. Cumhuriyet Alanı’nda çatallanarak, Urla içinde biri batıya (Zafer), öbürü güneydoğuya (Şehit Kemal) doğru uzayan iki ana caddeye dönüşür. Daha sonra kasabadan çıkarken bu caddelerden birincisi Urla’yı Çeşme’ye, öbürü Bademler köyü altından Seferihisar’a bağlayan yollarla birleşir.

Kasabanı çoğu kahveleri Cumhuriyet Alanı’nın çevresi ile bu iki ana cadde üzerinde sıralanır. Kasabada kırk iki kahve olduğu söylenir. Bu sayı, kahveye çıkmadıklarına göre kadınlarla çocukları hesaptan düşerseniz, insan sayısı on bir bine yaklaşan kasabada, aşağı yukarı her yetişkin erkeğin kahvede bir sandalyesi olduğu anlamına gelir.’ (Y.T, s.24)

‘İzmir’deki karşılaşmalarını bilmeyenlerin burada tanıştıklarını anlamayacaklarını çabuk kestirdi:

... - Kasabanızı gezdim, dedi gülümseyerek.

- Beğendiniz mi bari?

- Çok. Gönlünüz olsun diye söylemiyorum. Çok beğendim, çok da sevdim...

⁵⁹ Cumalı, Necati., *Yağmurlarla Topraklar*, s.414-415.,2010, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul

- Nelerini örneğin?
- Çınarlarını, evlerini... O eski çınarlar kaç yaşındadır dersiniz?
- Beş yüzden az olmamalı. Çarşı camisinin önündekini gördünüz mü?
- Gördüm tabii...
- Gövdesi oyuktur. Bir kundura eskicisi, hem ev hem de dükkân gibi kullanır o oyuğu... İçinde kereveti vardır, yatar kalkar. Tezgâhını geceleri içeri alıp gündüzleri önüne çıkarır. Hatta mangal yakar içinde. Oyuğun ağzına bir de kapı uydurmuştur. Geceleri ya da uzaklaşacak olursa kapatır, asma kilitle kilitler...
- ... Sonra, eski cami avlusundan dere boyundaki sokağa inen taş merdivenleri sevdim. Dereyi sık sık aşan yüksek kemerli köprüleri sevdim... Sonra o evlerin güzelliği...
- Gerçekten oturmuş bir mimarlık anlayışından kalmadır bütün o eski evler, kasaba halkının yaşayışına göre biçimlenmiştir, diye başlayarak, uzun uzun kasabanın evlerini anlattı. Halk öteden beri tarımla uğraşıyordu. Üzümünü, zeytinyağını değerlendirdiği dönemde zenginleşmişti. Bu zenginlik dönemini yansıttı o yapılar. Genel olarak üç kapılıydılar. Evin oldukça süslü çift kanatlı demir sokak kapısından önce çerçeveleri renkli camlarla kaplı bir vestibüle girilir, sonra mermer bir salona geçilirdi. Konuklar, yabancılar alınırdı bu kapıdan. Biri salonun dibinde, bir de sağında ya da solunda oturma odaları bulunur, aradaki boşluktan yukarı kata çıkan merdiven ağzı ile geride mutfığa giden koridor görünürdü. Mutfığı sokağa bağlayan daha sade bir kapısı olurdu mutlaka evlerin. Servis kapısı olarak kullanılırdı bu kapı. Üçüncü kapı ise evin avlusunu bağlardı sokağa. Evin bineği, sağmalı bu kapıdan alınırdı. Avlunun yöresini, ahır, samanlık, çamaşırılık kuşatırdı.' (Y.T, s.233-234)

Necati Cumalı, romanın geçtiği mekânı tanıtırken, Urla'nın sosyolojik yapısı hakkında da bize bilgi verir. Kadın ve çocuğun sosyal hayattaki sınırlarını çizen bu satırlar, romanın geçtiği dönemde Urla'da yaşayan insan sayısını da sayısal bir şekilde ifade eder. Bu sayısal veri o yıllardaki nüfus kayıtlarıyla birebir aynıdır. Bu bilgi Necati Cumalı'nın realist bir romancı olduğunu bir kez daha kanıtlar.

'Cumhuriyet Alanı'nı kuşatan kahvelerin kaldırımlarını kaplayan bütün sandalyeler doluydu. Nihat alandan Zafer Caddesi'ne doğru yürüdü.' (Y.T, s.25)

Romanda, mekân-sosyal yaşam arasındaki ilişki, bu satırlarla somutlaşır. Urla'da yaşayan insanların/erkeklerin tek sosyalleşebildiği alan bu kahvelerdir. Yazar, Avukat Nihat'ın anılarıyla okuyucuya coğrafi, sosyolojik ve ekonomik bir porter çizerek, Urla'yı, mekânı ve dönemi daha iyi algılamamızı sağlar.

‘Nihat, greŖtiđi yıllardan tanırdı onu. 1931 buhranından önceydi. Kasabanın bolluk bereket dönemiydi henüz. Ovalar, düzlükler, sonrada set set bütün bayırlar, tepeler, bağlarla kaplıydı. Dünyanın en güzel çekirdeksiz üzümünü yetiştirirdi Urla. Bir okka çekirdeksiz kuru üzüm, bir okka kuzu etinden daha değerliydi. Para akıyordu sokaklarda. Davul zurna sesi eksik olmuyor, gezici tiyatro, saz, cambaz topluluklarının biri geliyor biri gidiyordu. Sık sık yağlı güreŖ karşılaşmaları düzenleniyordu. Kasabanın geniş talim çayırını binlerce insan kuŖatırdı bu karşılaşmalarda. Yakın köylerden gelenler daha sabahtan kasaba sokaklarını doldururdu.
... Pehlivan namlı bir güreŖçiydi o yıllarda. Büyük ortaya güreŖirdi. Deliormanlıydı.’ (Y.T, s.30)

“Tütün Zamanı”nda olduğu gibi “Yağmurlarla Topraklar”da da Urla’da yaşayan halkın etnik kökeninin nasıl Ŗekillendiđini roman boyunca görürüz. Necati Cumalı, avukat kimliğini, Avukat Nihat ile romanda somutlaŖtırırken, kullanılan terimler ve tarihler, romanın gerçekliğine katkı sağlar.

‘ – Tapuda bağ yazar ama, bağı söküp tarla yapalı yıllar oldu...
- Zararı yok...
- Sen de hatırlarsın belki benim tarlamın yerini. Sizin Gazderesi’ndeki bağın arka yolu benim tarlanın önünden geçerdi.
- Evet.

Nihat okudu tapuyu. Kayıtlar onun anlattıklarına uyuyordu. Kavala göçmeni Behzat ile karısına, 1929’da iskân hakkı olarak verilmiŖti bağ ile zeytinler.’ (Y.T, s.45)

‘ Makedonyalıydı o. Kozan’lı. Çocukluğu, delikanlılığı, ilk gençliği Rumeli’de geçmiŖti. Can pazarıydı o günler.

... Kozana’da, Florina’da, Manastır’da... Bazı olaylara karıŖtı adı.

... KurtuluŖ SavaŖı’ndan sonra yerleŖti Urla’ya. İskân işlerini yoluna koymasını dört yıl sürdürdü. 1928 sonlarında Rumeli’den sözls Feride Hanım’la evlendi.

... 1930 buhranının varını yoğunu silip süpüren etkilerinden henüz sıyrılmadan İkinci Dünya SavaŖı bir kat daha güçleŖtirdi yaşama koŖullarını. Çocuklarsa büyüyorlardı. İlkokuldan sonra Fikret’i İzmir’de yatılı okutuyordu.

... Onun gibi bir küçük toprak sahibi için yıkımdı okul giderleri. ... Türkân’ı, henüz küçük, zayıf diye bir yıl evde tuttu. Ertesi yıl İzmir Lisesi’nin orta kısmına yatılı verdi. ... Sonunda İzmir’de oturan dayısı Tomris’i yanına aldı. Üç yıl okuttu. ... Doğan’ın ilkokulu bitirdiği 1950 yılı kasabada ortaokul açılınca biraz rahatladı.’

(Y.T, s.138-139-140)

Cumalı, “Yağmurlarla Topraklar”da Urla’da yaşayan insanları ikiye ayırır. Halk dediğimiz, ekiciler, göçmenler, çalışanlar ve Urla’da (mekânda) yaşayanlar ile okumuŖlar, romanın kahraman dinamiğini oluŖturmaktadır. Bu kahramanların kendi aralarındaki diyalog, sosyal yaşam ve hayata bakıŖ açıları birbirlerinden tamamen

farklıdır. Kasabada yaşayan halkın tek sosyal alanı kahvelerken, Avukat Nihat, Doktor Özgür, Öğretmen Perihan ve Avukat Tuğrul... gibi okumuşlar olarak sınıflandırdığı kahramanları hafta sonlarını İzmir’de geçiren, dünyayı ve olanları sorgulayan, yaşadıkları mekân ve şartlar neticesinde kendilerini geliştirmeye ve değiştirmeye çalışan insan profili olarak gösterir.

‘– İnciraltı’na gidelim. Çok güzeldir şimdi...
... Garsonun paranın üstünü getirmesini beklerlerken Mustabey’e doğru baktı kısa bir süre:
- Enayiler, dedi. Takılmışlar o basık yere, boğulacaklar nerdeyse.
... - Üstelik otomobilleri de var, dedi. Ne diye sokulurlar o kadar iş yerlerinin, depoların dibine, anlamam? Otomobilleri ne işe yarıyor yani?
- Ne işe yarayacak. Kapılarının önünde gösterişe, akşamları Kordon’da görmemişler gibi bir aşağı bir yukarı tur atmalarına... Bırak beter olsunlar, bu güzel görüntü, bu havadar yerler de hiç değilse fakir fukaraya kalsın. Yoksa buraya da bir el atarlarsa onlara kalenin arkasındaki çukurlara çekilmek düşer.
... İnciraltı’na gittiler. Kıyıda çardaklı kahvelerden birinde taze bademle birer şişe bira daha içtiler. Bu mevsimde deniz şaşılacak kadar yatışmış oluyor, havayı çürümeye yüz tutan otların kokuları sarıyordu.
... Yemeği Kültürpark’ta Tenis Kulübü’nde yediler. Nihat, geceyi Basmahane’de her zaman kaldığı Gar Oteli’nde geçirdi. Ertesi gün sabahtan buluşup önce Kordon’da bir kahvede oturdular. Yemeği Kültürpark’ta Ada Gazinosu’nda yediler. İkindiye doğru Tuğrul, Nihat’ı Citroen’le Urla’ya getirip bıraktı. Arabaya güvenemediğinden karanlığa kalmak istemedi. Hemen İzmir’e döndü.’ (Y.T, s.68)
‘ Cuma cumartesi gecelerini İzmir’de geçirirdi öteden beri. Bir hafta önce Cuma günü okuldan çıkınca İzmir’e gidip Pazar akşamı dönüşünden, bu yıl Perihan’ın da o iki geceyi İzmir’de ablasının evinde geçireceği sonucuna varıyordu.’ (Y.T,s.88)

İzmir-Urla arasındaki kültürel, ekonomik farklılıklar romanda Nihat’ın bakış açısıyla aktarılır. Birbirine bu kadar yakın iki mekânın birbirinden bu kadar farklı olması, yazar tarafından İzmir ve Urla arasında görünmez bir duvarın varlığına okuyucuyu inandırır. Bu duvarın tuğlalarını ise; sosyal, kültürel ve ekonomik şartların ve farklılıkların oluşturduğunu roman boyunca görürüz. “Yağmurlarla Topraklar”ın mekân temeli, Urla merkezinde şekillense de zaman zaman bu mekân İzmir olarak da değişir. Urla’nın kısır, gelişmemiş ve küçük bir kasaba olduğunu her

fırsatta bize hatırlatan yazar, İzmir'in sosyo-kültürel portresini de Nihat'ın düşünceleri ile somutlaştırır:

' – İzmir'e yerleş. Alt yanı Urla'ya bir saat.
... Ben severim İzmir'i. Dünya hiçbir yere de değişmem. Hem uygarlığın bütün nimetlerini sağlar oturana, hem de vaktini çalmaz, eritmez insanı...
- İzmir mi? Dedi Nihat güvensizliğini abartarak.
- İzmir elbet...
- İzmir'de fiyatını koymadan hiçbir değerden söz edemezsin! Birisine zeki mi diyeceksin. Kaç parası olduğunu söylemen gerekir. Bir kız getireceği çeyiz ölçüsünde güzeldir...
- Bırak sen İzmir'in o yanını. O türlü ölçüp biçenler arasına karışma...
- Büyüğünden küçüğüne öyledir İzmir...
... - Öyle san sen! İzmir neyse İstanbul'da odur. İkisi de para babalarının elinde. ...Ben İzmirililere uy demedim. İzmir'in rahatından yararlan dedim sana. Biz senle İzmir'de bulmadık mı birbirimizi? Uyduk mu İzmirililerin ölçülerine?
... - Bana kalırsa taşradır İzmir. Taşra da kurutur körleştirir adamı. Her taşralı kendisine benzemen, körleşmen için bir savaş açmış gibidir karşında...
Tuğrul sözünü kesti Nihat'ın:
-Körleşme efendi! Kuvvetli ol sen de! Bu memleket senin o beğenmediğin taşradan adam çıkarıyor ne adam çıkarıyorsa. Sen şu yarım yüzyılda İstanbul'dan yetmişmiş birinci sınıf kaç edebiyatçı, kaç bilim adamı, kaç politikacı gösterebilirsin bana?..' (Y.T. s.196-197)

Hafta sonları Urla'nın dedikodularından, baskılarından ve gelişmemişliğinden kurtulmak için bir kaçış mekânıdır İzmir. İki genç sevgilinin bir yıl boyunca dedikodularının çıkmaması için İzmir'de bir ev kiralyıp burada buluşmaları, tüm sosyal aktivitelerini bu şehirde/bu mekânda gerçekleştirmeleri, gelişmiş, çağdaş ve sosyal bir İzmir resmi çizmemize neden olur.

'İki haftadır Göztepe'de bir evin alt katında, Nihat'ın kiraladığı küçük bir dairede buluşuyorlardı. Tramvay caddesine dikine inen yokuşlardan birindeydi ev. Sokağın bütün evleri gibi bahçe içindeydi. Doğu alnacı bahçe duvarını keserek sokak üstüne yükseliyor, öbür alnaçları oldukça geniş denilebilecek bahçe içinde kalıyorlardı. Yaşlı bir karı kocanıdı ev. İzmir'in eskiden kalma bütün köklü burjuva ailelerinin evleri gibi üç katlıydı.' (Y.T, s.189)

Urla halkının geçim kaynağının temelini oluşturan tütünün yanında, halkın hayvancılıkla da uğraştığını görürüz Romanda bir yıl boyunca tütüncülerle birlikte, hayvancılık yapan halkın, doğa ile mücadelesine tanık oluruz.

‘İbrahim Kâhya, Malgaca sırtındaki ağılında geçirdi bu yağmursuz günleri. ...Kâhya’nın koyunları dışında Malgaca ovasında bağdan bozma birbirine sınır iki tarlası vardı. Tarlaları sırayla dinlendirerek tütün, tahıl ekerdi. ... Kış aylarını ise kasabadaki evlerinde geçirirlerdi.

Koyunlarını, Kalem adında Arnavut kökenli güvenilir bir çobana emanet etmişti. Tarlalarını da karısı ile çocuklarına.’(s:177-178)

Tütün zamanı Urla’ya çevre ilçelerden insanların göçmen olarak geldiklerini ve burada tarlalarda aileleri ile çalıştıklarını Necati Cumalı’dan öğreniriz. Yoksul olan Urla halkına bir yoksullukta göçmenler tarafından eklenir.

‘Yazgılarına boyun eğen ekiciler kahveleri doldurmuşlar, tarlalarına girebilmek için havaların açmasını bekliyorlardı. Bu kadar işsiz ortasında Tavaslıların iş bulabilmesi olacak şey değildi elbet...

Köprübaşı’nda her akşam bir ırgat pazarı kurulurdu. İş arayan tarım işçileri akşam karanlığında yol üstünde, kahvelerin önünde öbekleşir beklerlerdi. Irgat arayan gelir, kaç kişi arıyorsa orada bulur anlaşırdı. Artık akşamları umutsuz birkaç kişi de kalmış olsa, sokulmayı göze alamıyorlardı Köprübaşı’na kadar. Yerli işçiler yanaştırmazlardı onları aralarına. Onlar, biraz daha yukarıda, arkalarından Çamlık’ta kalanlar kendilerinden haber beklerken, on on beş kişilik gruplar halinde gelip Pazaryeri’ne giden yolun ağzında, sokak lâmbalarının serptiği ışıklarla hafif aydınlanan karartılar halinde kıvıldanıp duruyorlardı. ... Sonra olumlu tek haber götüremeden dönüyorlardı Çamlığa. ... Âdet olduğu üzere ev sahibinin evinden bir tepsi içinde verilen öğle yemeğini yerken, Çamlık’ta aç bekleyen yakınları yüzünden boğazından geçmez oluyordu lokmaları...

Çamlık’ta konaklayanların yarısı, daha doğrusu yarısından fazlası kadındı. ...Çadırlarda, toprak tabanlı ilkel köy evlerinde görgüleri belirlenmiş bu kadınlara evini temizletecek kadın pek yoktu kasabada.’(Y.T, s.371-372)

Roman, Urlalıların on iki ay boyunca doğa ve sosyal yaşam ile savaşı, yağmurların tekrar yağması ve bir sonraki yılın hasatı için herkesin yeni bir hazırlığa girmesi ile son bulur. Halkın yaşamı değişirken, Nihat ve Perihan’ın da yaşamı değişir. Nihat, Perihan ile evlenerek kendi açık hapishanesinden kurtulmak için İstanbul’a göç eder ve Urla’ya elveda der. Necati Cumalı, kitabın sonunda evlendirdiği Nihat ile

Perihan'ı aslında evlendirmeyeceğini ancak kitap, gazetede tefrika edilirken dostlarının ve okuyucularının baskısı sonucu evlendirdiğini ifade eder.⁶⁰

3.3.3 Acı Tütün

“Acı Tütün”, 11 Nisan 1973'te yazılmaya başlayan, 23 Ekim 1973'te Etiler-İstanbul'da tamamlanan ‘*Tütün Üçlemesi*’nin son romanıdır. 16 Kasım 1973- 28 Şubat 1974 tarihleri arasında *Hürriyet Gazetesi*'nde tefrika edilir.⁶¹ Roman, Urla'daki tütün ekicilerinin tütün ile mücadelesini, geçim kaynaklarını, kasaba insanının günlük yaşamını ve Ege bölgesindeki tütün işçilerinin 1951-1952 yılında tütün-tekel arasındaki yaşam savaşını gerçek olaylardan esinlenerek anlatır.⁶² “Acı Tütün”, Ege Bölgesi'ndeki tütün ekicilerinin direnişinin romanıdır.

Ferit, Urla'da yaşan tarlalarda çalışan bir tütün ekicisidir. Sevdiği kız, Binnaz ile nikâhlanmasına rağmen, Binnaz ve annesinin istediği düğünü ve istediği yaşam şartlarını sağlayamadığı için gerçek bir evlilik yaşayamaz. Bu evlilik için bir yıl boyunca para biriktirip, Binnaz'ın istediği düğünü yapmak için tarlalarda, yağ fabrikalarında çalışır. Urla'da yaşayan herkesin tek umudu olan tütün, Ferit'in de tek

⁶⁰ “Yağmurlar ile Topraklar”da Perihan ile Nihat'ın evlenmelerini düşünmüyordum başlangıçta. Nihat kasabayı bırakacak gidecekti. Perihan yalnız kalacaktı taşrada...

Gazetede tefrika edildiği günlerde sonlara doğru yaklaştıkça okuyanlar arasında Perihan'la Nihat'ın sonlarını sormaya başlayanlar oldu. Ayrılacaklar! dediğim zaman bir dostumun neredeyse öfkelenildiğini hatırlarım: ‘Ne!’ demişti. ‘Vallahi salami keserim seninle! O güzel kıızı kasabada tek başına bırakamazsın! Bırakırsan gaddarlık edersin!..’

Doğrusu benim de gönlüm razı olmuyordu. Henüz son sayfaları vermemiştim yayımlandığı İstanbul gazetesine. Son sayfalara yaklaştıkça ayrılmayacakları kendiliğinden belli oldu.

Doğrusu da evlenmeleriydi. Çünkü yaşamın gerçeği buydu. Onlar gibi anlaşılan, birbirlerine destek olan bir kadınla erkek evlenirler. Roman gerçeği olmasa da yaşamın gerçeği budur. Gereksinimleri vardır birbirlerine...’ Cumalı, Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s.242-243., 1990, Can Yayınları, İstanbul.

⁶¹ ‘Hürriyet Gazetesinde yayınlana ‘Acı Tütün’ bugün 102. tefrikada bitti.’ Cumalı Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s.171., 1990, Can Yayınları, İstanbul.

⁶² ‘Çocukların Kore’ye gönderildiğini gören halk şaşkındır. 1951’den başlayarak radyo her yayımında Kore’de şehit düşenlerin adlarını yayımlar. Urla kahvelerinde, ya da sokakta yürürken durup radyoya kulak veren, çocukları Kore’de olan ekicilerin o yayımları nasıl soluğu kesik dinledikleri gözümün önüne geliyor! Kore’den sonra büyük çoğunluğu oyunu DP’ye veren tütün ekicileri 1952 yılı tütün piyasasının açılışında daha da şaşkın düştü. Hükümet Tekel aracılığıyla yürütmesi gereken desteğini kırmış, düpedüz tüccara yem etmişti ekiciyi. Öfke içindeydiler. Bütün Ege’ye yayılan bir boykot başlamıştı. Hükümete, milletvekillerine telgraflar çekiliyor, imdat istiyorlardı. Bir deniz kazasına uğramış gibiydiler, boğuluyorlardı. Direnişleri ancak 36 saat sürdü, bekledikleri imdat gelmedi. Yaşanan olaylar belleğimde durulduktan sonra yazdığım ‘Acı Tütün’ adlı romanıma bu boykot olayını baz aldım.’ Cumalı, Necati., *Niçin Af*, s.53., 1989, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

umududur. Bir yıl boyunca tütün eker, başka tarlalara yarıcılığa gider. Bir yılın sonunda Ferit ve diğer tütün ekicilerinin tek hayali tütünlerinin istedikleri fiyata Tekel'e satabilmektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce aralık ayında açılan tütün piyasası her yıl gecikerek açılışı 1952'de de Ocak ayının ikinci haftasını bulur. Bu gecikme, tütün ekicilerini korkutur, bir yandan da tütünlerinin daha yüksek fiyata satılacağı hayali kurdurur. Tüm Uralılar, tütün piyasasının açılacağı günü meydanlarda, kahvelerde büyük bir umutla bekler. Ve beklenen gün gelir, eksperler Urla'ya tütünlere fiyat vermeye gelir. Tarlalardan yarıcılarının ve ekicilerin acı çığlıkları tüm Urla'yı kaplar. Tekel tütün piyasasına beş sene önce tütüne verdiği değer ile girer ve piyasayı tüccara bırakır. Siyasal ve sosyal kaos tüm tütün yetiştirilen bölgeleri himayesi altına alır. Kimi tütüncüler daha fazla dayanamaz tütününü tüccara yok pahasına satar, kimi Tekel'in bir umutla tütününü istediği fiyata alacağı günü bekler. Bu bekleyiş sürerken, Urla, çevre iller ve ilçeler bir dayanışmaya girer. Tütün ekicilerinin haklarını savunan bir örgütlerinin olmadığını, birbirlerine destek olmaktan ve aynı kararlılıkta durmaktan başka gösterebilecekleri bir direniş olmadığını görürler. Bu direnişe destek olup, Tekel'in ve tüccarın verdiği tütün fiyatına boyun eğmeyen romanın kahramanlarından biri Priştine göçmeni Yusuf Uzun, yedi balya tütününü Cumhuriyet Alanı'nda gözünü kırpmadan yakar. Bir yıllık tütün emeğini, acı bir sonla sonlandırır.

Necati Cumalı, öncelikle romanın geçtiği ve romanın merkezi olan Urla'yı(mekânı) betimler. Bu betimleme, "Acı Tütün"ün ana kahramanı Ferit Taşçı'nın kasaba sokaklarında dolaşırken gördüklerini tarihsel ve sosyo-kültürel bir bakış açısının aktarımı ile gerçekleştirir.

'Kasabanın ana caddesi, otomobillerin inerken fren yapmak, çıkarken vites büyötmek zorunda kaldıkları bir yokuşla Cumhuriyet Alanı'ndan Köprübaşı'na iner. Kasabayı güneyinden gelip kuzeyinden çıkarak, doğu ile batı arasında ikiye bölen, oldukça enli, oldukça da derin bir dere, Köprübaşı'nda çok eskiden

beri geniş, sağlam, taş bir köprü ile kapatılmıştır. Köprünün üstünde büyük bir kahve ile kahvenin gerisinde kasabanın araba ustalarının, demirci esnafın dükkânları sıralanır. Kahve, eski Yunan yapılarının durmuş oturmuş çizgilerini, kapılarıyla pencerelerinde orantılı ölçülerini taşır. Ana cadde bu büyük kahvenin önünden geçer, derenin batı yakası boyunca uzanan rıhtım caddesi ile dikine olarak kesişir, beş on adım daha ilerledikten sonra sert bir dirsekle sağa dönerek yeniden yükselmeye, yokuşa sarmaya başlar.

Eskiden köprünün kahveye karşı düşen güney kıyısında demir parmaklıklı bir korkuluk vardı. Köprünün üstünden, kahveden bakılınca, derenin gerilerine doğru, kasabanın batı yakası ile doğu yakasını birbirine bağlayan yüksek kemerli taş köprüler, dere boyunca karşılıklı yükselen iki sıra kavak ağacı, rıhtım boyunca sıralanan demir pancurları yeşil boyalı, ak sıvalı sağlam evler, doğuda, biraz yüksekte, on yedinci yüz yıldan kalma güzel bir caminin ince çizgili izdüşümü görülürdü. Aylı gecelerde köprüden geçenler, korkuluğun önünde durup ak yeşil yaprakları ışıdayan kavak ağaçlarına, bakmadan geçemezlerdi. 1950 yılından sonra belediye, korkuluğu kaldırıp, köprünün güney yakasını, betonu, demiri, nasıl, nerede, hangi ölçüler ve biçimler kullanacaklarını bilmeyenlerin görgüsüzlüğünü kanıtlayan tek katlı bir yapı ile kapattı.’(A.T, s.8-9)

‘Kasabanın ırgat pazarı, akşam yemeği ile yatsı namazı arasında Köprübaşı’nda kurulur. Ertesi gün bağlarda, tarlalarda zeytinliklerde çalışmak için kollarının gücünü kiralamak isteyen tarım işçileri akşam yemeğinden sonra birer ikişer gelir, eski kahve ile yeni kahvenin önünde, ana cadde ile rıhtım caddesinin kesiştiği dörtyol ağzındaki açıklıkta, bu açıklığın karşı köşelerinde kalan Asmalı Kahve ile köftecinin önünde birilmeye başlarlar. Kırlarda işlerin arttığı günlerde bu küçük alan, yaşları on üç- on dört ile altmış- altmış beş arasında değişen erkek işçilerle dolar.’(A.T, s.10)

“Acı Tütün”ün geçtiği mekân ve sosyal çevre roman boyunca okuduğumuz

satırların ve içine dâhil olduğumuz konunun merkezini oluşturur. Ferit Taşçı ve

Binnaz’ın evlenmesinin sebebini, Necati Cumalı’nın şu satırlarından anlarız:

‘Kadın erkek ayrılığı üstüne kurulu yaşama koşulları, çevrenin, ailenin baskısı, buluşup görüşmelerini yasaklıyordu. Bu yasak, er geç birleşmelerinin tek yolu olan evlenmeye itecekti mektuplarının konusunu. Onlar da daha ilk mektuplarında evlenme sözü etmeye başladılar. Bağbozumundan sonra Ferit’in annesi ile evli kız kardeşi Mürüvvet, gidip Eda Algan’dan Binnaz’ı Ferit’e istediler.’(A.T, s.24)

1950’li yıllarda Urla’da geçen roman, dönemin kadın- erkek ilişkisindeki katı tutumunu bize aktarmaktadır. Görüşebilmek için evlenme mecburiyetinde oldukları bir mekân (Urla)’da yaşayan gençler, yine bu mekânın imkân verdiği tarih ve durumlarda kavuşma günlerini belirlemektedir. Bağbozumu, tütünlerin kalkması gibi doğa olaylarının Urla’nın sadece ekonomisini değil, halkının sosyal yaşamına da

yön veren tek unsur olduğunu görürüz. Mekân tasvirine Urla, sokakları, tarlaları ve çevre iller dâhil olurken, tütün işçilerinin ya da halkın nasıl evlerde(mekânlarda) yaşadığını Binnaz'ın evini tasvir ederken görürüz. Bu ev, mekân algısının yanında, geçim kaynağı ve aile hayatı hakkında da bize bilgi verir.

‘İki katlıydı evleri. Her iki katın da tavanı, orta boylu bir adamın kolunu kaldırıncaya parmaklarıyla rahatça değebileceği kadar basıktı. Alt katta, sokak kapısından, basıla basıla, yıkana yıkana yüzleri aşınmış, parıldamış geniş malta taşları ile döşeli bir taşlığa girildi. Taşlığın solunda, eşiği biraz yüksekte kalan oturma odası vardı. Odanın iki küçük penceresi sokağa bakardı. Pencere önünde, duvardan duvara, saman yastıkları ile üstü, saçakları dantelli patiska örtülerle örtülü bir sedir uzanırdı. Yerde kırmızı siyah yollu kilimler, yan duvarda bir konsol ile üstünde duvara dayalı, kenarına aile fotoğrafları yerleştirilmiş bir ayna, ortada bir mangal, dipte üç sandalye tamamlardı odanın eşyasını.

Taşlıkta, oturma odasına geçince, zeytinyağı, su, sirke küpleri dizili geniş bir merdiven boşluğu gelirdi. Üst kata çıkan merdivenin altına, yarım yarım, un, buğday, arpa çuvalları yerleştirilmişti. Küplerden gelen yağ, sirke, asit kokuları ile çuvallardan gelen tahıl küfü kokusu, taban taşları arasında yükselen nemli toprak kokusuna karışırdı hiç güneş görmeyen merdiven boşluğunda.

Taşlığın öbür ucunda daha küçük bir kapıdan avluya çıkılırdı. Hemen solda mutfak, geride ahır ile hela, ortasında kocaman bir erik ağacı vardı avlunun. Duvarı dibinde, ortanca, karanfil, fesleğen, ıtır, sardunya, küpe çiçekleri dikili, kireçle badanalanmış boy boy tenekeler sıralanmış avlu, yandan çift kanatlı bir kapı ile sokağa bağlanmıştı.

Evin, üst katta, merdiven sahanlığının iki yanında, dar bir sofa üstündeki iki odasından biri önde sokağa, öbürü geride avluya bakardı. Avluya bakan odanın bitişiğinde ayrıca bir yüklük yer alırdı. Avluya bakan odada Binnaz, ön odada annesi ile babası yatarlardı geceleri.’ (A.T, s.46-47)

Necati Cumalı, romanda Urla'nın tarihsel ve ekonomik portresini çizer, bu satırlar, Uurlaya, ekonomiye, siyasal ve sosyal hayata ışık tutar. Ekonomiye yönlendiren etmenleri, geçim kaynağının nasıl şekillendiğini, mekân ve insanın etkileşimindeki büyük dönüşümü bu paragrafla görürüz.

‘Kasaba bir zamanlar dünyanın en güzel sultani üzümünü yetiştirmekle tanınırdı Avrupa'nın büyük ticaret merkezlerinde. ... Ürünün altın değerinde olduğu o dönemden, birbirinden güzel evlerle, geniş yüksek kapılardan kuru üzüm çuvalları yüklü develerin rahatça geçtiği büyük antrepolar miras kalmıştı kasabaya. Girişinden çıkışına kadar, kasabanın ana caddesi üstünde üçer dörder yapı arayla sıralanırdı bu antrepolar.

1931 buhranından sonra, üzüm dünya piyasasında değerini yitirdi. Toprağı kıt kasabalılar yaşlanan bağlarını yenileyemedikleri gibi, verimi azalan yaşlı kütükleri sökmek, tütüncülüğe başlamak zorunda kaldılar. Artık eskisi gibi

üzümü bol değildi kasabanın. Eski antrepoların bazıları sinemaya, kahvehaneye çevrilmişti. Kalanları ise her yıl İzmir'in büyük tütün alıcıları kiraliyordu. Kasabanın bütün büyük antrepoları önünde, bir iki aydan beri, İzmir plakalı uzun kuyruklu Amerikan arabaları ile kurbağa renkli cipler duruyordu yine. Antrepoların girişlerinde, çoğu cam bölmelerle ayrılmış yazıhanelerde, çizmeli, spor ceketli, kasketli eksperler ile yardımcıları olan ustabaşları, durmadan ellerindeki listeleri gözden geçiriyor; ev ev, depo depo dolaşıp kasabanın tütünlerini görüyor, notlar alıyorlardı. Çoğu antrepoların kapılarında bekçiler vardı şimdiden.

Kasabada özel telefon yoktu henüz. İzmir'deki büyük alıcı firmalar, sık sık kasaba postahanesinden arıyorlardı adamları. Kasaba postanesinin dağıtıcılarından biri neredeyse koşa koşa gelip haber veriyor, diyelim ki İzmir Caddesi'nin üstünde, The American Tobacco Company'in antreposunda, yazıhanede, başından hiç çıkarmadığı kasketiyle çalışan eksper, her işi bırakıp, postaneye dönen dağıtıcının arkasına düşüyordu. Adam, kahverengi çizmeleri, açık renk kilot pantolonu ile Cumhuriyet Alanı'ndan geçip Köprübaşı'na doğru inerken kahvelerde oturanların bakışlarını, yürüyüşündeki hızla çekip götürüyordu arkasından. İzmir'den arandığını, bazı emirler alacağını biliyorlardı onun. Eksper, postanenin geniş mermer salonunda, bir başka posta dağıtıcısının daha önce telefona çağırdığı, bir başka firmanın, örneğin Sunel Ltd. Co.'nin eksperinin konuşmasını bitirip telefon kulübesinden çıkmasını bekleyerek, dolanıyor, arada bir durup kim bilir kaçınıcı kez duvardaki afişleri okuyordu.

... Kendisi de öyle tek kelimelik karşılıklarla İzmir'deki alım müdürü ile konuşurken, kulübenin camından Gery Tobacco, Herman, Kavalalılar gibi firmalardan birinin eksperinin postaneye girdiğini, telefon kulübesini dolu bulunca, sabırsızlığını yenmek için acele bir cigara yaktığını...

Postane Caddesi'nden Zafer Caddesi'ne çıkıyor, kahvelerde üstüne yapışan bakışları arkası sıra çekip uzatarak, Köprübaşı'ndan, Cumhuriyet Alanı'ndan geçiyor, yazıhanesine dönüyordu.'(A.T, s.55-56-57)

Tütün piyasasının açıklanmasının ardından, tüm Urla'da tütüne verilen fiyat şok etkisi yaratır. Postahaneye koşarak diğer ilçelerdeki tütün fiyatlarını öğrenmek isteyen Urlalılar, diğer tütün ekicileriyle iletişim kurmaya çalışır. Bu diyalogta Ege Bölgesi'nde hangi mekânlarda tütün yetiştirildiğini görürüz.

' ... - Alo Seferihisar. Alo Seferihisar...

- Alo Urla... Alo Urla...

... Durmadan Çeşme kanalının kapağı düşüyordu santralda. Kırmızı ışık yanıyordu...

- Çeşme arıyor... Müsaadenle Seferihisar...

- Konuş Çeşme'yle... Haberleşelim yine...

Çeşme'deki telefoncunun sabırsız sesi duyuldu, hattı bağlayınca.

- Alo Urla, Alo Urla, hat ver... İzmir'i ver...

... - Alaçatı?

- Ne Alaçatı, ne Karaburun. Uzatma, hat ver. Ödemiş'le konuşacağım...

Halil, hat verdi Çeşme'ye. İlçeden ilçeye bağlantılı uzuyordu telefon konuşmaları, ikisi de ikinci kanaldan Bergama'yı aradı.

- Alo Bergama...

Her nasılsa çabuk bağlandı konuşmaları.

- Burası Urla 402 Halil...

... - Ne Dikili, Altınova, ne Menemen, satmıyoruz!..

- Biz de, ne Çeşme, ne Karaburun, ne Alaçatı, ne Seferihisar...

Düdük giriyordu araya... Bergama özür diledi:

- Müsaade, beni Akhisar arıyor...

- Beni de Torbalı herhalde...' (A.T, s.160-161)

1924 mübadelesi ile Urla halkının sosyal kimliğinin yanında, ekonomisini oluşturan geçim kaynağı da değişir. Savaşın ve göçün yarattığı yeni ekonomik ve sosyal alanlar "Acı Tütün"de de halkın neden tütüncülük ile uğraştığını açıklar. Mekân-ekonomi etkileşiminin en somut örneğidir. Mecburiyet ve çaresizlik kısır bir mekânın insanın yaşamını, geleceğini bu denli değiştirip yön vermesi, burada yaşayan insanların umutsuzluğa dair attığı sessiz bir çığlıktır.

'Tütüncülüğü seçen kendileri değildi. Tütüncü olmak zorunda kaldıkları için tütüncü olmuşlardı. Fabrika, başka iş yoktu kasabada. Kahveci, bakkal, demirci, şoför olabilen olmuştu. Geri kalan dağı taşı düz edip didiniyorlar, topraktan ne çıkabilecekse çıkarmaya çalışıyorlardı. Yine de otuz yıl önce ne kadarsa şimdi de o kadardı kasabanın insan sayısı. Artış kaldırmıyordu. Büyüyen çocuklar, kasabalarına bağlı kalmakta direnmeyen büyükler, her yıl göçüp duruyorlardı daha büyük kentlere. Kalanlar beş on dönümlük topraklarını en iyi ne türlü değerlendirebileceklerse o türlü değerlendirmeye gayret ediyorlardı. Yıldan yıla daha rezil olan emeklerine en iyi karşılık ödeyen tütündü yine. ... Acı işti, kahırlı isti tütün!' (A.T, s.200)

Bu sessiz çığlıklar Ege Bölgesi'nin her yerinde yankılanırken, tütün ekicilerinden Yusuf Uzun bu sessizliğe daha fazla dayanamaz. Yusuf Uzun, daha önce başkalarının tarlalarında yarıcı olarak çalışmış son iki yıldır kiraladığı tütün tarlası sayesinde yarıcılığı bırakmış ve yedi dönümlük tarlada kendi tütünü ekip, üretmiştir. Tüccar, Tekel ile işbirliğine girip, piyasadaki tütün değerini düşürünce, Yusuf Uzun, tütün piyasası açılmadan önce dostlarının arasında da dediği gibi yedi balya tütününü Urla'nın en meşhur alanı Cumhuriyet Alanı'nda gözünü dahi kırpmadan yakar. Yusuf Uzun, tütününü yok paraya satan tütüncülerin yanan ciğeri,

tütünlerini satmak yerine tarlalarda bırakıp, güneşte yanan tütünlerin ve direnen tütüncülerin birlik ateşinin timsalidir. Bu ateş, *Acı Tütün*'ün son sayfasında yakılır ve okuyucunun zihnine bırakılır.

‘... Yürüdü Dereboyu’na doğru. Yem torbasını aldı, başlığını vurdu beygirinin. Yularını bağladığı halkadan çözdü. Dizginler elinde, içinde dimdik ayakta, Altınbaş Mahallesi’ne doğru sürmüştü arabasını. ... Cumhuriyet Alanı’ını çıkan yokuşu beygirle, beygirin yanı sıra oka asılan Yusuf, bacaklarının bütün gücü ile ite ite geride bırakıp tırmandılar. Alanın ortasında durdu araba. Tam karakol kapısına karşı. Alanı çepçevre saran kahvelerde kim varsa...

‘Dumanını alırsınız dedim, alın, sizin olsun!’

Ardından İzmir Caddesi’ndeki depolara doğru dönmüştü:

‘Küllerini alın, o sadaka gibi kıydığımız paraya!’

Çevirmiş, Köprübaşı’na doğru sürmüştü arabasını.’ (A.T, s.297-298-299)

3.3.4 Aşk Da Gezer

“Aşk Da Gezer”, 19 Ağustos 1974’te Tuzla’da yazılmaya başlanan ve 23 Şubat 1975’te Etilerde tamamlanan bir romandır. Roman daha tamamlanmadan *Cumhuriyet Gazetesinde* tefrika edilir. “Aşk Da Gezer”, Necati Cumalı’nın diğer romanları, *Tütün Üçlemesi*’nden farklı bir konu ve mekân merkezinde kurgulanmıştır. Romanın konusu; insan nereye giderse gitsin, içinde taşıdığı aşk da onunla dolaşacak, birey bu durumdan asla ve asla kaçamayacaktır. Yazar bu duygu durumunu ise, romanın kahramanı olan tiyatro sanatçıları ve yazarlar aracılığıyla okuyucuya aktarır. Necati Cumalı’nın deyimi ile “Aşk Da Gezer”, tiyatro dünyasının bir romanıdır.⁶³ “Aşk Da Gezer”in konu bakımından farklı bir roman olmasının yanında mekân olarak ilk defa bir şehir merkezinde, büyük şehirde(İzmir’de) geçiyor olması alışılmış mekân algısını yıkmamıza sebep olur.

Yazar, 1950’li yıllardaki roman-mekân ezberini ve kendi romanlarındaki, merkez-mekân algısını bu roman ile birlikte değiştirir. Ezilen, sıkıntı çeken, maddî

⁶³ ‘Bizde başka bir grup okuyucu var: ‘AşkDa Gezer’ın kitap olarak yayınlanmasından sonra keşfettim özelliğini. ‘AşkDa Gezer’ tiyatro dünyasının romanı. Alışılmamış bir olay! Ellerinden bırakmadan okuyorlar, okurken dolanıyorlar o tiyatro dünyası içinde, bazı mutluluklar hüznler yaşıyorlar ama romanı bitirince duraklıyorlar: Hani tezek kokusu?’ Cumalı, Necati. *Yeşil Bir At Sirtında*, s.201., 1990, Can Yayınları, İstanbul.

imkânsızlıklarda kıvranan insan, küçük, gelişmemiş kasabalar, köyler yoktur artık. Dönemin 'değerli roman' kavramını adeta kalemi ile yeniden yazar.

Ergun, İstanbul'da yaşayan bir tiyatro yazardır. Aşık olduğu kadın ile aralarının bozulması ve yollarının ayrılmasının ardından memleketine, Urla'ya döner. Burada küçük bir çiftlik satın alır ve kendi hayatını yazıdan ve tiyatrodan uzak bir şekilde sürdürmeye çalışır. İstanbulda edindiği çevre, tiyatroculardan ve sanatçılardan oluşan bir gruptur. Urla ve İzmir'de böyle bir arkadaş grubunun yoksunluğunu hissetse de İstanbul ile olan bağlantısını zihninde ve gönlünde on bir yıldır koparmıştır. Zaman zaman İzmir'e turneye gelen sanatçılar Ergun'u bulur, İstanbul ve Ankara'daki dostlarından selam getirir, yıllar önce yazdığı oyunlara övgüler sunup turnelerini tamamlarlar, Ergun eksikliğini duyduğu sanat ve dostane sohbeti bir nebze de olsa böylece giderirdi. Her yıl İzmir Fuar'ının açılmasıyla gezici tiyatro toplulukları gelir, Fuar'da bir ay boyunca turne yaparlardı. 1967 yılında Fuar'ın açılmasına bir gün kala gelen tiyatro topluluklarından farklı bir topluluk Ergun için büyük bir sürpriz olur. Uğruna İstanbul'u terk ettiği ve on bir yıldır unutmadığı kadın Ayla'nın ekibi İzmir Fuarı'na turneye gelir. Turne ekibinde dostları olan Ergun için bu haber, bir ay boyunca turne ekibi ile İzmir'de geçireceği zamanın ve anıların habercisidir. Büyük bir ihtişamla İzmir'e gelen tiyatrocular, bir ay boyunca İzmir'in onlara sunacağı ve değiştireceği yaşamlarından bir haber kendi karışık ve renkli dünyaları ile İzmir'e bir 'merhaba' der.

Tiyatro sanatçısı Belkıs Aksu, İstanbul'daki sevgilisini bırakıp, İzmir Fuar'ına turneye gideceğinden dolayı çok üzgündür. Belkıs ile beraber turneye daha birçok oyuncu katılır, Ergun ve Ayla'nın arasındaki on bir yıllık zaman dilimi onları birbirinden iyice uzaklaştırırken, Belkıs ve Ergun'u birbirine yaklaştırır. İzmir'de geçirilen bu bir aylık zaman diliminde diğer tiyatro sanatçıları arasında geçen

karmaşık aşkilişkileri, kıskançlıklar, dostluk, dedikodu ve tiyatro üzerine yapılan sohbetler turnenin ve kitabın özetini oluşturur.

Turne bitiminde Belkıs İstanbul'a dönüp, İzmir'den ayrılacağı için üzülürken, diğer tüm tiyatro sanatçılarının da hayatında bir şeyler değişmiştir. Sevgi ve Rifat, Nursen-Yüksel, Zeynep-Ekrem, yaşadıkları bu zaman diliminde evlenme kararı alırken, Haluk, alkol komasına girerek İzmir turnesini tamamlar. Ayla ve Özer, sevgililerinden ayrılır ve Belkıs'da Ergun ile evlenmek ister. İzmir Fuar'ına gelirken farklı hayatlar ve hayaller ile gelen tiyatrocular buradan çok farklı karar ve deneyimlerle ayrılır. Roman kahramanı Ergun, romanın sonunda "Aşk Da Gezer"i özetleyen bir şiir yazar ve roman, Belkıs'ın İstanbul'a dönmesi, Ergun'un da onun arkasından İstanbul'a gideceğine dair söz vermesi ile noktanır.⁶⁴

⁶⁴ **Âşk Da Gezer**

'Akar sular geçen bulutlar gibi
Ağaçlarda dolanan rüzgâr gibi
Başiboş atlar kuşlar gibidir âşk
Mutlu geçerken günler
Hiç yoktan bir hiç yüzünden
Evinden kaçan çocuklara benzer
Biz gezersek güzelim
Kent kent sokak sokak
Bil ki âşkda gezer.

Uzun bir kış uykusunda
Uzar bir yağın ölü günler
Tek başına küskün
Eski bir âşkyaralısı
Dolaşırken şurada burada
Gölgemiz gibidir âşk
El aynamıza benzer
Biz gezersek birtanem
Gezer yanımız sıra
Hiç beklemezken bir gün
Çalar kapımızı.

Gözleri bizim gibi üzgün
Öpüşlere susamış ağzı
Bizim gibi el kol ayak
Âşkda gezer güzelim
Hiç beklemezken bir gün
Bir vitrinin camında
Bulur bakışlarımızı
Bir yolculukta oturur yanımıza
Aylar güneşler gibi

Daha önce de belirttiğimiz gibi “Aşk Da Gezer” romanı, mekân ve konu açısından diğer romanlardan çok farklıdır. Roman boyunca İzmir ve İzmir Fuar’ı ana mekânları oluştururken, Ergun’un yaşadığı Urla’ya (mekâna) zaman zaman gidilir.

Necati Cumalı, roman boyunca ana mekânı şu satırlarda betimler:

‘Turneye çıkıp İzmir’e gelen tiyatrolarda, henüz tanışmadığı sanatçılar, İstanbul ya da Ankara’daki dostlarından birinden getirdikleri bir selâmı ulaştırmak için arayıp buluyorlardı onu. ... Böylelikle sayısı her yıl artan yeni dostları, İzmir’de Ergun’la gezip tozarak geçirdikleri üç beş günün tadını kolay kolay unutamıyorlar, Ankara’ya döndüklerinde sözü sık sık İzmir’e getirip, Ergun’un kulaklarını çınlatıyorlardı.

1967 yılında Fuarın açılmasına bir gün kala, akşam üstü Ergun, yeni dostlarından tanınmış aktör Bülent Kardam ile beraberdi. Ada Gazinosunda, en yukarı setteki masalardan birinde oturuyorlardı. Ergun’un en sevdiği günleri başlıyor, sokakları yavaş yavaş doluyordu İzmir’in. Eylül sonlarından mayıs başlarına kadar, kendi açısından boşalmış saydığı İzmir’e, çiftliğinden haftada bir inerdi ancak. Mayısta, İstanbul ile Ankara’da mevsimi kapatan tiyatrolar, birer ikişer İzmir’e gelmeye başlıyorlardı. ... Temmuz girerken, fuarın açılış hazırlıklarının başlamasıyla daha da hızlanırdı bu yaşayış. Ressamlar, heykeltıraşlar, dekoratörler doldururdu Kültürpark’ı. Fuarın açılacağı güne kadar koskoca Kültürpark, restoranları, gece kulüpleri, değişik oyun yerleri ile onların olurdu artık. Ergun, çoğu içkiyi, arkadaşlığı seven, yaşamayı İzmir’in hesaplı kitaplı tüccarlarından, dar sınırlı dünyaları içinde tutsak yaşayan yetişmeleri yarım kalmış aydınlardan, başka türlü anlayan bu hoş çocuklarla, her gün her saat bir arada görünürdü Kültürpark’ta.’(A.G, s.14)

Necati Cumalı, bu satırlarla 1967 yılındaki İzmir’e ve sosyal yaşama okuyucularını dâhil eder ve İzmir-Fuar hakkında bilgi verir. Mekân olarak Fuar’ın seçilmesi, İzmir’in ve dünya sosyal etkileşim alanlarının belki de en bilindik mekânlarından birine sahip olması ve tiyatro-kültür-büyükşehir bağıntısının mekânsal ifadesine tam anlamıyla uyması neticesinde bilinçli yapılmış bir seçimdir. Tiyatrocuların İzmir’e geldiklerinde kaldıkları otel diğer bir mekânımızdır. Otelin nerede olduğuna dair bilgiyi, Belkıs’ın arkadaşları ile yaptığı konuşmadan anlıyoruz:

‘ Belkıs Kordon’u gösterdi:

- Bu nerenin denizi?

Geçerken göklerimizden
Işıtır dünyamızı’ Cumalı, Necati., *AşkDa Gezer*, s. 322., 1990, İnkilâp Kitabevi, İstanbul.

- İzmir'deyiz. Birinci Kordon'da. En güzel otelde kalıyoruz.

- İstemiyorum. Ne İzmir'i, ne Kordon'unu, ne en güzel otelini! Hepsi sizin olsun.

Kaya'yı bulun bana.'(A.G, s.46)

Ana mekânımız olan İzmir'in panoramik resmini, İzmir'i gezmeye çıkan tiyatrocuların gözünden görürüz. Bu resmin oluşumunda, tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel renkler hakimdir. İzmir'in mimarisini, sosyo-kültürel yapısını ve olumsuz değişimini Necati Cumalı bu satırlarda okuyucuya aktarır:

'Otelin gerisindeki caddede durakta bekleyenleri görünce onlarla birlikte trolleybüse binmek istedi canı. Kim olduğunu tanıyan bir genç kızın trolleybüse binerken durmadan kendisine bakmasından hoşlandı. Konağa gitti. Kemeraltı caddesi boyunca ilgisini çeken bir iki vitrine baktı. Sema sinemasının önünden geri döndü. Üçüncü Beyler Sokağından Elhamra'nın önüne çıktı. Gördüğü çirkinlik ürküttü onu. Sekiz yıldır gelmemişti İzmir'e. Eski kışla yıkıldıktan sonra o yıllarda boştu kışlanın yeri. Denize kadar açıklıktı. Şimdi kale duvarları gibi birbirine bağlanan beton yığınları kesiyordu denizin görünüşünü. Bu duvarların gerisinde soluğu kesilir gibiydi kentin. Öfkeleni âdeta. Kim cesaret edebilirdi bu kadarına? Cinayet mi desin ne desindi buna? Bir kenti düpedüz boğazlamaktı bu! O öfkeyle hızlandı adımları. Adliyenin önünden bir faytona bindi. ... Kordon boyunca eskinin o güzelim iki katlı evleri yıkılmış, bir sıra sekiz dokuz katlı yapılar uzanıyordu şimdi. Yani Konak'ta gördüğü o beton yığınları bu yapılarla sürüp gidiyordu, tamamlıyordu kale duvarlarını. Kent içlerine doğru gittikçe küçülen evleriyle bu kalenin duvarları gerisine kapatılıyordu. İğrendi.'(A.G, s.76-77)

Sadece Urla ve köylerine mekân açısından hakim olmayan, İzmir'i de adeta avucunun içinde tutan Necati Cumalı, tüm tiyatrocuları, İzmir'in her köşesinde gezdirerek, sahnenin her yerini etkili bir biçimde kullanan oyuncu profesyonelliği ile roman boyunca bu hakimiyete bizi inandırır. Mekân ve insan arasındaki bağ ve etkileşim diğer romanlarında olduğu gibi "Aşk Da Gezer" de de kendini daha farklı gösterir. Büyükşehir, kültürlü insanlar kahraman ve mekânların dinamiğini oluşturduğu için, işlenen konunun mekân ve insan ilişkisi daha yüzeysel ve teoriktir. İzmir'de misafir olarak bulunan sanatçıların, buradaki mekânları etkilemek gibi bir eylemleri olmadığı gibi, bir ayın sonunda İzmir'den etkilenerik ve tamamen başka biri olarak giderler. Beğenmedikleri bu söz de büyükşehir (İzmir) yaşamlarının belki

de en güzel tiyatro sahnesine ev sahipliği yapan mekân olur. Belkıs ve Ergun'un arasındaki bir diyalog sonucu, İstanbul'dan ya da başka bir şehirden gelen insanların İzmir'i nasıl gördüğünü anlatırız. Bu konuşmada dönemin İzmir'inin tüm gerçekliği ile romana nasıl aktarıldığı görürüz. Sosyo-kültürel, tarihsel ve mimari portre biz kez daha bu satırlarda da çizilir.

' – Nasıl, sevdiniz mi İzmir'i?

- Sevmek mi? Allah korusun! Nesini? Aksine, tiksindim.

- Haklısınız. Son yıllarda iyice çirkinleşti.

- Hem de nasıl! O ne o Konak önünün hali? Yığınla beton. Kordon boyunca kat kat apartmanlar.

- Doğru ama, yalnız İzmir değil bu duruma düşen. Türkiye'nin her yanında böyle.

... Belkıs bir baş işareti yaptı Feriha'ya:

- Duyuyor musun? Dinle! Her İzmirli senin gibi körü körüne övmüyor İzmir'i.

Ergun'a döndü:

- Evet, devam edin.

- Eski İzmir'i biliyorsunuz tabii. İki katlı, bir de yarısı yerin altında kalan bodrumlu evlerdi İzmir'in evleri. Karşıyaka ile Alsancak'ta, Kordonboyunca Konak'tan Güzelyalı'ya kadar yalıda bu türlü tek ailelerin yaşadığı evler sıralanırdı. Şimdi o evler yıkılıp, yerlerine sekiz dokuz katlı apartmanlar yapılıyor. Katların kimi tek kimi çift dairesel. Yani eski kadastro üstüne, eskiden bir aileye ayrılan yere, yedi sekiz ya da on beş on altı aile sıkıştırılıyor. Böylelikle gün günden soluk almaz oluyor İzmir. Geleceği hiç de düşündüğümüz yok. Gün gelecek bu gün yapılanların çoğunu yıkmak zorunda kalacağız...

...- İzmir'in dış mahallerini gördünüz mü?

- Bu gelişimde hayır.

- Görürseniz çok üzülürsünüz. Yapı artıklarından, şurdan burdan kalanlarla kurulmuş, ahır bile olmayacak nitelikte, binlerce, on binlerce tek odalı gecekondular İzmir'in tepelerini o gecekondular kuşatıyor. Yüzbinlerce İzmir'li o gecekondularda yaşarken, sapsağlam taş yapıların yıkılmasına göz yumuluyor. Oysa aksi olabilirdi. Gecekondularda yaşayan ailelerin beşi onu birden o yıkılan evlere yerleştirilebilirdi. Tepeler ise gökdelenlere, köşklere ayrılırdı. Hem güzel bir kent çıkardı ortaya, hem milyonlarca liralık ekonomi sağlanırdı...

İhsan:

- Ne milyonları, dedi, milyarlar. Yüz ev iki yüz ev değil yıkılan. Bütün eski İzmir...

Halûk:

- Ama, dedi, ne olurdu o zaman? Yalı'yı Kordonboyu'nu fakir fukaraya bırakırdı İzmir'in zenginleri? Hiç olur mu öyle şey? Hiç ellerinden gelir mi bu cömertlik?

Ergun sürdürdü konuşmasını:

- Daha iyi ya! Bırakmaları gerekirdi. Eski İzmir'in asıl büyük zenginleri Bornova, Buca gibi banliyölerde yaşarlardı. Hem bugünkü gibi otomobil de

yoktu o dönemlerde. Trenlerde, çok çok kırmızı kadife koltuklu birinci mevkilerde gidip gelirlerdi İzmir'e. Hem benim bildiğim kadarıyla bütün dünyada bu böyle.

... - Bizimkiler sanki kök salmışlar o kordona yalılara. Ayırabilene aşkolsun...
Dr. Tarık: Bırakın artık İzmir'i çekiştirmeyi, diye girdi araya, yine de çoğu yerlerden güzeldir.'(A.G, s100-101-102)

Tiyatrocular için bir ay İzmir'de böylece geçmişti, hepsi bu zaman dilimin sonunda yeni bir hayata doğru ilerliyordu, aralarında geçen aşk, kıskançlık, güç ve başarı yerini daha serin duygu ve hislere bırakmış, yaşamlarına güzel bir son yazarak İzmir'den ayrılmak istiyorlardı.

'İlk ayrılacağını söyleyen Nursen oldu tiyatrodan. Evlenmesi kesinleşmişti. 18 Eylül günü, Büyük Efes'in rufunda, nişanı nikâhı bir arada yapılacaktı. ... Ekrem evleniyordu Zeynep'le. Nişanlı gibiydiler şimdiden. İzmir'in kale eteklerine düşen yoksul mahallelerinin, bazı toprakların, iklimlerin bitkileri, çiçekleri gibi, kendine özgü bir kokusu, tadı olan kızları vardı. Akdeniz havasının uçarılığı okunur yüz çizgilerinde. Bakışlarında ışıklı bir rüzgâr eser. Yaşamla dolup taşarlar devinimlerinde. Vücut yapıları, Ege kıyılarında İsa'dan önceki dönemde yaşamış kadınlardan yontuçlardan kalan könsülü çizgileri korur hâlâ. Açlığın, kötü beslenmenin, ince bir toz tabakası gibi örttüğü tenleri altında kalmış gibidir gençlikleri. O güzel kızların binlercesi, İzmir'in içindeki iş yerlerinde, peynir ekmekle yetindikleri bir öğle yemeği, ayda bir çift çorap bir ayakkabı parasını karşılayan çok düşük ücretlerle çalışırlar.'(A.G, s280-281)

Tiyatrocular içinde İzmir'e en zor gelen Belkıs şimdi ise İzmir'den ve Ergun'dan hiç ayrılmak istemiyordu. Tüm oyuncular dönmüş, bir tek İzmir'de Belkıs kalmıştı. Uçağının kalkmasına çok az bir vakit kala son kez Ergun'la İzmir'e tepeden bakmak ve onunla vedalaşmak ister. Bu veda kitabın son sayfalarını oluşturur.

' - Her şeyiyle çok güzeldi bu bir ay. Faytonlarıyla, imbatıyla, çaylarıyla, peyniri, simidi, yaseminleriyle, seninle...

Ergun'un elini elinin içinde hafifçe sıktı:

- Bana sevdirdin İzmir'i. Otomobilin burada mı?

- Otelin yanında.

- Hadi, son bir kez Kale'ye çıkar beni...

Kale Gazinosunun altında durdurdu Ergun otomobili. On kapıların camları açıktı. Ot kokuları, bitki kokuları ile dolu o yumuşak Akdeniz havasını soluyarak Körfezin koyu lâcivert sularını kuşatan kat kat ışıklarını seyrettiler bir süre'(A.G, s.319-320)

3.3.5 Sonuç

İncelediğimiz bu dört romanda da temel unsur insan-mekân etkileşimidir. Urla'nın (mekânın) coğrafi ve kültürel özellikleri burada yaşayan insanların sosyal ve ekonomik profilini oluşturur. Mekânın izin verdiği ölçüde birey sosyal ve özgürdür. Birbiri ile bağlantılı olan bu kavramların ortak noktası insandır. Necati Cumalı'nın edebîkimliğini etkileyen bu mekânlar, yaşadığı olaylar ve söylenmemişlikler olarak kitaplarında can bulur. Tütün Üçlemesi'nde 1950'li yılların ayrıntılı bir betimlemesini yaparken, Urlalı tütün ekicilerinin geçim sıkıntılarını, tütün tarımını, kasaba insanının günlük yaşamını realist bir dille ifade eder. AşkDa Gezer'de ise tamamen sosyal temalı bir roman kaleme alır. Roman, sadece belirli bir kesimi anlatsa da, aydın ve sanatçılar hakkında bir takım bilgiye sahip olmamızı sağlar. Necati Cumalı'nın romanlarında yaptığı bu gözlem ve değerlendirmeler, bugün geride kalan bir dönemin ve mekânın gerçeklerini günümüze kadar ulaştırır.

3.4 Hikâyeci Yönüyle Necati Cumalı ve Hikâyelerine Yansıyan İzmir

Necati Cumalı, yazı hayatı boyunca dokuz tane hikaye kitabı yayımlar. Bunlar yayımlanış sırasıyla, *Yalnız Kadın* (1955), *Değişik Gözle* (1956), *Susuz Yaz* (1962), *Ay Büyürken Uyuyamam* (1969), *Makedonya 1900* (1976, ikinci baskı 1978), *Kente İnen Kaplanlar* (1976), *Yakub'un Koyunları* (1979), *Revizyonist* (1979) ve *Aylık Bıçak* (1981, ikinci baskı 1991)'tir.

Yazar ilk hikâyelerini on dört yaşında yazmaya başlar. Bir süre sonra yazdığı tüm hikâyeleri yakar, çünkü ona göre bu hikâyeler, okuduğu yazarlardan izler taşımaktadır. Kendine özgü bir anlatım biçimi ve konu bütünlüğü belirleyemediği için Cumalı'nın ilk hikâye deneyimi, taklitten öteye gidemez.

Necati Cumalı'nın hikâyeleri *Ulus Gazetesi*, *Yücel Dergisi*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Fikirler* ve *Varlık Dergisi*'nde yayımlanır. Ek kazanç sağlamak için *Ulus Gazetesi*'nde yayımlanmak üzere ayda iki üç tane hikâyeye yazar.⁶⁵ Yazdığı bazı hikâyelerini, daha sonra kitap haline getirdiği hikâyelerinin arasına dâhil etmez. Üslûb ve kurgu açısından sadece, maddî bir karşılığı olan bu hikâyeler, Necati Cumalı'nın edebiyat anlayışı ile örtüşmemektedir. Özgün bulmadığı hikâyelerini gözünü kırpmadan yakan Cumalı, bu hikâyelerini de gazete ve dergi sayfalarının arasında bırakır.⁶⁶

Kitaplarında yer almayan hikâyeler şunlardır:

Aysız Geceler, **Yücel Dergisi** 111, 1946, s.176-178.

Öğretmen, **Ulus Gazetesi**, 17 Eylül 1947, s.3.

Eylül Sonlarında, **Ulus Gazetesi**, 21 Eylül 1947, s.8.

Bir Operet, **Ulus Gazetesi**, 7 Aralık 1947, s.8-9.

Bıyıklar, **Ulus Gazetesi**, 14 Aralık 1947, s.8-9.

Vitamin Modası, **Ulus Gazetesi**, 26 Temmuz 1948, s.3.

Nasıl Evlendiler, **Ulus Gazetesi**, 5 Ağustos 1948, s.4.

Yazar gerçek hikâyeci kimliğini ve kişiliğini otuzlu yaşlarına geldiğinde, “Yalnız Kadın”, “Kurt”, “Dertler” ve “İstanbul” gibi öykülerinde bulur.

⁶⁵ Cumalı, Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s. 92., 1990, Can Yayınları, İstanbul.

⁶⁶ Necati Cumalı kendi hikâyeciliğinin gelişimini şöyle ifade eder: ‘Öykünün çok güç bir tür olduğunu anlamak uzun denemeleri gerektiriyor. İlk öykümü yazdığım sırada on dört yaşındaydım. Tabii ki okul ödevleri düzeyindeydi. O yıllar günlük gazeteler 16 sayfadan başlayarak 32-64 sayfayı bulan bir düzenle çıkarlardı. Her gün sayfalarında yerli yabancı 3-4 öyküye yer verirdi. O öykülerin tiryakisiydim. O öyküler gibi öyküler yazmaya özenirdim. Olumlu bir yanım, yazdıktan hemen sonra, yazdıklarımın çocuksu düzeyini görebilmemdi. Böylelikle, ertesi gün yeni bir öykü yazmayı deneyeceğime, yazmaya uzun bir ara verir, yeni öyküler bulup okumaya yönelirdim. Böyle böyle değişik aralarla öyküler yazmayı denedim, başaramadığımı gördüm, bıraktım.

1940'ların ortalarında kolaylıkla bir yığın öykü yazdım. *Ulus Gazetesi*'nde her Pazar bir öyküm çıkardı. Yayınlanacak yer bulsam neredeyse her gün bir öykü yazabilirdim o dönemlerdeki anlayışımla. Çok geçmeden eksikimi anladım yine. Benim değildi yazdıklarım. Usta öykücülerin yazdıklarının öykümleriydi. Onların görüş açılarıyla görüyor, kuruyordum öykülerimi.

Okuyanlar durmuyordu bu gerçek üzerinde.’ *Yaşlanmaz Şair Çocuk Necati Cumalı'ya Selam*, s.62., Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, 6 Mayıs 1996, Ankara.

Hikâyeciliğini öznel ve nesnel olarak ikiye ayıran Cumalı, öznel hikâyelerinde kendi yaşamından ve çevresindeki insan/olay/mekânlardan bahsederken, nesnel hikâyelerinde yine aynı bakış açısı ve amaç ile ilerler ve kurmacanın imkânlarını hikâyelerine dâhil eder. Necati Cumalı'nın hikâyelerinin başlıca konuları; aşk, kıskançlık, yalnızlık, psikolojik sıkıntılar, hayat kadınlarının çaresiz yaşamları, adalet/adaletsizlik, öç alma, karmâşık ilişkiler, toprak kavgası, kasaba hayatı, küçük insanların arayışı, çaresizlik ve mutsuzluktur...

Bu çalışmamızda, Necati Cumalı'nın hikâyelerini, 'İzmir ve çevresi' alt başlığı altında inceleyerek; hikâyelerinde geçen mekân-insan ilişkisinin değerlendirilmeye çalışacağız. Bizim çalışmamız kapsamına giren ve incelediğimiz hikâye kitapları sırasıyla; "Yalnız Kadın" (1955), "Değişik Gözle" (1956), "Susuz Yaz" (1962), "Ay Büyürken Uyuyamam"(1969) ve "Kente İnen Kaplanlar" (1976) dır.

3.4.1 Yalnız Kadın

"Yalnız Kadın", Necati Cumalı'nın ilk hikâye kitabıdır. Kitabın içerisinde yer alan hikâyelerinin konuları genel olarak; fakir insanların yaşamı, memur, işçi, hayat kadınının hayat mücadelesi, aşk, geçmişe özlem ve işsizliktir. Hikâyelerinde bireyi merkeze alıp, hikâye kurgusunu bu yönde geliştiren Necati Cumalı, kaleme aldığı hikâyelerinde anlattığı kişilerin hayatlarından sadece bir kesiti ya da bir an/anıyı anlatır. "Yalnız Kadın" hikâye kitabında bulunan hikâyeler; *Yalnız Kadın, Kırdan Geçen Pazar Günü, Hayatımızı Güzelleştirelim, Dertler, Aşkımı Hatırlatan, Kanarya, Karga, Türkünün Günleri, Güvercinler, Kar, İlk Balosu, Prenses Elizabeth'e Ne Göndersinler?, Tiyatrocular, Kızılay Yararına ve Kurt*'tur. İncelememize dâhil olan hikâye ise; *Güvercinler*'dir.

3.4.1.1 Güvercinler

Orhan ve beş arkadaşı bir gün tarlada oynarken bir güvercin sürüsünün üstlerinden geçtiğini fark eder ve güvercinler üzerine konuşmaya başlarlar. Güvercinlerin yaşamı, savaş zamanı insanlara yardım ettiği, haberleşmelerini sağladığı hakkında kendilerince duydukları bilgileri ortaya atarken, bir tartışmaya tutuşurlar. Bu tartışmayı sonlandırıp, onları güvercinler hakkında bilgilendirecek tek kişi ise, kasabanın meşhur güvercin sahibi Yaşar Efendi'dir.

Yaşar Efendi çocukların sorularını cevaplar ve hep söz verdiği üzere, Orhan'a iki tane yavru güvercin hediye eder. Orhan ve arkadaşları bu güvercinleri byütüp, bir sonraki sene yavrularını alma hayali kurar. 1930'ların bütün dünyayı saran buhranı, Orhanların kasabasına da uğramıştır. Orhan, güvercinlerin bakımının ailesine yük olmaması için çok dikkat ederken, bir gün okul dönüşü annesinin bileziğini babasına satması için verdiğini görür. Çok sevdiği güvercinlerinden, ailesine yük olacaklarını düşündüğü için vazgeçmek zorundadır. Ona bu güvercinleri hediye eden Yaşar Efendi'ye, güvercinleri kendisinin uçuramadığını ve kapalı kalmalarından dolayı üzülüğünü söylerek geri verir.

“Güvercinler” hikâyesinde sevinç ve hüznü bir arada görürüz. Küçük çocukların güvercinlere olan sevgisinin yanında dönemin ekonomik ve sosyal yaşamı hikâyenin konusunu oluşturur. Mekân olarak, hikâyenin bir kasabada geçtiğini en başta bize söyleyen Necati Cumalı, bu kasabanın ismini söylemez. Biz yazarın okuyuca verdiği bilgiden ve güvercinlerin salınca hangi yöne doğru uçtuğunu söyleyen çocukların yorumundan bu kasabanın (mekânın) Urla olduğunu anlarız: ‘Babam bir salınca ta Akpınar’a kadar gidiyorlar...’ (Y.K, s.78)

Akpınar, Urla'nın köylerinden biridir. Güvercinlerin bu yöne uçması, mekân olarak Urla'da olduğumuzu kanıtlar.

‘Bin dokuz yüz otuzların bütün dünyayı sarsan buhranı elbet Orhan’ların kasabasında da gösteriyordu etkisini. O buhranın sarsıntısı sürüp giderken o yıl çiçek zamanı yağan şiddetli bir dolu bağların bütün ürününü yok etmişti. Bağlarının uğradığı zarardan sonra bütün umudunu tütüne bağlayan bölge halkı, tütün piyasası açıldığı zaman neredeyse alıcı bulamayacak duruma düştü.’ (Y.K, s.84-85)

Urla halkının geçim kaynağı tütündür. Tarihin hikâyede belirtilmesiyle birlikte, Urla’da gerçekleşen ekonomik sıkıntı ve doğal afetler, bu satılarla da karşılaştırıldığında, hiç şüphesiz hikâyedeki mekânın Urla olduğunu gösterir.

3.4.2 Değişik Gözle

“Değişik Gözle” hikâye kitabında Necati Cumalı’nın kendiedebikiliğini bulur.⁶⁷ Kitabın değindiği konular, ilk hikâye kitabı “Yalnız Kadın”da olduğu gibi, aşk, komşuluk ilişkileri, umut, umutsuzluk, üniversite öğrencilerinin yaşamıdır. Yazar, hikâyelerinde, bireylerden hareketle, sosyal olaylara dikkat çektiği gibi, hikâyeleri kendi hayatından da izler taşır. Ankara Hukuk Fakültesi’nde okurken, yazları Urla’daki, bağlarında ders çalışan Necati Cumalı, bu durumunu, “Değişik Gözle” hikâye kitabında, “Aklım Arkada Kalacak”, “Bunlar Hep Aynı Olacak”, “Denize Bakıyorum”, hikâyelerinde somutlaştırır. Bu hikâyelerde yazarın şahsi kimliğini ve öğrencilik yıllarındaki izlerini görürüz. “Değişik Gözle” hikâye kitabındaki mekân genellikle, Ankara, İzmir ve kasabadır. Necati Cumalı, kitabındaki hikâyelerinde genellikle birey ve bireyin sorunlarına eğilmiş, mekân-insan ilişkisinin üzerinde çok durmamıştır.

“Değişik Gözle” hikâye kitabında toplam on dört hikâye vardır. Bu hikâyeler sırasıyla; *Değişik Gözle Bakınca*, *Gene Yenik Düşsem de*, *Aklım Arkada Kalacak*, *Gecenin Şarkısı*, *Kaybolan*, *Bunlar Hep Aynı Olacak*, *Denize Bakıyorum*, *Benim*

⁶⁷ Necati Cumalı, bu hikâye kitabının oluşumunu şöyle aktarır: ‘ “Değiş Gözle” benim kişiliğimi açıkça bulduğum dönemin öykülerini bir araya getirir. Pek erken gelmiş bir kitap sayılmaz. Sabırla, daha önce yazdığım, ya da tasarladığım pek çok öyküyü yok ederek vardım o aşamaya.’ *Milliyet Sanat Dergisi*, Necati Cumalı, S.462., s.67., 1957, İstanbul.

Kalbim, Karşiki Tarla, Görüşme, Anı, Taburcu, Kendini Yiyen, Artık Değer'dir. *Değişik Gözle*, 1975 Sait Faik Hikâye Armağanı'na değer görülmüştür. Bizim çalışmamız kapsamında incelediğimiz hikâyeler ise; *Değişik Gözle Bakınca, Aklım Arkada Kalacak, Gecenin Şarkısı, Karşiki Tarla, Görüşme, Anı, Taburcu, Kendini Yiyen, Artık Değer*'dir.

3.4.2.1 Değişik Gözle Bakınca (1956)

Lale, İzmir'de bir barda sahne alan genç bir kadındır. Bara gelen müşterilerden Günay ile aralarında gizli bir ilişki vardır. Günay'ın kendisine olan ilgisinin azaldığını ve değiştiğini düşünen Lale, Günay'ı Aydın'dan gelen pamuk çiftçilerinin zengin çocuklarıyla kıskandırmak ister. Onların zengin ve şaşalı dünyası Lale'nin ilgisini çeker. Günay dışında kimseyle ilgilenmeyen Lale'yi başkalarıyla aynı masada otururken gören Günay, Lale'ye değişik gözle bakınca, onun da orada çalışan diğer kadınlar gibi olduğunu anlar ve oradan uzaklaşır.

Necati Cumalı, "Yalnız Kadın" hikâye kitabında ele aldığı 'hayat kadını' temasını "Değişik Gözle Bakınca" hikâye kitabına da yansıtır. Yazar, barın geçtiği mekân hakkında bilgi vermezken, bara gelen gençlerin Aydın'dan gelip, Çeşme'ye gezmeye gideceklerini ve İzmir için en büyük eğlence mekânlarından biri olan Göl Gazinosu'na Lale'yi götürmek istediklerini satırlarında belirtir. Bunun sonucunda barın İzmir'de ve gidilmesi plânlanan mekânların İzmir içinde ve çevresinde olduğunu görürüz. Olay temelli şekillenen bu hikâyelerde mekân-insan etkileşimi neredeyse yok denilecek kadar azdır. Hikâye kurgusu için gerekli olan mekân, mekân olgusundan öteye geçmez.

3.4.2.2 Aklım Arkada Kalacak (1955)

Ailesini ziyaret etmek için kasabasına gelen Saim, otobüsünün kalkmasına bir saat kala, odasının penceresinden tüm mahalleye bakar. Saim'in dışarıya bakmasıyla

birlikte anıları canlanır ve mahallesinin, kasabasının sosyal portresini anılarının yardımıyla çizer. İlk karşı komşusu canlanır gözünün önünde. Boşnak Nuri ve çocukları, karısının onları başka bir adam için terk etmesiyle kasabada yalnız kalırlar ve Nuri çocuklarına hem anne hem de baba olur. Bu dram Saim'in mahalleleri hakkında aklına ilk gelen anıdır.

Daha sonra Makinist Halil düşer zihnine, kasabanın elektriğinden sorumlu, eşini saat on iki olmadan kasabanın tüm elektriklerini yakıp söndürerek eve çağıran Makinist Halil. Böylesi bir aşkla sevdiği kadını şehire gönderirken vedalaşmaları kalır anılarında. Muallâ Hanım ile uzun uzun sarılmaları. Daha sonra Melâhat Abla... Evlerinin karşısındaki piyade taburundan bir yüzbaşı ile bakışmaları, bir birlerine kapı aralarından kitap hediye etmeleri sekiz yaşındayken kazınır zihnine. Evlerine çok yakın oturan Hatice Nine beliriverir duvarlarının hemen dibinde. Oğlu askerde olan Hatice Nine, kendi bahçesinde yetiştirdiği sebzeler sayesinde geçimini sağlar. Saimler de ona yardım etmek için hep Hatice Nine'den alışveriş yaparlar.

En son en sevdiği İsmet Ablası gelir aklına. Saim'den öldüğü saklanan, sevmediği adamla nişanlanan ve adam tarafından sekiz yerinden bıçaklanıp hastaneye yetiştirilemeden can veren İsmet Abla...

Necati Cumalı, Saim'in penceresinden bize bu kasabanın sosyo-kültürel tasvirini yapar. Aslında Saim, Necati Cumalı'nın kendisidir. Yazar, Ankara Hukuk Fakültesi'nde okuduğu yıllarda baba evine tatile geldi zamanda hatırladığı anılarını Saim tarafından hikâyeleştirir. Saim'in anılarında dolaşırken Necati Cumalı'nın sesini satır aralarında duyarız. Tümedebîkimliğini ve eserlerini etrafında yaşadığı ve gördüğü olaylar üzerine kurgulayan ya da besleyerek yazan Necati Cumalı, bu düşüncesini bu hikâyede de ifade etmiştir: 'Hikâye mi arıyorsun dünyada? Al, işte!

Burnunun dibinde. Şu sokağın içinden gözüne ilk ilişen evi seç. Yeter ki gönlünde, o evin insanlarını tanımak isteyecek merakın olsun! Ne işin var uzaklarda?’ (D.G, s.50)

Hikâyenin bir kasabada geçtiğini söyleyen Necati Cumalı, hikâyenin geçtiği mekânın adını belirtmez. Malta taşı döşeli avluların, Boşnak lakaplı Nuri’nin, Balkan Savaşı sonunda buraya göç eden göçmenlerin satır aralarında verilmesi ve Saim’in Necati Cumalı’nın kendisi olması, hikâyenin mekân olarak Urla’da, kasabada geçtiğini kanıtlar. Hikâyenin konusunu oluşturan birey temelli sosyal olayların içeriği, Necati Cumalı’nın Urla ve Ege Bölgesini mekân olarak seçtiği eserlerindeki konu ile olan benzerliği bir diğer kanıttır.

3.4.2.3 Gecenin Şarkısı (1956)

Arkadaşlarıyla İzmir’de güzel bir gece geçiren gencin, sabah evinde o gecenin mutluluğu güne başlaması ve bu mutluluğunun sebebini kardeşinin anlamaya çalışmasının anlatıldığı bir hikâyedir.

Hikâyenin geçtiği mekân, gencin evidir. Ancak kardeşinin gece ne yaptığını sormasının ardından gencin verdiği cevapta geceyi İzmir’de geçirdiklerini ve Kordon’da dolaştıklarını anlıyoruz. Dar anlamda mekânı ev oluştururken, hikâyenin temellendiği mekân ise İzmir ve Kordon’dur.

Necati Cumalı, İzmir’de avukatlık yaptığı yıllarda, 1954 sonlarında hastalanarak yetmiş beş gün, İzmir Buca Senatoryumu’nda işçilerle birlikte yatar. Cumalı için insanın olduğu her yer ve her durum, yazı için bir kurgu bir mekândır. Yetmiş beş gün yattığı bu senatoryumdan altı hikâye ile ayrılır. Bu hikâyeleri, Senatoryum Hikâyeleri (*Karşiki Tarla, Görüşme, Anı, Taburcu, Kendini Yiyen, Artık Değer*) olarak da adlandırabiliriz. Altı hikâyenin anlatıcısı ve ana mekânı ortaktır. Buca Senatoryumu’nda yatan hasta birinin (Necati Cumalı) gözlemleri sonucu ortaya çıkan hikâyelerdir. ‘Senatoryum Hikâyeleri’ diye adlandırabileceğimiz ilk

hikâyesinde, romanlarında yaptığı gibi, olayların geçeceği mekânı öncelikle tanıtır. Okuyucular, kahramanların nasıl bir sanatoryumunda tedavi gördüklerini, sanatoryumun mekân-insan ilişkisini ilk hikâyenin girişindeki satırlarda okur. Altı hikâye boyunca aynı mekânda kurgulanan olay örgüsü, hikâyelerin insan-mekân etkileşimini bu kitapta kanıtlar.

3.4.2.4 Karşıkı Tarla (1955)

Güneşlenmek için verandaya çıkan üç hastanın, yattıkları yerin karşısındaki tarlaya bakıp, beygirini otlatmaya gelen bir çiftçiyi izleyerek tarla hakkında yaptıkları yorumların anlatıldığı bir hikâyedir. Hikâye, Buca Sanatoryumu'nda geçer. Mekânı Necati Cumalı şu satırlarla somutlaştırır:

‘Sanatoryum, şehrin batı kıyısında kalıyor. Açık hava kürüne çıktığımız veranda, sanatoryumun bahçesine, sonra da şehrin son evlerinden güney batısına doğru uzanan, kırlara, tarlalara bakıyor. ... Şimdi bana öyle geliyor ki, gözlerimi kapasam, verandanın parmaklıkları önünden güneydeki dağlara kadar uzanan düzlükte dağılmış, büyüklü küçüklü evleri, çeşitli ağaçları, vaktiyle demiryolu işletmesini elinde tutan İngilizlerin yerli yapılarının özelliklerini taşıyan, dik üçgenli, neredeyse haçı eksik, istasyon yapısının kiremitleri kararmış çatısını, sağ yanındaki çamlığın içinde istasyona gelip giden banliyö trenin dumanını, şuraya buraya konup kalkan karga sürülerini, sırasına, saatine göre yerli yerine koyabilirim.’ (D.G, s.103)

3.4.2.5 Görüşme (1955)

Sanatoryumda yatan bir hastanın, ziyaretine gelen eşi ile aralarında geçen diyalog sonucu doğan bir hikâyedir. Hastalandığı için kendini çaresiz ve işe yaramaz hisseden adam, başında kocası olmadığı için tek başına yaşam ve ekonomik mücadele veren kadının hastane odasındaki acı tablosu gözler önüne serilir. Hikâyenin geçtiği mekân, Buca Sanatoryumu, sanatoryumda da bir odadır.

3.4.2.6 Anı (1970)

Hamit, sanatoryumun verandasında güneşlenmek için yattığı bir kür de, sanatoryumun bitimindeki bahçelere, yeşillığe bakarak anılara dalar. Beykoz'da bir mayın gemisinde askerlik yapan Hamit, gemiyi ziyarete gelen sarışın bir bayanın

annesinden kalma yüzüğü suya düşürmesini hatırlar. Ardından yüzbaşının Hamit'e suya atlayıp yüzüğü bulmasını ister. Hamit o kadar genç, çevik ve ciğerleri sağlam bir askerdir ki ikinci dalışında derin sulardan o yüzüğü çıkartır. Askerden sonra fakirlik, yaşam ve çalışma koşullarının zorluğu, peynir fabrikasında çalıştığı için peynir ve peynir sularının kokusu, derin sulara dalabilen o ciğerleri yok eder. Eski günlerini özlemle anan Hamit, kendiyile aynı hastalıktan, veremden yatan arkadaşına bu hikâyeyi iç çekerek anlatır.

“Anı” hikâyesinin geçtiği mekân, Buca Senatoryumudur. Hamit'in anılarından nasıl bir gençliğe sahip olduğunu, fakat hayat mücadelesinin onu nasıl hasta edip, bu yere getirdiğini görürüz. Ana mekân senatoryumken, Hamit'in yaşadığı yer Gültepe'de satır arasında geçer. Genellikle fakir ve yoksul insanların İzmir'deki yerleşim yeri olan Gültepe, Hamit'in hikâyesindeki yoksulluk ile örtüşür.

3.4.2.7 Taburcu (1970)

Binali, uzun işsizlikler sonunda bir sabun fabrikasında iş bulur ve karın tokluğuna çalışır. Hayatta altmış yaşındaki annesinden başka kimsesi yoktur. Uzun öksürüklerini kimseye söylemeden atlatmaya çalışır fakat veremin kanlı vereme dönüştürmesinden sonra Buca Senatoryumu'na yatmaktan başka çaresi kalmaz. İşinde hastalıkla mücadele ederek bir yılı zar zor doldurmuş olan Binalinin, sanatoryumdan taburcu olmasına az bir zaman kala yaşadığı kaygı hikâyesinin konusunu oluşturur. Necati Cumalı, sanatoryumda yatan hastaların hikâyelerini kaleme aldığı gibi, sonrasında başlarına gelenleri de bu hikâyelerde aktarır. Taburcu hikâyesi, her sanatoryuma yatan ve taburcu olmasına çok az bir süre kalan işçilerin yaşadığı kaygının timsalidir. Zaten çok zor şartlar altında iş bulan bu yoksul insanların artık ellerinde verem olduğuna ve zor şartlar altında çalışamayacaklarına dair bir rapor vardır. Kimisi bu raporu yok sayarak yaşamı pahasına mücadele eder,

kimisi de teşhisin ne olduğunu bildiği için sonuna kadar direnir. Yoksulluğun, sağlık problemleri ile birleştiği işçilerin yaşamları, dönemin sosyal ve ekonomisi hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlar.

3.4.2.8 Kendini Yiyen (1955/1970)

Vereme yakalanmadan önce dokuma işçisi olarak çalışan Turan, senatoryumdan taburcu olduktan sonra yeniden işine dönmek ister. Sendika ve diğer fabrikalar hastalığından dolayı Turan'ı işe kabul etmez. Ablasının ve eniştesinin yanında kalan her sabah kimse uyanmadan evden çıkan ve on gündür İzmir'in her yerinde iş arayan Turan, kendini, senatoryumda yatan hasta arkadaşlarının yanında bulur. Turan'ın durumuna üzüldükçe, kendilerinin de aynı şeyleri yaşayacak olmaları hepsini üzer.

“Kendini Yiyen” hikâyesinde dönemin sosyal ve siyasal durumu özetlenir. İşçilerin haklarının neredeyse olmadığı bir sendikaya bağlı çalışmaları, hastalandıkları için hiç bir kurumun kendilerine kapılarını açmaması. Yoksulluğa, mutsuzluğun ve hastlığın eklenerek büyümesi Necati Cumalı'nın senatoryumda yatarken, etrafında gördüğü işçilerin en büyük sorun ve kavgasıdır. Mekân, Turan'ın dolaştığı İzmir ve sokaklarının yanında, Buca Senatoryumudur.

3.4.2.9 Artık Değer (1970)

Kalıp işçisi Hüseyin, taburcu olduktan sonra kontrole ve arkadaşlarını görmeye senatoryuma gelir. Herkesi etrafına toplayarak dışarıdaki hayatını anlatan Hüseyin, diğer işçi arkadaşlarına bir nebze de olsa umut olur. Daha önce taburcu olanlardan dinledikleri hazin hikâyenin aksine, Hüseyin daha önceki işine devam etmiş, patronu onu daha az mesaiye ve tam yövmiyeye çalıştırır. Bu hikâye diğer işçiler için bir umut olur.

“Artık Değer”in geçtiği mekân Buca Senatoryumu’dur. Hüseyi’nin taburcu olduktan sonra yaşadığı yer(mekân) İzmir ve Kemer’dir. İzmir’in içinde yer alan Kemer, yine yoksul ve işçi insanların yaşadığı gecekonduların bulunduğu bir mekândır. İnsan-mekân eşleştirmesini bu kavram doğrultusunda kurgulayan Necati Cumalı, toplumsal-gerçekçi bir yazar olduğunu bir kez daha hatırlatır.

3.4.3 Susuz Yaz

Necati Cumalı’nın üçüncü hikâye kitabı olan “Susuz Yaz”, diğer iki hikâye kitabındaki temadan daha farklı bir tema ile kurgulanmıştır. Kasaba ve köylünün sorunlarını dile getirdiği bu hikâyelere ev sahipliği yapan mekân ise, Urla ve Urla’nın çevre köyleridir. Hikâyelerin ortak konusu ise, öç ve kıskançlıktır. Bu iki temanın yanında, aşk, sosyal adaletsizlik, kadının ezilmişliği, rüşvet gibi konuların da işlendiğini görürüz. “Susuz Yaz”, Metin Erksan tarafından sinemaya uyarlanıp, 1964 yılında ülkemize ilk Altın Ayı Ödülü’nü ülkemize kazandırır. Necati Cumalı, senaryolaştırılan eserlerinin gerçeğine sadık kalınmadığını ve değerini kaybettiğini düşünür. “Susuz Yaz” da bu düşüncesini onaylayan bir uyarılama olmuş, tarafınca seyredilmemiştir.⁶⁸ Yazar, “Susuz Yaz” hikâyesinin adını ilk başta Habil ile Kabil koyar. Tevrat’tan beri devam eden bu konu, su problemi ve kardeş çekememezliği,

⁶⁸ *Susuz Yaz*’ı neden seyretmediğini Necati Cumalı şöyle aktarır: ‘Ses dergisini aldım elime, filmde 60 kare var orta sayfada. Karelerin bir tanesinde korkuluklar var. Kadın (Hülya Koçyiğit) gidiyor, korkulukların önünde, kaynının saldırılarından korusun diye ‘Beni koru yarabbim’ diyor. Korkuluk, belki bir imaj ama işlevi başka. Şimdi 20. Yüzyılda bir insanın korkuluğun önünde diz çöküp Tanrı’ya yakarması anlamsız ve gülünç. Realitenin ne olduğunu bilenlere gösterdiğinizde, yaptığımız şeyin itibarı düşer. Başka bir yerde kadının bacağını yılan sokuyor. Onu öğrenmiş rejisör: Ağzında yara olmayan biri yılanın ya da akrebin soktuğu yeri kanatıp emerse, o kişi zehirlenmez, iyileşir. Erol Taş da emiyor. Şaşacaksınız ama ben Susuz Yaz’ı hiç görmedim, çünkü üzüntüden verem olmaya niyetim yok! Dergide gördüğüm bu kareler yetti bana. Emiyor, kadın da teslim oluyor. Burada, Bahar’ın karakterinin hiçbir değeri kalmıyor. Eğer baldırına dokunana verecekse kendini, o benim çizdiğim, benim anlattığım Bahar değil. Kendi kendime, ‘Allah Allah! dedim, ‘ Ben bu filme nasıl tahammül edeceğim.’ ‘Soruşturma: Yazar ve Yönetmen Gözüyle Sinema Edebiyat İlişkisi’, *Varlık*, S.1060, s.12., 1996, İstanbul.

Necati Cumalı'nın da topraklarında, Urla'da görünen bir sorun olduğu için ilk başta bu adı uygun görür. Daha sonra bu ismi "Susuz Yaz" olarak değiştirir.⁶⁹

"Susuz Yaz"da on bir hikâye bulunur bu hikâyeler sırasıyla; *Susuz Yaz, Öç, Yenilmeyen, Dağlı ile Muharrem, Bıçak, Kaatil, Gülsüm Kıza Ağıt, Esmâ ile İsmail, Aktör, Aksinin Biri, Selim'i Anarım*'dir. Hikâyelerin geçtiği mekân Urla ve Urla'nın köyleridir. Hikâyelerdeki konu ve kahramanlar bu mekânla doğrudan doğruya bağlantılı bir düzlemde kurgulanır ve gelişir. Mekân-insan ilişkisine sıkı sığa bağlı olan bu hikâyelerde Urla'nın sosyal, ekonomik, kültürel, mimari portresini çok rahat çizebiliriz. Necati Cumalı, "Susuz Yaz" ve "Ay Büyürken Uyuyamam" hikâye kitaplarını, *Urla Hikâyeleri* diye adlandırıp, birbirine akraba kitaplar olarak görür.⁷⁰ Bu hikâyelerde de yer alan olay ve kahramanlar Necati Cumalı'nın kendi hayatında yer alan kişiler ve tanık olduğu hikâyelerdir.⁷¹

⁶⁹ 'Ayhan Işık'la iyi arkadaşlığımız vardı. Bir akşam Koço'da içerken 'Susuz Yaz'ın konusunu anlattım. O zaman adı 'Susuz Yaz' değil, 'Habil ile Kabil' idi. Tevrat'taki gibi iki kardeşin çekişmesinin hikâyesi. ... 'Susuz Yaz'ın konusu Tevrat'taki 'Habil ile Kabil'den beri devam eden bir konu. Kardeş çekememezliği, su problemi. 'Susuz Yaz' 1959'da yazıldı ama, su problemini 1950'den beri Urla'da görüyorum.' *Soruşturma: Yazar ve Yönetmen Gözüyle Sinema Edebiyat İlişkisi*, Varlık, S.1060, s.11-12., 1996, İstanbul.

⁷⁰ 'Aylı Bıçak, Susuz Yaz, Ay Büyürken Uyuyamam ile akraba bir kitap. Bu üç kitabı bir arada Urla Hikâyeleri diye adlandırıyor, bir cilt olarak görüyorum. Aylı Bıçak'ın, ortak yanı, konuların Urla'yı eksen alışı bir yana, Susuz Yaz'daki şiddet ile Ay Büyürken Uyuyamam'daki cinselliği birleştirilmesi. Örnekleme gerekirse, Susuz Yaz'da Öç öyküsünde küçük çoban Mahmud'a yönelen şiddet, Aylı Bıçak'ta Yenilmeyen'deki Tülü'ye yönelir. Susuz Yaz'daki Bıçak'ta Zeynel beline bıçağı yerleştirdiği zaman henüz on yaşlarında bir çocuktur. Aylı Bıçak'ta Kenan olur. Belinde o bıçakla sevdiği kadınla buluşur. Bıçağını sevdiği kadının omuz başından toprağa saplar sevişirken...' *Necati Cumalı Öykücülüğünü Anlatıyor*, Konur Ertop, Varlık, S.895, s.8., 1982, İstanbul.

⁷¹ '... Yine Firdevs'i örnek vereyim. Çocukluğumdan beri tanıdığım bir kızdı. Komşumuzdu. Ortanca kardeşlerimin akranı, dal gibi, güzeller güzeli bir kızdı. Adını değiştirdim öykümde. On yedi yaşında sevdiği delikanlı ile kaçtı. Babası sert davrandı. Sevdiğinden ayırdı kızı. Yaşlı bir adamla evlendirdi. Bizim sokaktan kayboldu Firdevs. Sonra askerden dönen sevdiği ile ilişkilerini nasıl sürdürdüklerinin dedikoduları geldi kulağıma. Olay öyküleştirdi. ... Öykülerde geçen olayların tanığı oldum. Aylı Bıçak'taki Firdevs'i anlattım yukarıda. Uzun Bir Gece, avukat olarak karıştığım bir olaydan doğdu. Aksinin Biri de öyle. Kolcu Turhan'ın avukatıydım. Karışık olduğu ölçüde ilginç bir olaydı. Toplumdaki çürümeyi çürümeyi yansıtıyordu hangi ucundan alsanız. Tam dört başı boklu değnek dedikleri türden. Aktör, sanat dünyasında sık sık karşılaşılan bir tip. Tutunamayan güdük kalmış bir sanatçı tipi. Yenilmeyen, Urla'nın ünlü Tülü'sünün öyküsü.' *Necati Cumalı Öykücülüğünü Anlatıyor*, Konur Ertop, Varlık, S.895, s.8., 1982, İstanbul.

3.4.3.1 Susuz Yaz

Urla'nın Bademler köyünde bahçeleri sulayan büyük havuz, Kocabaşlar'ın zeytinliğinden çıkan bir kaynaktan dolar. Kışın gürül gürül akan su, yaz kuraklığında bir parmak kalınlığına düşer. Bu susuzlukta Hasan Kocabaş, yeni ektiği meyve fidanlarını daha rahat sulayabilmek için tarlasının önüne bir havuz yaptırır.

Kocabaşlar'ın tarlasının önünden geçip, aşağıdaki evlerin bahçesine, ortak havuza ulaşan su, Hasan Kocabaş'ın yeni yaptığı havuzu doldurmadan geçemez, ortak havuza su kendi havuzu dolmadan bırakılmaz. Ortak havuza bırakılmayan sudan dolayı bahçeleri kuruyan köylüler ve Kocabaşlar arasında bir husumet başlar. Kocabaşlar'dan küçük olanı Osman Kocabaş, ağabeysinin yaptığı bu davranışı onaylamayıp, köylüden yana olsa da, Hasan Kocabaş'a söz geçiremez. Köylülerin havuzlarına akan suyu çevrelemesini önlemek için iki kardeş sırayla gece nöbet tutar. Nöbet tutukları bir gece bahçelerine giren köylülerden Veli Sarı'yı Hasan Kocabaş vurur. Suçu Osman'ın üstlenmesini, daha askerliğini yapmadığını, kendisi hapse girerse o da askere giderse tarlalarına ve karısına kimin sahip çıkacağını söyler. Osman ağabeysinin ona hapiste iyi bakacağını ve karısı Bahar'a el sürmeyeceğine dair söz vermesi üzerine suçu üstlenir. Hasan Kocabaş, bir süre sonra Hasan'ı arayıp sormayı bırakır ve gazetede, Hasan'ın yattığı hapisshanede aynı isimde birinin ölmesi, Hasan Kocabaş'ın ölen kişiyi Osman olarak herkese duyurması ile gerçek niyeti açığa çıkar. Kocasının öldüğüne inanan ve gidecek yeri olmayan Bahar, Hasan kocabaşla evlenir. Demokrat Partinin çıkardığı bir af kanunuyla cezası azaltılıp 1951'de serbest bırakılan Osman, köyüne dönmek için beklediği otobüs terminalinde her şeyi bir köylüsü tarafından öğrenir. Evinin önüne ağabeyinden intikamını almak için gelen Osman, Bahar'ı ve Hasan'dan olan çocuğunu görür. O sırada fidanlıkta çalışan Hasan karşısında Osman'ı görünce, yaşadığını ve bir gün karşısına

çıkabileceğini tahmin ettiği için sürekli yanında taşıdığı silahına davranır. Hasan, Osman'a ateş eder ve kurşun Osman'ın kolunu sıyrır. Ne olduğunu daha ikisi de anlamamışken iki el silah sesi duyulur. Bahar, Osman'ın ve kendisinin intikamını Hasan'ı öldürerek alır.

Necati Cumalı, okuyucuya hikâyenin gerçekliğini bir kez daha kanıtlamak için, hikâyenin başında, olayın geçtiği mekânın/köyün betimlemesini yapar. Bu betimleme sayesinde okuyucu, hikâyeyi, mekân zemininde temellendirir.

'Dördünün yan yana sıralanan bahçeleri, dizi aşan bir yeşillikle örtülüydü. Çoluk çocukları çardaklarının yöresinde dolanıyordu. Bahçelerinin, doğusundan geçen derenin altında, bir kurşun atımı ötede, İzmir- Seferihisar şosesine kadar uzanan topraklarına baktılar. Ovanın kuzeyinde birkaç parça bağ ile bağlarının yakınlarında serpiştirilmiş üç beş badem, ceviz ağacı vardı yeşil olarak. Gerisi bozdu, yanıktı, çırılçıplaktı... susuzluk, doğudaki dağların eteklerinden iniyor, şoseyi geçtikten sonra bahçelerinin sınırlarına kadar gelip dayanıyordu.'(S.Y, s.15-16)

Genel anlamda mekân, Bademler Köyüdür. Osman'ın hapse girmesi ile, yan mekân olarak İzmir'i görürüz: *'Aklı, durmadan İzmir Cezaevi'nde son görüştikleri gün, ağabeyinin bir haline takılıyordu.'*(S.Y, s.62)

Köylüler arasındaki su sorunu ve kıskançlık temelinde kurgulanan "Susuz Yaz"da, kadının çaresizliğini, sosyal hayatta yer bulamayan yerini ve coğrafi koşulların, ekonomik ve bireysel yaşamı etkileyen olumsuz örneklerini, hikâyede görürüz. Eşinin hapse girmesi ile gidecek yeri kalmayan kadın (Bahar), eşinin ağabeyinin ona sahip olma isteğine karşı gelemez. Hapisteyken eşi, ağabeyi ile aynı evde kalması daha yaşıyor olduğu bilinen köylülerin ahlaksız düşüncelerini engellemezken, eşinin öldüğü haberi gelince daha da artan bir baskı ile devam eder. Ya o evden ayrılacak ya da Hasan'ın kurguladığı bu çirkin oyuna alet olacaktır. Nitekim çaresizlik Bahar'a başka bir yol göstermez ve eşinin ölüm haberinin ardından o evde kalabilmek için Hasan ile evlenir. Öç, çaresizlik, kıskançlık ve su sorununu kendi yaşadığı toprakları mekân, çevresinde gördüğü insanları ise

kahramanlar olarak seçip, anlatan Necati Cumalı, yöresel bir sorunu, evrensel bir sesle ifade eder.

3.4.3.2 Öç

Şerif Ali, kasabanın yakışıklı fakat işsiz ve aylak delikanlısıdır. Evinin yanında oturan komşusu Hacer’de gönlü vardır. Pencerelelerinin önünden geçerek, karşı kaldırıma oturarak kendini Hacer’e göstermeye çalışır. Hacer, annesi ve bir erkek kardeşi ile yaşar. Şerif Ali’nin bu çabalarını Hacer’de karşılıksız bırakmaz fakat bütün kasabada işsiz ve haylaz bilinen Şerif Ali, Hacer’in annesinin gözüne giremez ve Gülsüm Kadın bu aşkı engellemek için elinden gelen her şeyi yapar. Bir gün bir düğün dönüşü, Hacer, Şerif Ali’nin baskılarına ve aşkına dayanamayıp onunla birlikte kaçar. Evlerinin tek erkeği olan küçük Ömer, jandarma ile birlikte Urla’nın köylerinde, damlarında ve dağlarında ablası ve Şerif Ali’yi arar. Şerif Ali ne kadar haylaz, iş tutmaz bir genç ise, kardeşi Mahmut bir o kadar çalışkan ve dürüst biridir. Şerif Ali ve Hacer Gödence dağlarında saklanmaya çalışırken köylülerin ihbarı üzerine, jandarma ve Ömer, Mahmut’un ağılını basar. Olaylardan hiç haberi olmayan Mahmut, iki genci saklamakla suçlanır. Ömer’in ablasını sakladığı ve Şerif Ali’ye yardım ettiğini düşünmesi sonucu Mahmut’u öldürür

“Öç” hikâyesinde Necati Cumalı, kız kaçırma hadisesini anlatır. Urla’da kasabada başlayan hikâye, daha sonra Urla’nın Gödence köyüne kadar sirayet eder. Geniş bir mekânda geçen hikâye, sosyal ve coğrafi bir gözlem yapmamıza fırsat verir:

‘El ele Gölcük’ten aşağıya vurdular. Şerif Ali sabah olmadan Atalan’ı geçerler, sabahla birlikte Seferihisar- İzmir şosesine varırlarsa, geçen bir otobüsü durdurur, İzmir’e kaçarlar diye kurmuştu... Gölcük’ten çıkacakları sırada, beklenmedik bir durumla karşılaştılar. Seferihisar şosesine inen yolun iki yanında bir sürü yayılmıştı... Şoseye inen yolu bıraktılar. Ters yöne, Gödence’ye doğru yürüdüler. Az sonra, Gödence yolundan sola, dağa, Gölcük’le Gödencililerin ağıllarına giden yolu tuttular... Böyle yürürlerse bir buçuk iki saat sonra, Gölcüklülerle Gödencililerin sürülerinin yaz kış kaldıkları

ağılları, sabah olup da, sürüler yayılmaktan dönmeden, çobanlara görünmeden geçerler, köy sınırlarından çıkar, Kilizman'ın dağ köylerine varırlardı. Oradan da kuşluğa doğru, Urla- İzmir şosesine inebilirdi. Şöyle böyle yirmi- yirmi beş kilometrelik bir yoldu bu.

... Sonunun nereye vardıklarını göremedikleri yol, dağın belinde, katırtırnakları, keçioğdürenler, ahatlar, bodur meşeler arasında ilerliyordu. Sağda, ağıllara doğru yaklaştıklarını belli eden çan sesleri duyuluyordu.'(S.Y, s.113)

Kaçış serüveni boyunca Urla'yı dolaşan okur, sevdiği adamla kaçan kadının hazin sonuna şahit olmayı beklerken, suçsuz birinin ölümü ile sarsılır. Sosyal yaşamdaki adaletsizlik ve kültürel formlar, kız kaçırmanın yanında, hikâyenin konusuna yön veren diğer dinamiktir.

3.4.3.3 Yenilmeyen

Tülü, Urla'nın ve Urlalı Hasan'ın gurur kaynağı olan bir devedir. Ege Bölgesi'nde yapılan deve güreşlerinde birinciliği kimseye kaptırmayan Tülü, daha dört yaşındayken 'baş deve' olur. Diğer deve sahiplerini kıskandıracak bir güçte ve güzellikte olan Tülü, nice yüksek fiyatlara, tarlalara, İzmir'deki evlere satın alınmak istense de sahibi Hasan tarafından satılmaz. Bir gece Tülü'nün ahırında nedeni bilinmeyen bir yangın çıkar ve Tülü, yanarak can verir. Rakiplerinin yaptığı düşünülse de bu kundaklamanın faili bulunamaz. Bir deveden ziyade, Urla'nın, Urlalıların hayalleri ve sevinçleri o ahırda yakılır.

"Yenilmeyen" hikâyesi, Urla'nın ünlü devesi Tülü'nün gerçek bir hikâyesidir. Necati Cumalı'nın da belirttiği gibi, hikâyelerinin konularını doğduğu topraklara ekip, Urla'nın insanı, sosyal yaşamı, kültürü, tarihîgibi etmenlerle sulayıp, hasat zamanı, eserlerindeki ekin olarak biçer. Hikâyenin geçtiği mekân Urla ve çevre iller, ilçelerdir. Tülü'nün güreşe gitmesiyle, hikâyeye yön veren mekân değişir. Necati Cumalı, Urloadaki bir devenin hikâyesini anlatmanın yanı sıra, Batı Anadolu'daki deve güreşi geleneği hakkında da en ince ayrıntısına kadar, deve güreşi ile ilgili terminolojiyi de kullanarak bilgi verir. Geniş anlamda mekân, İzmir, Bergama,

Ödemiş, Ulamış, Seferihisar, Menemen, Aydın, Nazilli ve Ege Bölgesiye, dar anlamda Urla'da bir çınar ağacının bulunduğu kasabanın meydanıdır. Tülü'nün Urla halkına sergilendiği meydanı ve Tülü'yü bağladıkları çınarı (mekânı) Necati Cumalı şöyle tasvir eder:

‘Yaşlıların demelerine göre, büyük küçük alanlarına, su başlarına dağılmış öbür çınarlar gibi, kasabanın sulak dönemlerinden kalma bir anıydı ağaç. Bir dönemde kasabanın yer altında zengin su damarları vardı. O dönemde kasabanın bağlar, asmalar, incirlikler, çınarlar, çitlenbikler, meyveli meyvesiz daha türlü ağaçlarıyla dışa vuran gür yeşilliği bu su damarlarından geliyordu. Sonra, çok değil, bu yakınlarda bizlerin çocukluğumuzu yaşadığımız yıllarda o su damarları bir yerlerden dolana dolana kıyıya inmiş, denize karışmıştı.’(S.Y, s.125)

Ege Bölgesi'ndeki geçim kaynağı ve kültürü hakkındaki bilgiye, Ulamış ve Urla'yı kıyaslayan bu satırlardan öğreniriz.

‘Ege'nin değişik kasabalarından birbiri ardına gelen yenilgi haberlerinin daha inandırıcı olması için anlatılıyordu bütün bu ayrıntıları. Yine de çoğu kasabalılar ölçülüydüler Tülü'ye umut bağlamakla. “Hele bir Ulamışlı'nın devesi karşısına çıksın da” diyor, susuyorlardı. Yüreklarının derinlerinden bütün istedikleri Ulamışlı'nın devesini yenmesiydi Tülü'nün böyle söylerken.

Ulamış büyük zengin bir köydü. Urla ile Seferihisar arasında kalırdı. Seferihisar'a bağlıydı. Seferihisar'la kimbilir ne zamandır başladığı bilinmeyen bir yarış vardı Urlalıların. Yıllardır karşılıklı kız alır verir, çarşıda pazarda bir araya gelirler, askerde aynı birliklere düşerlerdi. Geçimleri, yaşayışları birbiri tutardı. Hep bağcı zeytinciydiler. Urla'ya yağmur yağsa Seferihisar'a da yağar, Seferihisar'a don vursa Urla'ya da vururdu.’ (S.Y, s.137-138)

3.4.3.4 Dağlı İle Muharrem

Muharrem, adam öldürmekten dolayı hapis yatmış ve cezası bittiğinde köyüne dönüp, köyündeki insanlardan haraç alarak geçinen bir zorbadır. Dağlı ise, huzurunun ve can güvenliğinin riske girmemesi için Muharreme her ay düzenli olarak haraç ödeyen köylülerden biridir. Bir gün ailesi ile yemek yerken Muharrem'in kapıya dayanması Dağlı için bardağı taşıran son damla olur. Artık Muharreme haraç vermek istemeyen Dağlı bunu dile getirir. Bu tutumunun bedelini canı ile Dağlıya ödetmek isteyen Muharrem, Dağlıyı ıssız bir yere götürerek öldürmeye yeltenir.

Sessiz, sakın Dağlı'dan hiç beklemediği bir Şey vardır ki, Dağlı yanında bir tabanca ile gelir ve Muharremden önce davranıp, Muharremi öldürerek kayıplara karışır.

Urla'da geçen bir rüşvet olayını konu alan “Dağlı ile Muharrem”, iyi ile kötünün birer temsilidir. Necati Cumalı, Urla'da yaşayan halkın profilini Dağlı ile çizerken, Muharrem, rüşvetin, zorbalığın ve kötülüğün metaforudur. Sosyal adaletsizliğin yaşandığı Urla ve kasaba hikâyesinin geçtiği mekânı oluşturur. Dağlı'nın evinden çıkıp pazara giderken geçtiği mekânlar, hikâyesinin nasıl bir yerde geçtiğini, sosyal yapının nasıl şekillendiğini ve tinsel portrelerin oluşumundaki sosyo-kültürel etmenleri sıralar.

‘Köprü başında Dağlı ile Muharrem’in konuştuğunu görenler, az sonra hatırladıkları tavırlarından en doğru anlamı çıkarmakta gecikmediler...

O gece, ertesi gün olaysız geçti. Ondan sonraki gün Urla'nın pazarıydı. Dağlı her hafta pazara inerdi...

Dağlı, kapısı önünde hayvanına bindi. Urla'nın yolunu tuttu. Urla'da köylüleri, Dağlı'yı pazarda dolaşır, kahvede oturur görünce yadırgadılar. Ulaşmış köyü ile Urla arası hayvanla iki saatten uzun sürer...

Urla'yı Hereke ovasına bağlayan yol, Urla'nın dış mahallelerinden sonra, bağlar, zeytinlikler arasından gittikçe çıplaklaşan bir tepeye sarar. Dağlı tepeye varıncaya kadar, uzaklardaki denizini iki yandaki ovaların, durgun rahatlatıcı düzlüklerine daldı...

Tepeye vardıktan sonra, yol tepenin gerisine, bayır aşağı iner, batıdan yaklaşan daha alçak bir tepe ile bulunduğu tepe arasında, yaz aylarında, suyu bir adımda aşılacak kadar azalan çay yatağının bir yakasından karşı yakasına, bazen harap bir köprü ile atlayarak, çay yatağı boyunca ilerler, Bademler köyünün altından Hereke ovasına çıkar. Koyakta, yolun iki yanından fişkıran mersinler, böğürtlenler, erguvanlar, bu yolu yüklü bir hayvanın dallarına sürtünmeden geçemeyeceği kadar boğar. Çay boyunca zakkumlar, hayıtlıklar, yabancı dutlar boy atar.’(S.Y, s.165-166)

“Dağlı ile Muharrem”de okuyucuya ‘adalet’ kavramını sorgulatan Necati Cumalı, bu haksızlık karşısında kahramanlarından birini diğer kahramına öldürterek, zihinlerde soru işareti bırakır. Urladaki adaletsizliği bu hikâye ile somutlaştıran yazar, küçük yerlerdeki insan-adalet kavramlarını bir kez daha gözler önüne serer.

3.4.3.5 Bıçak

Zeynel, Duvarcı Azem'in tek erkek evladıdır. Kız kardeşleriyle büyüyen Zeynel, bir gün sokaktaki erkek arkadaşlarının hakaretine ve hırpalamalarına maruz kalır. Bu olayı kız kardeşlerinin ve annesinin, babası Azem'e anlatmaları, artık Zeynel'in büyüdüğüne ve sokağa çıkarken kendisini korumak için yanında bir bıçak taşınması gerektiğine karar verilmesi ile Zeynel'in hırpalanmış gururu okşanır. Ertesi gün Azem ve Zeynel, Urla'ya pazara bıçak almaya iner. Urla'dan köye dönerken artık bambaşka bir Zeynel vardır. Zeynel, köye döndüğünde eve gitmez. Bıçağı ile arkadaşlarıyla kavga ettikleri mekâna gider ve bir duvarın üzerine oturup, onu hırpalayanlara gövde gösterisinde bulunur. Gücün ve şiddetin anlatıldığı bu hikâyede Zeynel, Urla'da yaşayan erkek çocuklarının nasıl eğitildiğini ve hangi değerlerle yetiştirildiğini gözler önüne serer. Fiziksel bir şiddet uygulandığında, karşılığı, o şiddetin bir üst boyutu olan başka bir eylemle cevap vermektir Urlalı erkekler için. Urla'nın sosyo-kültürel bir resmidir "Bıçak" hikâyesi.

3.4.3.6 Kaatil

Abdi annesinin onu, üç yaşında terk etmesi ve babasının tarlalarda canını dişine takarak çalışması sonucunda sokakta büyüyen bir çocuktur. Kendi harçlığını çıkarması için babası tarafından bir fırıncının yanına işe verilir. Daha dokuz yaşında olan Abdi, fırıncının sapkın eylemleri karşısında ses çıkaramaz ve tüm kasaba Abdi'nin başına gelenleri anlayıp, sessizliğini korur. Akıllı selim bir yaşa geldiğinde kendini bu tarz olaylardan koruyup, kasabalıların sevgisini kazanan sakin, çalışkan ve dürüst bir genç olur. İzmir'den hapishaneden yeni çıkan belalı biri bir gün Abdi'nin çalıştığı manav dükkânının karşısındaki kahveye oturarak Abdi'nin geçmişi ile ilgili ona laf atar. İlk başta duymazlıktan gelen Abdi, ahlaki saldırılar içeren

sözlere daha fazla dayanamaz ve eline geçen bir demirle adamın kafasına vurarak, adamı öldürür.

Kasabalılar, bugüne kadar Abdi'nin başına gelen bu talihsizliklere artık sessiz kalmaz ve İzmir'den Urla'ya davalara gelen sevdikleri bir avukata durumu anlatırlar. Avukat olayı dinler ve Abdi'ye yardımcı olmak ister, hapishaneye gidip Abdi'den de olayı dinlemek istediğinde, yıllardır gördüğü Abdi'nin yerinde çok farklı biri vardır. Ezilen, hırplanan, cinsel istismara uğrayan Abdi, yaptığı şeyden hiç pişman olmayan ve saygınlık kazanan bir adama dönüşür. Avukata tüm olayı anlatır ve kendi yaşamı için böylesinin daha iyi olduğunu söyleyerek avukatın yardımını rededer.

Necati Cumalı, mekân- insan ilişkisini, sosyal yaşamı ve adalet duysunu "Kaatil" hikâyesinde tüm yönleriyle ele alır. Çocukluğundan beri yaşadığı yerde fiziksel ve cinsel istismara uğrayan birinin halk tarafından başına gelenlerden dolayı dışlanması ve büyüdüğünde buna kendince dur demesi ve ardından sosyal yaşamda ve toplumda kabul görmesi Urlalıların, ahlaki ve sosyal kültürünün bir örneğidir. Dışlama-kabul etme- taktir etme diyagramında ilerleyen insani ilişkileri, sosyal yaşamı şekillendiren ve yücelten kavramın, 'şiddet' olduğunu ifade eder.

3.4.3.7 Gülsüm Kıza Ağıt

Gülsüm, çalışmadığı ve evine bakmadığı için eşi Bektaş'a boşanma davası açar. Kendisi çalışkanlığı ve güzelliği ile insanların dikkatini çeken ve daha on yedisini bile doldurmayan Gülsüm, annesi ile Balçova'ya çapaya gidecekleri sırada yollarını Bektaş keser. Mahkeme celbini ve insanların Gülsüm ve erkekliği hakkında söylediği sözlerin hıncıyla Gülsümü sırtından bıçaklayıp öldürür. Ardından Narlıdere karakoluna giderek teslim olur.

Necati Cumalı'nın eserlerinde kadın-erkek arasında doğan en belirgin problemin bir hikâyesidir. Urla'da ya da köyde yaşayan erkeklerin tarlalarda, tütünde

kısacası her yerde kadını çalıştırması, sosyal, ekonomik alanlardaki tüm yükün kadınların omuzlarında olması, hikâyeyi oluşturan kurguların en başında gelir. Urla'da, köyde, küçük yerde yaşayan kadının ezilmişliğine ses çıkarmaması alışılmış bir durumken, Gülsüm'ün çalışmayan kocasına boşanma davası açması, Urla'daki 'kadın' ezberinin bozulmasına yol açar. Bektaş'ı Gülsüm'e karşı dolduran, Urla'da yaşayan insanlar gibi görünse de, bu tutum o bölgenin kültürü, örf ve adetlerinin yansımadır. Hikâyenin geçtiği ana mekân, İzmir'in bir semti olan Narlıdere-Balçova'dır. Hikâye kurgunun temellendiği mekân ise, Urla'dır.

3.4.3.8 Esmâ ile İsmail

Esmâ ve İsmail, köyün yakışıklı ve güzel birbirine âşık iki gencidir. Bir gün İsmail'in kayığı ile açılıp, dolaşmaya çıkarlar. Esmâ, yemenisini çözer ve yanlışlıkla suya düşürmüş gibi yapıp İsmail'in sudan almasını ister. Bilirler ki bu köyde, denizle arası İsmail'den daha iyi olan biri yoktur. Esmâ'da sanki bunu kendine ve onları kıyıda izleyen insanlara kanıtlamaya çalışırcasına yapar. İsmail, yemeniyi sudan almak için atlar, derinlere dalar. Bir süre geçer ve herkes İsmail'in çıkacağı anı bekler fakat, İsmail'in sudan çıkamaz. O günden itibaren tüm Eğlenhocalılar, denize küsüp, İsmail'in bu hikâyesini herkese anlatır.

Hikâye, Karaburun'da Eğlenhoca köyünün, deniz kenarında geçer. Necati Cumalı hikâyenin geçtiği köyü şöyle tasvir eder:

'Sabahın alacakaranlığında, eski bir taksile, Urla'dan yanımda Halil yola çıkarız. Halil'in Karaburun tapu dairesinde karmakarışık bir işi vardır. Memurlar işe başlamadan önce Karaburun'da olmamız gerekir. Yolun bir tarafında deniz, bir tarafında fundalıklar, arada bir bahçeler, zeytinlikler; taksi hızını kesen sık kıvrıntıları döne döne ilerler. Etraf sessiz, gölgelidir. İnsan lâf etse kendi sesini yadırğar. Halil, şoför, ben susarız. Denize, baharsa top top katırtırnaklarına, erguanlara, yazsa zakkumlara dalar oyalanırız! Yol Eğlenhoca'ya varmadan, sağımızda bir an denizi gözden kaybederiz. Taksi, bir yarıntı arasından bir süre yükselir, yükselir yokuşun sonunda, aşağılarda, çivit mavisini rengiyle gözümüzü alan o dediğim deniz parçası karşımıza çıkar. Şoför gazı keser. Yolun, koyun kıyısından içeriye doğru indiğini; koyu, çepeçevre dolanıp karşı kıyıya geçtiğini, sonra karşı kıyıda yükseldiğini görürüz. Solda,

kara yanında, yukarılara doğru tırmanan delicelerin, zeytinliklerin sıklığı arasında, başını sonunu iyice göremediğim bir köyün , kırmızı kiremitli damlarına gözüm takılır. Yanıbaşımda Halil'in mırıldandığını duyarım:

- Orası Eğlenhoca!

- Orası da limanı...

Bir daha o küçük koya bakarım. O çivit mavisini deniz gözümü alır. Üstümüzde artık iyice aydınlanan, açık, derin, ürküntü veren bir gök çatılıdır. Küçük dalgalar, kıyıda uzanabildikleri yere kadar uzanır, yayılırlar. Dalgaların yayıldıkları kumların, çakılların, ötesinde geçtiğimiz yol, sonra çepeçevre fundalıklar, karmakarışık bir ağaç, çalı kümesi... Kimse, tek canlı ilişmez gözüme!' (S.Y, s.197-198)

Mekân, Necati Cumalı'nın kasabasından ve Urla'dan çok uzakta da olsa, Cumalı'nın bu tasviri, buradaki coğrafi yapıya ve mekâna da ne kadar hakim olduğunu gösterir. Ege Bölgesi'nin her alanını karış karış ezberleyen ve bunu okuyucuya kendi gözüyle aktaran yazar, mekân kurgusunu, mekân gerçekliğine taşır ve hayal gücünü sadece hikâyelerinin konularını geliştirmek için kullanır.

3.4.3.9 Aktör

Urla'ya oyun oynamaya gelen bir aktör, Urlalı gençlerin ilgisini çekmesi sonucu, oyun saatine kadar onlarla vakit geçirir. Aktör, kendini tiyatronun en aranan oyuncusu olarak anlatır. Gençlere anlattığı her şey aslında yaşamak istediği hayattan ve hayallerinden alıntılanan bir parçadır. Gençlerin misafir etmesi sonucu güzel bir yerde yemek yer ve oyuna çıkar. Oyun sonunda kalacağı yere giden aktör, bu odada kendi iç hesaplaşmasını yapar. Yalnızlığı, yoksulluğu anlattığı o kendi olmayan hikâyelerden o kadar uzaktır ki. Söylediği yalanlardan utanır ve sabah kimse onu görmeden Urla'dan ayrılır.

“Aktör” hikâyesi, bireysel bir yalnızlığı konu ediyormuş gibi görünse de, ikinci ya da üçüncü sınıf tiyatrocuların ve sanatçıların yaşamındaki yalnızlık ve sefaleti gözler önüne serer. Küçük bir kasabaya gelmesiyle, var olan büyük hayallerini bir nebze de olsa yalanlarla gerçekleştiren aktör, vicdanen kendi mahkemesinde kendini yargılayıp, burada bulunan iyi insanları kandırılmış olmanın

rahatsızlığıyla sürgün eder. İki insan tipi çizer Necati Cumalı, saf, temiz, inanan bir kasabalı, Urlalı. Yalancı, yalnız bir şehirli/aktör. Urlalılar için televizyonda ve gazetelerde gördükleri bu yaşama, kasabalarına geldiğinde inanmaktan başka çare kalmaz.Hikayenin geçtiği mekân Urla, kasaba da bir kahvedir. Sosyo-kültürel yaşamın da kaleme alındığı bu hikâye, Urla'daki sosyal hayat hakkında da bilgi edinmemize olanak sağlar:

‘Cumhuriyet Alanı üstünde, o gece oyununu oynayacağı kahvenin pencerelerinden birinin önünde oturmuş, cigara içerek camdan dışarıya, küçük çukurlarında yağmur sularının biriktiği makadam döşeli alana, alanı kuşatan ıslak evlere, belediye çay bahçesinin ıslak palmiyelerine, taflanlarına, gelip geçenlere bakıyordu. Gündüzleri kasaba ile İzmir arasında her saat başı kalkan karşılıklı otobüsler işlerdi... Kahvenin penceresi önünde otururken, İzmir’den başlayan otobüs yolculuğu hâlâ sürüyor, otobüsün penceresinden deniz kıyısı ile bağlar bahçeler arasında ilerleyen şosenin o güzelim izliyor sanılır.’(S.Y, s.202)

3.4.3.10 Aksinin Biri

Turhan, Urla'nın Yalıkahveler köyünde çalışan bir kolcudur. Ormanları, ağaçları korumaktadır. Sedat Ören ise bir kereste tüccarıdır. Ormanlardaki ağaçları usulsüz kesen, ve keresteye çeviren Sedat Ören, bir gün kamyonunu orman yolundan çıkarırken Turhan görür, diğer kolcular gibi sessiz kalmaz ve razı olmaz ağaçların katledilmesine ama Sedat Ören işine balta vurulmasına ve Turhan'ın tutumuna karşı çıkar. Turhan'la dostane bir yemek ayarlar ve yemek sırasında Turhan'ın yemeğine enfiye maddesi koyar. Turhan kendini kaybeder ve kasabada olay çıkarır. Sedat Ören bu sırada kamyonlarını ormana kimse görmeden sokar ve ağaçları keser. Turhan'da çıkardığı olaylar yüzünden işinden atılır.

Rüşvet ve adaletsizliği konu eden “Aksinin Biri” hikâyesi, Urla'daki genel bir soruna değinir. Fakirlik ve eğitimsizlik yüzünden, kendinden daha güçlü kimselerin teklifini çevirmek yerine kabul eden halk, geçim kaynağının yetersizliği ve kısıtlılığı yüzünden istediği yaşamı süremez, bu yaşama bir adım bile olsa yaklaşmak, bu

küçük insanların dünyasında büyük bir adımdır. Bu adımı hangi ayakkabılarla ve hangi yollarda attıkları maalesef ki önemli değildir. Bu önemi bünyesinde barındıran bireyler ise, toplumun genelindeki bu çatlağın arasından kayıp gider. Sosyal ve sessiz adaletin olduğu küçük kasaba ve yerlerde toplumun yönelimi hangi yönde ise oraya doğru gitmek yerine bireyin aksi yönde bir hareket sergilemesi, doğru ve haklı olan kişiyi, kötü ve haksız yapabilir. Necati Cumalı, hikâyenin geçtiği mekânı, şu şekilde kaleme alır:

‘O sabah, Yalıkahveler’de oturan bazı erkenci köylülerle, balıkçılar, İzmir yönünden boş gelen on beşer tonluk iki kamyonun geçtiğini gördüler...
... Urla’ya doğru geçtiler. Yalıkahveler’den az ileride, Seferihisar kavşağına gelince, Urla yolunu bırakıp Seferihisar’a döndüler. 1953 sonlarındaydı henüz. İzmir Körfezi’nin dip kıyıları bomboştu o dönemde. Şimdiki gibi sıra sıra yazlıklara dolu değildi. İzmir şosesi, sağda, denizle arasında yer yer çakıl birikintileri, boş kovalıklar, mor mor açan kum zambaklarının yetiştiği küçük kum tepelikleri bırakarak Yalıkahveler’e ulaşırdı. Yolun sonunda ise, kara yanındaki sebze ile meyve bahçelerini, denizden esen sert, rutubetli kuzey rüzgârlarından korunmak için yetiştirilmiş sık kargılıklar uzar giderdi. Şose, körfezin batısındaki büyük, zengin yarımadaanın ilçelerini İzmir’e bağlayan tek yoldu. Yalıkahveler’e kadar bölünmeden gelir, Yalıkahveler’in girişinde küçük bir köprüyü aştıktan hemen sonra, ilk olarak, yukarıda, denizden yürüyerek yarım saat kadar içeride kalan, Kilizman yoluyla kesişirdi. Yalıkahveler, küçük eğlenceli bir yerdi o yıllarda. Durmadan değişen gelen gideni ile küçük bir köyden çok, geniş bir terminalı andırırdı. Şosenin iki yanında dizili üç kahve, iki bakkal, iki aşçı, bir fırın, bir kasap, bir berber dükkânı ile bu esnaf paravanası gerisinde yirmi kadar köy evi. Bunların yanı sıra iki candarmanın kaldığı, ağaçtan bir karakol kulübesi, bir de orman kolcusunun kaldığı küçük bir baraka...’(S.Y, s.224-225)

3.4.3.11 Selim’i Anarım

Selim, satın aldığı tarlanın tapusunu almak için avukata başvurur. Bu sırada Selim ile dostluk kuran avukat, Selim’in çalışkanlığına ve ince ruhuna hayran kalır. Tarlasını ölçüp, tapu vermek için gittiğinde ise gerçek hikâye ile karşılaşır. Selim, satın aldığı, kimsenin yanından bile geçmediği bu çorak araziye, cennet bahçelerinden biri haline getirmiştir. Bu azim avukatı derinden etkiler ve nerede bir tarla, güzel bahçe gorse hep Selim’i anar.

Necati Cumalı, Urla halkının otoportresini Selim ile çizer. Selim, Urla’da yaşayan, tarlada çalışan ve başka bir geçim kaynağı olmayan halkın toprağını kalkındırmaktan başka bir çaresi yoktur. Nüfusun büyük bir çoğunluğunu 1924’ten sonra göçmenlerin oluşturduğu Urla’da toprak, insana yön veren en büyük güçtür. Mekân ve insan arasındaki bu kuvvetli bağ hikâyede de resmedilir. Hikâyeye, Urla ve Selim’in bağı mekân olarak ev sahipliği yapar. Çorak bir tarlanın, bereketli topraklara dönüşümünü bu satırlarda okuruz.

3.4.4 Ay Büyürken Uyuyamam

Necati Cumalı’nın dördüncü hikâye kitabı olan “Ay Büyürken Uyuyamam”, yazarın diğer hikâye kitaplarından çok farklı bir tema ile kurgulanmıştır. Bu kurgunun temelini, “Susuz Yaz” kitabında “Kaatil” adlı hikâyesinde atan Necati Cumalı, “Ay Büyürken Uyuyamam”da da tamamen geliştirir. Hikâyelerde Ege Bölgesi ve Urla’da yaşayan bireyin/kadının cinsel sorunlarının ele alır. Hikâyelerinin ortak teması, cinsellik, aldatma, karı-koca arasındaki ilişki, evliliklerdeki yaş farkı, sevmediği insanla evlendirilme ve sonucunda ortaya çıkan mutsuz evliliklerdir. Necati Cumalı Urla ve köy gerçeğini cinsel gerçeklikle hikâyeleştirir. Cumalı’nın “Ay Büyürken Uyuyamam”da ele aldığı cinsellik, asla bir erotizm boyutunda değildir. Tüm eserlerinde bireyi merkez alan yazar, bu hikâyelerde de, bireyi/kadını daha iyi anlatabilmek için cinselliği kullanır.⁷²

“Ay Büyürken Uyuyamam”da yirmi altı hikâye vardır. Bu hikâyelerden biri hariç (Hovarda hikâyesi) tüm hikâyeler, Ege Bölgesi’nde, Urla’da ve Urla’nın köylerinde geçer. Yazar, bazı hikâyelerinde mekânın adını belirtmezken, biz

⁷² ‘Freud’un araştırmalarında cinselliğin yeri neyse benim öykülerimdeki yeri de odur. İnsanı anlamakta bir tutamak noktası. İnsanı iten, yönlendiren etkenler biri, belki de en önemlisi.’ Necati Cumalı Öykücülüğünü Anlatıyor, Ertop, Konur, Varlık, S.895, s.8, 1982, İstanbul.

anlatılan konu, betimlenen coğrafi yapı ve kültürel öğeler sayesinde, hikâyenin Urla'da ya da Ege Bölgesi'ndeki herhangi bir kasabada (mekânda) geçtiğini tespit edebiliriz. İncelememize dâhil olan yirmi beş hikâyeyi ise, insan-mekân etkileşiminde inceleyeceğiz.

3.4.4.1 Ay Büyürken Uyuyamam

Taşrada üç aydır yalnız yaşayan genç bir erkeğin, taşranın sokaklarını dolaşırken hissettiği şeyler, yalnıztan başka bir duygudur. Bu kasabanın iklimi ve o gece doğan ay, onda farklı bir hissiyat uyandırır. Küçük bir pansiyonun bir odasında yaşayan genç, eski aşklarını düşünerek odasına çıktığı sırada, pansiyonun sahibi kırklı yaşlarını süren kadınla karşılaşır. Duygusal yalnızlığın yerini cinsel yalnızlığa bıraktığı o aylı gece iki insanı birbirine yakınlaştırır.

Necati Cumalı, hikâyenin geçtiği mekânı taşra olarak nitelendirir, ancak mekânın adını belirtmez. Sosyal yaşam ve coğrafi yapıyla ilgili yaptığı betimlemeler sayesinde, hikâyede geçen bu mekânın Urla olduğunu anlarız. Genç bir erkeğin yalnızlık ve cinsel buhran yaşadığı, bireyin 'yalnızlık' duygusunun yerini zaman zaman başka duygulara bıraktığını anlatır ve Urla'nın sosyal yaşam için uygun bir yer olmadığını ifade eder.

3.4.4.2 Soluk Almak

Ellisine varmak üzere olan bir adamın kendinden yirmi iki yaş küçük karısı vardır. On beş yıl içinde dört çocuğa sahip olurlar. Karısını mutlu etmek için elinden gelen her şeyi yapan bu adam, bir gün uyandığında karısını yatakta bulamaz. Tarlanın işlerine yardım etmesi için yanların aldıkları genç yarıcı ile karısı İzmir'e kaçar. Üç ay boyunca düşünen adam bir gün İzmir'e iner ve karısını yarıcı ile kaldığı evde bulur. Hiçbir şey söylemeden alır ve kasabaya getirir. Yolda kadın adamın bu sessizliğinden rahatsız olur ve sorar: Niçin kaçtığımı merak etmiyor musun? Adam:

Pişman olduysan etmiyorum, der. Kadından gelen cevap ise: Hiç pişman değilim, soluk aldım, olur. Küçük yerlerde kendinden yaşça büyük bir erkekle evlendirilen tüm kadınların somut bir örneğidir bu hikâye. Evliliklerinin ilk başında eşinden memnun olan kadın, yaşı ilerledikçe onu beğenmez ve gençliğini yaşamak ister. Kimi zaman eşini aldatır, kimi zaman bu hikâyede olduğu gibi kaçar. Okuyucuyu hikâyenin sonunda şaşırtan Necati Cumalı, herkesin kadının pişman olduğunu söylediği satırları beklerken, pişman olmadığını büyük bir yüreklilikle söylemesi bu dramı daha da ortaya çıkartır.

Sosyal bir gerçeklik dışında kurgulanan hikâyede, giden kadının arkasından onu evine, kasabalıların baskılarını umursamadan getiren bir adam, alışılmışın dışında bir son çizer. Ahlâki ve sosyal baskının hüküm sürdüğü taşrada kahramın sergilediği bu davranış bir devrimdir. Genel anlamda mekân kasabadır.(Urla) İzmir, yan mekân olarak hikâyede yer alır.

3.4.4.3 İğneci

Şükriye, yirmisinde küçük bir damda oturmaktan kurtulmak için, kasabada yaşayan sevmediği bir adamla evlenir. Yaşadıkları ev kasabanın ana caddesinde Sağlık Merkezi'nin karşısındadır. Şükriye için küçücük o kırdan ve damdan kurtulup böyle bir yerde yaşamak çok büyük bir şanstır. Evinin penceresinden gelen geçene bakarken Sağlık Merkezi'nde iğneci olarak çalışan gence âşık olur. Türlü bahanelerle Sağlık Merkezi'ne gider ve iğne vurması için iğneciyi eve davet eder. İğneci, Şükriye'nin niyetini iğne vurmak için gittiğinde anlar ve onun cinsel beklentisine karşılık verir.

“İğneci” hikâyesinde iki sosyal temayla karşılaşırız. İlki mekânın insanların karar vermesindeki etkisi, ikincisi ise, genç yaşta sevgizilikle yapılan evliliklerin aldatma ile sonuçlanması.

‘Şükriye’ye kasabanın ana caddesi üstünde bir un deposunun tavan arasında büyücek bir oda kiraladı o yıl ekim ortalarında kocası. Odanın caddeye bakan iki küçük penceresi vardı. Bu iki pencere sevinçle doldururdu yaşayışını Şükriye’nin. Henüz yirmisindeydi daha. Çocukluğu, genç kızlığı, ilk evlilik yılı o güne kadar hep kırlarda, küçük damlarda, çardaklarda geçmişti Şükriye’nin. Böyle insan sayısı on bini aşan kasabanın ana caddesi üstünde oturmanın tadına doyamıyordu şimdi... İri granit parke taşı döşeli caddeden tırısra, tek atlı, demir tekerlekli yük arabaları geçiyordu.’ (A.B.U, s.20)

Daha önce Urla’nın bir köyünde yaşayan Şükriye buradan kurtulmak, kasabaya gelmek için bir evlilik yapar. Şartların ve sosyal hayatın imkânsızlığı Urla’da bireyin yaşamını şekillendiren ve yönlendiren en büyük etmendir. Dar mekândan(kır,dam), geniş mekâna(kasaba,Urla) geçen bireyin isteklerinin yönü ve boyutu da değişir. Önceliği yaşadığı alan olan kişinin, şartları iyileştikçe istekleri, mekândan ziyade iyi bir yaşama/sevgiye/ekonomiye doğru giden bir eyilim gösterir.

3.4.4.4 Yük

Musa, Gurbetçi Selman’ın karısı Şehnaz’a göz koyar. Şehnaz’ın sırtında çalı yükü dere kenarından geçerken ona sahip olur. İlk anda direnen ve kurtulmaya çalışan Şehnaz, gençliğinin verdiği nefsanî duygulara yenilir ve Musa’ya karşı gelmez. İç monologlardan da anlarız ki, Şehnaz utanç duyar fakat, pişmanlık duygusu ondan çok uzaktır çünkü kendini ve gençliğini yaptığı bu eylemle haklı çıkartır. Hikâyenin geçtiği mekânın adını belirtmeye Necati Cumalı, Şehnaz’ın geçtiği ve Musa ile karşılaştığı yeri betimlemesiyle, Urla’yı mekân olarak kullandığını anlıyoruz.

‘Musa, öğle sığında hayvanlarını bayırda iri palamut ağacının gölgesine çekti. Kendi bayırdan az aşağıda kalan kuru dereye indi. Dere kıyısındaki söğütlerden birinin gölgesine uzandı. Uzandığı yerde, ayaklarının ucundan dereye varan bir keçi yolu dereyi geçiyor, derenin karşı yakasında yer yer pırnallık bir bayıra tırmanıp gidiyordu.’(A.B.U, s.27)

3.4.4.5 Vasfiye

On sekiz yaşında dul kalan genç ve güzel bir kadındır Vasfiye. Eşinden kalan evde tek başına yaşayan ve zaman zaman sevgilileri olan bu kadının en büyük hayali

İstanbul'a, o dergilerde gördüğü büyük şehire gidebilmektir. Onu çok seven bir subayla dört ay ilişki yaşar ve bir an İstanbul'dan Urla'ya gelen bir trompetçiyle evlenerek İstanbul'a gider.

'Avlusundan çatısının kiremitlerini aşan iri bir sakız ağacı yükselen, sıvasız bahçe duvarları kaba taştan örülmüş, altlı üstlü birer odalı o evin, ne zaman atla önünden geçse, üst katın penceresindeki patiska perdenin alt ucundan hafifçe aralandığını, Vasfiye'nin o küçük aralıktan kendisini gözetlediğini sezinlerdi. Evi köyün çıkışına düşerdi. İlçeden gelen araba yolu, köyün alanından geçerek Vasfiye'nin kapısı önünden köy dışına çıkar, palamut ormanlarına karışırdı. Yol, köy alanından Vasfiye'nin evi önüne kadar Arnavut kaldırımını döşenmişti.' (A.B.U, s.43)

Vasfiye'nin yaşadığı ve hikâyenin geçtiği mekânı daha iyi kavrayabilmemiz açısından mekân(Urla)hakkında Necati Cumalı uzun bir tasvir yapar. Yarım kalmış ve aldatılmış bir aşk hikâyesinin yanında taşranın yaşamından kurtulmak isteyen genç bir kadının hayallerine de şahit oluruz.

3.4.4.6 Mısırlar Kımıldıyor

Halil çalışıp evine ekmek parası götürmek için uğraşmaktan, camiye gidemez. İki yıldır köyün de imamlık yapan imam ise, tüm cemaatin önünde, köyde, kahvede, Halil'i dinsizlikle suçlar ve arkasından konuşur. Bir gün mısır tarlalarının yanından geçen Halil, tarlanın içinde bir şeylerin hareket ettiğini görür. Yaklaşınca kolcunun karısı ve imam olduğunu anlar ve hemen yerden imamın tesbihini alır. İmam akşam Halil'in kapısına koşar ve gördüklerini söylememesi için ona para teklif eder. Halil bu cuma namaza geleceğini ve tüm cemaate gördüklerini anlatacağını söyler. İmam o hafta her gün Halil'den af diler ama Halil'in fikri değişmez. Perşembe günü imam korkusundan kalp krizi geçirir ve ölür.

Sosyal bir adaletsizliğin ve hak almanın, temelinde şekillenen hikâyede aldatma ve cinsellik ön plandadır. Sosyal yaşam hakkında da bilgi sahibi olduğumuz bu hikâye, Urla'nın bir köyünde geçer. Köyde yaşayan imamın şu düşünceleri

mekân-insan etkileşimini, kendi çıkarları doğrultusunda kavramlaştırıyor. Kendisinin sırtını sıvazlamayan ve rüşvet vermeyen halkı böyle betimliyor:

‘Bağları bahçeleri vardı, harmanları vardı, ama onların günahlarını bağışlaması için ömrünü Tanrı’nın hizmetine adanmış, bağ bahçe sahibi olamamış hocalarına, bir sepet üzüm, bir sepet sebze, bir teneke buğday götürmek gelmiyordu akıllarına. ... Gürültücüler, küfürbazdılar, cimriydiler, kurnazdılar, içten pazarlıklıydılar...’ (A.B.U, s.58)

3.4.4.7 Çizme Delil Sayılmaz

Üç çocuk annesi Hanife, kocasını sevmeden köyün şartlarından dolayı evlenmiştir. Yıllar önce âşık olduğu Sefer on iki yıldır yattığı hapishaneden çıkıp gelince, Hanife’nin unuttuğu duygular gün yüzüne çıkar. Bir gece Hanife’nin mutfağında buluşan âşıklar, Hanife’nin kocasına yakalanacakken Sefer kaçır, yalnız kaçarken mutfakta çizmelerini unuttur ve Hanife’de kocasının gözü önünde bu çizmeleri Sefer’e atar. Sefer çizmeleri ustalıklı bahçeden alır ve ortadan kaybolur. Bu durum karşısında şaşkına dönen ve tam da anlamlandıramayan eş jandarma ve Hanife’nin erkek kardeşleriyle Sefer’in evini basar. Sefer uykulu gözlerle kapıyı açar ve ne olduğunu anlamamış gibi yapıp olayı kendi tarafına çeker. Hapishaneden yeni çıkmış birinin daha fazla üsütüne gitmek istemeyen köylüler, Hanife’nin kocasına dediği gibi hayal gördüğünü idda ederek olayın üstünü kapatırlar.

Sevgisizlik ve cinsel buhranda kalan bir kadının hikayesidir “Çizme Delil Sayılmaz”. Urla’da bir evde geçen bu hikâye, kadının kıvrak zekası sonucu bilindik o kötü sonla bitmez. Kadını suçlamaya ve cezalandırmaya alışık halk, karşısında kendinden güçlü bir birey bulduğunda ya da menfaatine ters düşecek bir sonuçla noktalanacağında ezberindeki ahlak ve adalet kavramını bir kenara bırakıp, çıkarları doğrultusunda bir karar verir. Bu hikâyede de Urla halkının menfaatleri doğrultusunda geliştirdiği ahlaki ve sosyal duruşu görürüz.

3.4.4.8 Acı

Fahriye, eşiyle yirmi yıldır evli cabbar bir kadındır. Eşi Fahriye'nin on beş yaş küçüğü dul bir kadını alır ve damlarına kuma olarak getirir. Bugüne kadar yaptığı hiçbir şeyden şikayet edemeyen Fahriye bu duruma da ses çıkarmaz. Kumasının geldiği gecenin sabahında Fahriye'yi bir akrep sokar, akrep zehirsizdir fakat Fahriye'nin attığı çığlıklar yıllardır içinde tuttuğu zehirin sesi olur.

Necati Cumalı bu hikâyede, Urla'nın, göçmenlerin, kadın-erkek ilişkisinin, maddî kaynakların kısacası sosyal ve ekonomik yaşamın resmini çizer. Hikâyenin geçtiği mekân bir çardaktır, fakat çardağın nerede olduğu yazar tarafından belirtilmez. Geçim kaynağı, tarihî bilgiler ve coğrafi betimlemelerden hikâyenin Urla'nın bir köyünde geçtiğini anlıyoruz.

'Bunca yıldır yarıya işledikleri tütün tarlalarının, bağların güneşlerinde ağarmış, bezden dokunmuş eski bir kilime sardı yatağını. Sızlayan kollarıyla kucakladı. Bütün geçmiş yaşamından çeker koparıncasına yerinden kaldırdı, çardaktan çıkardı.'(A.B.U, s.85-86)

Geçim kaynağının tütüncülük olduğunu çok açık bir şekilde gördüğümüz bu satırlar, mekân algısını Urla'ya yöneltmemiz için yeterli bir bilgidir.

3.4.4.9 Kayacık'ın Kadınları

Bu hikâyede bir olay örgüsü yoktur. "Kayacık'ın Kadınları"nın methini duyan yazar Kayacık'a kadınları görmeye gider, anlatılan tabloya rastlamaz ve geri döner. Necati Cumalı, mekân kurgusunu, hikâyenin de adından anlaşıldığı gibi Fethiye'nin bir köyü olan Kayacık'ta inşaa eder. Kayacık hakkında uzun betimlemeyle, okuyucunun zihninde mekânı canlandırır.

'Kayacık'ın dört beş yüz adım altından geçen makadam şose, on kilometre ilerde, deniz kıyısındaki ilçede sona ererdi. ...Neler demezlerdi ki Kayacık'ın kadınları için... İniş yokuşlarla uzanan bir sırtın iki dalgası arasında kurulu köyün, minaresi, bazı evleri görünürdü karşıdan. Şoseye inen

tarlalarında hep kadınlar çalışırdı nedense. Çapa çapalayan, inek otlatan, harman kaldıran hep kadınlardı. Tarlalar arasındaki incecik toprak yollarda, sırtına kocaman bir demet çalı yüklenmiş, köye doğru giden kadınlar ilişirdi gözüme... Şosesin pek geleni gideni yoktu. Otlaklar, kimsesiz damsız tarlalar, pırnallıklar uzanır giderdi iki yanımızda. Bu ıssızlık içinde Kayacak'lı bir kadın, otomobilimiz geçerken durur, oyalanmak, sıkıntısını dağıtmak için, ilginç bir olaymış gibi geçişimizi seyrederdi.'(A.B.U, s.99)

3.4.4.10 Horoz

Beş haneli küçük bir dağ köyüne su ve ekmek istemek için çıkan iki balıkçı, köyde yaşayanların hepsinin kadın olduğunu görür ve bu kadınlara sahip çıkan neredeyse yetmiş yaşında bir ihtiyardır. Bu duruma çok şaşırın balıkçılar bu garipliği düşünerek köyden ayrılır.

Necati Cumalı'nın eserlerinde ilk defa bir dağ köyünün mekân olarak seçildiğini görürüz. Kasabalar, çardaklar, bağlar ya da büyük şehirler mekânları oluştururken bu kez Muğla'da, Gökova'da bulunan bir köy mekân olarak hikâyede yer alır. Kitapta her mekânı betimlemeye çalışan yazar, bu hikâyede bunu biraz daha özenerek yapar. Çünkü kendi mekânları dışında bir yeri okuyucunun zihnine bırakmak isteyen Necati Cumalı, bunu en ince ayrıntısına kadar betimleyerek başarır.

'Üç gün Gökova Körfezi'nde dolandık. Dördüncü gün, körfezin alt kıyılarında ekmeğimiz, içecek suyumuz tükendi. Öğleye doğru iskele yönümüzden denize dikine inen bir burnu döndük; karaya doğru kırdık. Sancak yönümüzden yolumuzu kesen başka bir burnu geçtik. Gökova Körfezi gerimizde gözden kayboldu.

Motorumuzu gölü andıran bir koyun ortasında bulduk. Ne ev, ne insan ne de tek canlı görünüyordu kıyılarda. Bir sessizlik, bir yeşillik çepçevre kuşatıyordu yöremizi. Birbirine karışarak boy atan unutulmuş çamlar, çınarlar, ak meşeler, kavaklar, gürgenlerin değişik yeşilleri koyun durgun sularında yansıyor, bütün ağaçlar olduğundan daha büyük görünüyordu sanki. Kıyı öylesine sessiz, öylesine kimsesizdi ki...'(A.B.U, s.102)

'Koya karışın küçük bir dere boyunca ilerleyen, inişli yokuşlu dar bir keçi yolundan içerilere doğru yürüdük. Sağımızda solumuzda toprak, rüzgârın tohumlarını kendine ulaştırdığı her türlü bitkiyi yeşertip alabildiğine sürmüştü yeryüzüne. Eğreltiler, deve dikenleri, çakalboğanlar, horozibikleri, hatmiler, ayçiçekleri, renk renk kır çiçekleri arasından geçtik. Dört beş yüz adım sonra, iki yanımızdaki tepelerin eteklerini birleştiren küçük bir düzlük çıktı önümüze. Düzlük dediğin, iki üç futbol alanı büyüklüğünde, mısır, bostan, sebze, soğan ekili yan yana üç beş tarla. Düzlüğün girişinde yaşlı bir çınar, çınarın altında bir çardak gördük.' (A.B.U, s.102-103)

3.4.4.11 Bayırda İki Çardak

Ali Şahin, kasabanın zenginlerinden biridir. Oğlunu güzeller güzeli bir kız ile evlendirir. Kız güzelliği ile hem kasabanın hem de Ali Şahin'in dikkatini çekmiştir fakat eşinin bir türlü dikkatini çekemez. Çünkü eşi sadece balık tutmakla ilgilenen bir adamdır. Ali Şahin oğlunun balık tuttuğu zamanları kollayarak çardağa ziyarete gider, bu ziyaretler sıklaşır ve en sonunda gelinini İzmir'de altın diş yaptıracakını söyleyerek kandırır. Toy ve genç olan gelin kocasını kayınpederi ile aldatır.

Hikâyenin konusu, diğer hikâyelerde olduğu gibi aldatma ve cinselliktir. Bunun temelinde de ilgisiz eş, maddî çıkar ve tecrübesizlik vardır. Necati Cumalı, hikâyenin geçtiği çardağı (mekânı) ve Urla'yı coğrafi ve sosyolojik açıdan somutlaştırır.

'Bey, bana sorarsan, Kalabak'ta gördüğün bütün o ekili ovada, bağ bağ, tarla tarla yayıla yayıla yükselen o bereketli bayırda benim çardağın keyfi başka hiçbir çardakta yok! Gerçi bizim oralar dam, çardak dolu ama geç hepsini bir kalem! Bizim az ötede Ali Şahin'in çardağı var diyeceksin, geç onu da! Bizim oralardan bir gelip geçmekle anlayamazsın benim çardağın tadını! Bir kez Ali Şahin'in bağı yok. Malı benimkinden kat kat çok olmasın çok ya, hep zeytinlik, hep çıplak tarla. Tarladan ekini kaldırdın mı yaz boyu geriye ne kalır? Hiç! Adım başında ayağının dibinde çekirgelerin sıçradığı, anızla karışık toprak! Benim yedi dönüm tarlamın yanında dört dönüm de bağım var. Bağın yeşili gibi tatlı yeşil, uzun ömürlü yeşil nerede? Hem ben tarlaya tahıl ekemem. Yarisını tütün, yarisını bamyaya ekerim, tarlam bütün yaz gözümün önünde yeşil kalır! Kalabalığımız da yok: Topu topu bir karı iki çocuk. On beş ağaç zeytinimi de ekledin mi, toprağında kendi çalışmanı bu kadar mal doyurur da artar bile!

Hele o yaz ikindileri bizden iyisi olmaz gayri! Üzümler kabarır, bağ işi güç istemez; zeytinler tanelenir hizmet beklemez. Çoluk çocuk, benim Köroğlu sabahdan kırdığımız tütünün öğle olmadan hakkından geliveririz. Gün batımına yakın da bamyayı hep beraber toplayıp İzmir'e yolcu ederiz. Senin anlayacağın öğle üstünden gün batımına kadar gün bizim! Uyuruz, uyanırız, karpuz yeriz, üzüm yeriz, eğleniriz gün tükenmez.'(A.B.U, s.108-109)

'Sakızın altında oturdun mu, bizim bayırın burnu, sağımızda gider gider bir balta ağzı gibi denize saplanır kalır. Burnun önü hep kayalık. Baktın mı bir bölük yunus balığı oralara sığınmış kalmış sanırsın. Solumuzda, aksine bayırın etekleri öyle acelesiz bağları, tarlaları, çayırı geçer, şoseye kavuşur. Şosenin üstü gece gündüz öyle vızır vızır otobüs, otomobil. Köşkerin kahvelerin ardı önce kumluk, ondan öteye deniz. Adaları, körfezin karşı kıyılarını, İzmir'e gelen giden vapurları oturduğumuz yerden baktıkça hep görürüz. Sis kalktı mı,

körfezin ağzında denizle göğün mavisinin birbirine karıştığı yerde boz bir leke sivriliverir. Balıkçılar orası Midilli'dir derler. Bizim bayırdan Midilli'ye kadar göz görür mü? Eh, ben görünür dediğime göre, beni çardağın yerinin ne yer olduğunu sen onun orasından belle!'(A.B.U, s.109)

3.4.4.12 Dertli

Emin askere gitmeden önce sevdiği kızı, Havva'yı kaçıtır. Emin'in ailesi ile birlikte yaşamaya başlarlar. Emin askere gidince babası ile abisi Havva'ya göz koyar ve Havva'dan karşılık alamayınca ona iftira atarlar. Annesinin ve yengesinin de bu durumu bilmesi ve sessiz kalması Havva'nın annesinin evine geri dönmesi için son darbe olur. Emin izne gelir ve babası ile ağabeyinin oyununu ortaya çıkarır. Köy meydanında ağabeyini düşkün bir durumda herkese gösterir ve karısını aklar.

Hikâyenin geçtiği mekân Urla'da bir köydür. Bu köyün ismini yazar belirtmez. Mekân ve konunun seçiminden, Urla'da olduğumuzu anlarız.

3.4.4.13 Abdoş Ne Haber?

On üç yaşındaki Abdoş'un on dokuz yaşındaki bir kızla bir günde evlendirilmesinin hikâyesidir. Sokakta oynayan çocuk, ertesini gün evli ve büyük bir adam olur. Bu hazin hikâyede Necati Cumalı çok başarılı, doğa ve mekân (Urla) tasviri yapar:

'Ege'nin tadı bu türlü havalarda anlaşılır. Ege'de geçen yıllarımı, kalan sevgilerimi hep bu türlü havalarla birlikte anar, özlerim. O güneşleri yakın duran masmavi göklerin altında, hoş kokan toprağın üstünde, soluk alırken gövdemin bütün ağırlığını yitirmiş, içim isteklerle dolu, oradan oraya uçacak sanırdım kendimi; hele çocuksam...' (A.B.U, s.129)

3.4.4.14 Gözleri Çakır

Babası ile gittiği bir evde kahyanın kızı ile oyun oynamaya başlayan ve bu oyunu cinsel bir oyuna dönüştüren küçük bir çocuğun hikâyesidir. Yazar, bu hikâyesinde bir konağın bahçesini, İzmir'i mekân olarak kullanır.

'Ege'nin yazın tadını uzatan güneşli güz ikindilerinden biriydi. Havada, portakal, limon kokuları; toprakta, sabahın ilk saatlerinde yağmış bir yağmurun

nemi... Bey, asmanın altında kurulmuş küçük bir masada, bahçesinin tohurunu almak isteyen İzmirli Yahudi ile oturmuş rakı içiyordu.’(A.B.U, s.134)

3.4.4.15 Tanrı’nın Kırılarında

Bir cinayeti araştırmak için bir köye giden bir grubun yolda dört yaşında ağlayan bir erkek çocuğunu görüp durmaları, çocuğun neden ağladığını anlamaya çalışırken çocuğun kirletildiğini anlamlarını anlatan bir hikâyedir. Necati Cumalı, cinsel istismarın sadece kadınlara yapılmadığını, çocukların da bu çirkin durumdan kurtulamadığını Urla’da bir köyde yaşanan bir olaydan esinlenerek kaleme alır. Mekân olarak, hikâyenin başlığında belirttiği gibi adsız bir kırdan geçer. Coğrafi özelliklerinden bu kıran Urla’nın bir köyü olduğu anlaşılır.

3.4.4.16 Akhisarlı

Evlerine dönen üç kişinin tren yolculuğunda kadınlara ve hayata dair ettiği sohbeti konu alır. Mekân bir tren olarak görünse de kişilerin söylemleri ve bakış açıları yaşadıkları mekâna göre şekillenir ve seslendirilir.

‘İzmir- Ankara treni, Afyon’a doğru yol alıyordu.

... Manisa’dan beri sekiz saattir süren konuşmaları sonunda az çok tanış sayılırlardı artık. Hoca, Akşehirli’ydi. Öğrenci, Hukuk Fakültesi’nde okuyordu. Er, Akhisarlı’ydı, izinden Polatlı’daki birliğine dönüyordu.’(A.B.U, s.144)

3.4.4.17 Göz Açmak

On dört yaşında bir orta okul öğrencisi, dayısının çapkın oğlunun yanına çiftliğe tatile gelir. Kerim Ağabeyisi, çok çocuk olduğunu ve artık erkek olması gerektiğini söyleyerek bir eve götürür ve böylece ilk cinsel deneyimini yaşar. Hikâyenin geçtiği mekân Urla’da küçük bir çiftliktir.

3.4.4.18 Kaymak Kız

Güzeller güzeli kızına, zengin, yakışıklı bir damat arayan kadın, bu uğurda kızının hayatının nasıl savrulduğuna tanık olur. Hikâyenin tamamı İzmir’de geçer.

‘Ertesi gün saat ikide kız bekletmedi kaptanı. Alsancak 115nsan iskelesinden Kordon’a indiler. Deniz kıyısından Gündoğdu’ya doğru biraz yürüdüler.’ (A.B.U, s.157)

3.4.4.19 Anası Kızından Maya

Otuş beş yaşlarında bir kadın, on altı yaşındaki kızını askerden yeni gelmiş Cemil’le nişanlar. İki gencin birbirinde gönlü var gibi görünse de zaman geçtikte Cemil, nişanlısının annesine ilgi duymaya başlar. Bir gece nişanlısının arkadaşlarıyla sinamaya gitmiş olduğunu öğrenir ve evde olmayışından yararlanarak kadını kendi bağlarına kaçıır.

Necati Cumalı, mekân tasviri yaparken, Urla’nın sosyal yaşamı hakkında da bilgi verir:

‘Ana kız, çoklukla ikindiye doğru oturdukları daracık sokaktan kasabanın ana caddesine çıkarlar, çabuk bir yürüyüşle, caddenin iki yanı boyunca sıralanan bir sürü kahvenin önünden geçerek, tanıdıklarını görmeğe giderlerdi.
... Kahveler, bağlarda tarlalarda toprağın tav tutması için, ya yağmurun yağmasını ya da dinmesini bekleyen işsiz erkeklerle dolu olurdu.’ (A.B.U, s.163)

3.4.4.20 Helvacı Güzeli

Bir memur kızı, babası gibi İstanbul’da bir memurla evlenir ve dört sene içerisinde iki kızları olur. Eşi rüşvetten hapse girer ve hapisten çıktığında karısına ilgi duymaz. Hapishanede yattığı sırada başına bir şey gelmiş cinsel tercihi değişmiştir. Bu utançla daha fazla İstanbul’da kalamaz Urla’ya göç ederler. Helvacı dükkânı açan aile, bu durumu kızlarından ve kasabalılardan gizlemeye çalışır fakat adam yanına aldığı çırakların hepsine cinsel istismarda bulununca bu çirkin haber kısa sürede kasabaya yayılır. Vehbi adında bir genci çıkark olarak almaları ailenin kendi içinde ve kasabada sonunu hazırlar. Vehbi’nin hem anneye hem de büyük kızla yasak ilişkisi vardır. Küçük kızlarıyla evlenmek istediğini söyleyen Vehbi

ailenin diğer tüm fertlerinden tepki görür, bu tepki sonucu bildiği her şeyi açıklayan Vehbi, kadının ve kızlarının tekrardan İstanbul'a göç etmesine sebep olur.

“Helvacı Güzeli”, “Ay Büyürken Uyuyamam” kitabındaki en karmaşık ilişkinin örneği olduğu ve cinsel temasının diğerlerine nazaran daha fazla kaleme alındığı bir hikâyedir. Mekân geniş anlamda, Uralyken dar anlamda helvacı dükkânı ve evdir. Necati Cumalı, adamın çırak araması için İzmir'e ve çevre illere gittiğini, onunla aynı tercihlerde olan kişileri ancak buralarda bulabileceğini satır aralarında okura söyler. Bu tespit, Urla'nın sosyal ve ahlaki duruşunu aklamak için yapılmış bilinçli bir ifadedir.

3.4.4.21 Halim Gelecek

Kasabanın sevgisini ve saygısını kazanmış güzel bir kız olan Belkis, sevdiği adamla Halimle evlenir. Halim'in tek hayali taksicilik yapabilmektir. Askerden sonra bu hayalini gerçekleştiren Halim, para kazanabilmek için İzmir'e taksiciliğe gider. Hafta da bir kaç gece evine Urla'ya gelebilen Halim'i Belkis büyük bir aşkla ve güvenle bekler. Fakat Halim bu güveni İzmir'de yaşadığı hayatla boşa çıkarır. Kasaba ve küçük yerlerdeki ekonomik problemler kişilerin meslek seçimi, eş seçimi, doğru-yanlış karar vermesindeki en önemli etmendir. Mekânın birey üzerindeki olumsuz baskısının anlatıldığı bu hikâye, Urla'nın ekonomik yetersizliğine bir delildir.

3.4.4.22 Pan

Yetmişine gelmiş bir deştemanın (kır bekçisi) kırlarda dolaşırken yaşadığı aşk maceralarını gençlere anlatmasını konu eden bir hikâyedir. Deşteman sayesinde, hikâyenin mekânını oluşturan Urla'nın kırlarını dolaşırız. Tarihi, sosyal ve coğrafi bir betimleme ile okuyucuya mekânı tanıdan Necati Cumalı, hikâyenin gerçekliliğine bir kez daha okuyucuyu inandırır.

‘Bir zamanlar deştamandım ben oğlum! Ne demek deştaman? Akpınar üstünden tut, Gazderesi’ne kadar bütün o gördüğün sırtların, bayırların kralı, padişahı bendim!(A.B.U, s.192)

‘O kırlar şimdiki gibi değildi, o dönemde! Millî Mücadele’den önce şimdikinin üç misli insan yaşardı buralarda. Şimdi ekin ekilen, tütün ekilen yerler o dönemde hep bağ! Bele kadar, yemyeşil bağ! Rumların sayısı bizim üç katımızı geçirdi.

... Kuşluğa doğru tepelerden birinin boyun noktasını aştım mıydı, bütün ova ayağımın altında, şöyle bir dururdum yolun üstünde.

... Teke gibi, seke seke, inerdim o incecik daracık bağ yollarını bir solukta! Hendekleri ayağımın ucunda bir yaylandım mı atlardım, göğsüme varan setleri elimi değdim mi bir sıçrayışta aşırırdım!(A.B.U, s.193)

3.4.4.23 Hanım

Eşi ortalarda hiç görünmeyen çiftlik sahibi bir kadın, İzmir’de yaşar ve yılın bazı günleri Urla’daki çiftliğine yanında genç ve yakışıklı yardımcısıyla gelir. Her gelişinde, kasabalılar Hanım’ın hayatı hakkında farklı yorumlar yapar. Hikâyede iki mekânla karşılaşırız. İzmir’den gelen Hanım’ın alışveriş yaptığı ve tüm kasabalıların onun gelişine şahit olduğu cadde ve Urla’nın köyünde bulunan çiftliği. Hanım’ın Urla meydanında arabanın inişiyle başlayan mekân tasviri, adımladığı cadde boyunca devam eder. Kahramanla birlikte okuyucu tüm caddeyi adımlar ve dükkânlarının önünden geçer. Hikâye boyunca Hanım’ın yanındaki yardımcısıyla olan gizli ilişkisi sorgulanır.

3.4.4.24 Uzun Bir Gece

“Ay Büyürken Uyuyamam” kitabındaki en uzun hikâyedir. Mekân algısının ve tasvirinin en güzel yapıldığı hikâyelerin başında gelen “Uzun Bir Gece”, pişmanlığın, aşkın, cinselliğin ve hayal kırıklığının temelinde kurgulanır, Urla’nın ve İzmir’in sosyal yaşamı, ekonomik durumu ve bireyin çaresizliği hakkında bizi bilgilendirir. Gençliğinde âşık olduğu adamın evli olmasından dolayı ona kavuşamayan kadın, evlenip, İzmir’e gittikten sonra Selman’la tekrardan bir düğünde karşılaşır. Küllenmiş bir aşkı yeniden doğuran bu karşılaşma, ikilinin eşlerini bırakıp, Urla’ya kaçmaları ve kaçtıkları gece başlarına gelen kötü hadiseyi anlatır.

Hikâyenin adından da anlaşıldığı üzere uzun bir gecenin içinde gerçekleşen bir sahne anlatılır. Sevmediği adamla sadece köyden kurtulmak için evlenen kadın, bir süre sonra hislerine karşı koyamaz ve diğer hikâyelerde olduğu gibi bir aldatma ile sonuçlanır. Buradaki aldatmanın kurgusu diğerlerinden çok farklıdır. Kadınlar diğer hikâyelerde pişman olmamış ya da eşlerine geri dönmemiştir. Buradaki kadın, âşık olduğu adamın gerçek yüzünü görüp, esas sevginin kocasına hissettiği duygu olduğunu anlayıp, pişman olur ve eşi hiç sorgulamadan kadını Urla'da tek başına oturduğu bir kahvede bulup İzmir'e evine getirir. Necati Cumalı, kadının İzmir'de oturduğu yeri ve sevdiği adamla kaçtığı Urla'yı mekân olarak belirler ve her iki mekânı betimler.

'Şimdi İzmir'de, Tepecik'te, küçük esnafın, ustabaşlarının oturduğu dar alnaçlı evlerin sıralandığı sokaklarında, elektrikler yanmış, kocası eve dönmüş olmalıydı.' (A.B.U, s.214)

Mekân betimlemesinin yanında Necati Cumalı okuyucuya, psikolojik, sosyal ve ekonomik bir tablo da çizer. Bireyi etkileyen mekânın etmenlerinin ne olduğunu bu paragrafla anlatır.

'Çocukluğunda bayramlardan birinde, anası ile İzmir'de oturan dayısına konuk giden kocasının İzmir'de kalmıştı aklı. On üç yaşında " Ben bu köyde durmam. Beş on keçinin koyunun ardından çobanlık etmem. Oduncu olmam" diye tutturmuştu.

... O yıllarda köyde hep kötü söylenirdi ardından. Hayırsız çıktığının, yaşlanan anasını babasını yüzüstü bıraktığının sözü edilirdi. Anası: " Nereden tuttum götürdüm onu dayısına! Nereden gösterdim, göstermez olaydım o yere batası İzmir'i!"

... Tepecik'te koluna takıp dolaştığı camlı bir kutu içinde poğaçaya, börek, kurabiye sattığı duyuldu. ... Derken bayramlarda, düğünlerde köyde görünmeye başladı kocası. En çok bir gece kalıyor, ertesi gün İzmir'e dönüyordu. ... Kız kardeşini yanına aldı bir süre sonra, bütün düğün giderlerini karşılayarak İzmir'de bir fırıncı ile evlendirildi.' (A.B.U, s.218-219)

Urla'nın mimari ve coğrafi yapısını da mekân kavramının içinde hikâyeye dâhil eden yazar, mekân-insan, insan-mekân etkileşimini gözler önüne serer.

‘Küçüktü köyleri. Dik denilebilecek bir yamaçta kurulmuştu. Küçük büyük bütün evleri birbirine benzerdi. Alt 119nsa samanlık, ahır; üst 119nsa bir sofa ile bir ya da iki oda. Evleri kuru taşla örülmüş avlu duvarları kuşatırdı. Önce boyasız tahta bir kapıdan avluya girilir, avluda, dıştan bir merdivenle üst katın kapısı önüne çıkılır. Komşuydular Selman’la. Kuru taşla örülmüş omuz yüksekliğine kadar bir duvar ayırırdı avlularını birbirinden.’ (A.B.U, s.223)

3.4.4.25 Aylı Bıçak

Firdevs sevdiği adamla kaçan genç bir kızdır. Babası kaçan gençleri yakalatıp evlenmelerine razı olmaz ve iki genci ayırır. Kenan askere gider, Firdevs karısını doğum sırasında kaybeden ondan yaşça büyük bir adamla evlendirilir. Sevmediği ve istemediği bir adamla evlenmesine rağmen, evin tüm işini, tütün tarlasının bakımını iki sene boyunca yapan Firdevs eşini kendine hiç yanaştırmaz ve Kenan’ın geleceği günü bekler. Kenan askerden döner ve tütün toplama zamanı olduğu için Firdevs adamı bırakıp gidemez fakat her gece samanlıkta buluşurlar. Bu durumu anlayan adam Firdevs’in tütünlerin kalktığı son gün yatağından sessizce kalkıp gidişini izler.

“Aylı Bıçak”, Urla’nın bir köyünde, bir çardakta geçer. Mekân olarak betimlenen Urla’nın yanında, mekânın sosyolojik ve ekonomik boyutu da aktarılır. Sevmediği bir adamla evli olan Firdevs, aşığı geldiğinde direkt onunla kaçmaz. Çünkü zaman kavramını, insanlığı etkileyen tütünün tarlada işlendiği bir mevsimdir. Eşini yüz üstü bırakmaz. Firdevs’in eşi, ilk karısını doğum sırasında kasabada doktor ve ambulans olmadığı için kan kaybından kaybeder. Urla’nın (mekânın) sosyal hayatı etkileyen bir diğer olanaksızlığıdır bu kayıp.

‘Oysa bir türlü bağışlayamadığı, pisi pisine ölümüydü karısının. Hep hepsi yarım saatlik bir gecikme yüzünden! O ara şosedan bir araba geçmediği, bir doktor bulamadıkları için. Aklından çıkmayanlar bunlardı hep. Bir doktor, bir otomobil, hepsi hepsi yarım saat, diye düşündükçe, içinde yaşayanların kapalı kaldığı bir ölüm çukuru gibi görüyordu köyü. ... Kasaba içinde küçük bir evle kasabaya yakın, yirmi dönümlük bir tarla alarak köyden göçtü.’(A.B.U, s.264-265)

Firdevs ile evlenmesinin temelinde de mekânın insanlar üzerinde yarattığı ekonomik ve sosyal baskıdır.

‘Yirmi dönüm tarla, 120nsane az zenginlik değildi kasabada. Hele bir de on dönüm tütünü tek başına kırıp dizebilecek kadar eli çabuk bir kadınla evlenirse! Öyle bir kadın olarak Firdevs’I buldular çık geçmeden.’ (A.B.U, s265)

3.4.5 Kente İnen Kaplanlar

Necati Cumalı’nın altıncı hikâye kitabı “Kente İnen Kaplanlar”dır. Yazarın, diğer hikâye kitaplarında yer alan konu bütünlüğü bu hikâye kitabında yoktur. Her hikâye kendine özgü bir temada kurgulanır ve kaleme alınır. Kitapta on hikâye yer alır. Bu hikâyeler, sosyal adaletsizlik, anne ve arkadaş sevgisi, ölüm, çaresizlik gibi temaları konu edinir.

Hikâyelerin geçtiği mekânlar ise, kent ve küçük kasabalardır. Necati Cumalı, “Kente İnen Kaplanlar”da bireyden hareketle, toplumsal olay ve olgulara dikkat çeker. Bizim incelememize dâhil olan hikâyeler ise; “Annem Gibi Kadınlar” ve “Cennet Yeryüzündedir”.

3.4.5.1 Annem Gibi Kadınlar (1976)

Necati Cumalı’nın annesi ile ilgili anısını anlattığı otobiyografik bir hikâyedir. Hikâyede belirli bir mekân yoktur, çünkü Cumalı’nın anıları ve şehirlerinde dolaşılır. Annesini yaşadığı kasabadaki kadınlarla bir tutması ve İzmir’de kaldığı yıllarda burada yaşayan kadınların tinsel portresini çizmesi mekân-insan etkileşimindeki sosyal boyutu gözler önüne serer.

‘On bir yaşımda, kırk kilometre uzaklıktaki İzmir’e okumaya gittim. İzmir zengin bir kentti. Kadınları şıktı, güzeldi. Dünyanın bütün zengin kentlerindeki şık güzel kadınlar gibi giyinirlerdi.’(K.İ.K, s.53)

3.4.5.2 Cennet Yeryüzündedir

Hikâyede kahramanımız anılarını anlatan bir erkektir ama bu anılar tamamen Necati Cumalı’ya aittir. Yine otobiyografik bir hikâye ile Cumalı, yaşadığı dünyaya,

yaşadıklarına, hayatta varoluşuna anıları ile bakar, cennetin aslında yaşadığı hayat olduğunu ifade eder. Mekân olarak çocukluğunun geçtiği kasabadan başlar ve yaşadığı, gezdiği tüm şehirleri anlatır. Hikâyenin temel bir mekân kurgusu yoktur.

‘Birlikte büyüdükleri baba evinin bulunduğu Ege kasabasını da cennet sınırlardı onunla kardeşleri. İzmir Körfezinin dip kıyısındaki o kasaba gerçekten de cennetti onların çocukluk yıllarında.’(K.İ.K, s.86)

3.4.6 Sonuç

İncelediğimiz beş hikâye kitabında da görüyoruz ki Necati Cumalı, gördüğü, yaşadığı, şahit olduğu olayları kaleme alır ve kahramanlarını çevresindeki insanlardan seçer.

Hikâye kitaplarının konusu, mekânı ve kişi seçimi, yazarın yaşadığı yere ve döneme göre şekillenir. Üniversite yıllarında yazdığı hikâyelerinde üniversiteli gençleri, onların sorunlarını ve büyük kentleri anlatırken, Urla’da yaşadığı dönemde kaleme aldığı hikâyelerinde, taşranın ve burada yaşayan insanın sorununu ve dramını görürüz.

Her hikâye kitabındaki hikâyeler biribinden farklı olsada Necati Cumalı’nın tüm eserlerinde yaptığı gibi, ortak bir payda da toplanır. Bu payda, bireydir. Bireyden yola çıkarak, toplumsal sorunları ve olayları, yazın adamı olarak edebileştirir ve seslendirir.

3.5 Oyun Yazarı Yönüyle Necati Cumalı ve Oyunlarına Yansıyan

İzmir

Necati Cumalı, yazı hayatı boyunca yirmi dokuz tane oyun kaleme almıştır. Bu oyunlar yayımlanma sırasıyla; *Bos Besik (1949)*, *Mine (1959)*, *Nalınlar (1962)*, *Derya Gülü (1963)*, *Oyunlar 1 (Bos Besik, Ezik Otlar, Vur Emri 1969)*, *Oyunlar 2 (Susuz Yaz, Tehlikeli Güvercin, Yeni Çıkan Sarkılar ya da Juliette 1969)*,

Oyunlar 3 (Nalınlar, Masalar, Kaynana Cig□eri 1969), Oyunlar 4 (Derya Güllü, As□k Duvarı, Zorla I□spanyol 1969) Oyunlar 5 (Gömi, Bakanı Bekliyoruz, Kristof Kolomb'un Yumurtası 1973), Oyunlar 6 (Mine, Yürüyen Geceyi Dinle, I□s□ Karar Vermekte 1977), Yaralı Geyik (1981), Dün Neredeydiniz (1983), Bir Sabah Gülerek Uyan (1990), Vatan Diye Diye (1990) Devetabanı (1992), Bütün Oyunları I (2000), Bütün Oyunları II (2000)'dir.

Necati Cumalı, daha beş yaşındayken kasabalarına gelen gezici tiyatro toplulukları ve Karagöz oyunları sayesinde tiyatroyla tanışır. Bundan çok etkilenen Cumalı, evlerinin ahırında gerek tekbaşına gerekse arkadaşlarına Karagöz oynatır.⁷³ Ortaokul yıllarına geldiğindeyse tek bir hedefi vardır, oyun yazarı olmak. Oyunlar yazıp, Muhsin Ertuğrul'a götürmek Necati Cumalı'nın çocukluk hayallerini besleyen tek duygu olur. Nitekim bu istek, hayal olmaktan çıkar ve Cumalı, Muhsin Ertuğrul'la tanışır.⁷⁴ 1947 yılında yayımladığı "Tiyatrocular" hikâyesine Muhsin Ertuğrul'un da destek olması sonucu Necati Cumalı oyun yazmaya başlar.

Cumalı'nın oyun yazarlığını iki döneme ayırıp inceleyebiliriz Bu dönemler:

⁷³ Necati Cumalı, Songül Taş ile 2 Ağustos 1996'da yaptığı görüşmede tiyatro ile nasıl tanıştığını ve onu oyun yazmaya iten unsurları şöyle ifade eder: ' Tiyatro sevgim benim, beş yaşında başlar. Urla'daki evimiz büyüktü oyun arkadaşlarımla çıkar, ahıra giderdik. Hayvan beslemiyorduk artık. Ahır

boş kalmıştı. Orayı bir Karagöz odası yapmıştım. Yalağın üstüne birtakım çuvallar sarkıttım. Bir de çerçeveye şey taktık, perde... Arkasına giren iki arkadaş Karagöz oynatırdı. Öbür arkadaşlarım dışarıdan ne bulurlarsa otururlardı üstlerine. Biz orada Karagöz oynatırdık. İlk tiyatroyu gördüğüm zaman büyülendim. Beş yaşında gözlerim böyle açıldı. Tiyatro ruhu varsa özünde insanın, haber veriri. O tiyatro tutkusu için çok şey yaptım...' Taş Songül, *Necati Cumalı ve Oyunları*, s.328.,2011, MEB, Ankara.

⁷⁴ 'Ortaokul yıllarında koymuştum kafama oyun yazarı olmayı. Kimseye açmadığım bir gizdi bu kararım. Edebiyat sanat dergilerinden habersizdim henüz. Günlük gazetelerden, bir de Yedigün'den izlerdim sanat haberlerini. Yedigün, haftalık bir magazindi. 1935 başlarında, Yedigün'ün iç kapağında Muhsin Ertuğrul'un Nazım Hikmet, Cahide Sonku ile birlikte çekilmiş bir fotoğrafını görmüştüm. 'Unutulan Adam' sahnelenecekti Tepebaşı Tiyatrosunda...

Kimbilir kaç kez baktım o fotoğrafa? Oyunlar yazacaktım ben de! Muhsin Ertuğrul'a götürecektim. Hemen sahip çıkacaktı yazdıklarına. O fotoğrafa bakarken sanki: 'Yaz getir, ben İstanbuldayım, bekliyorum!' der gibiydi. Bir gün, böyle Muhsin Ertuğrul, oyununun baş kadın oyuncusu ile yan yana çekilmiş fotoğraflarım çıkacaktı dergilerde...

Çocukluk düşleri ama, kamçılıyor yetişmek isteyen genci. Muhsin Ertuğrul'dan bir güven kaynağı yaratmıştım düşlerimde. Bu düşlerim bir bir gerçekleşiyordu işte!' Cumalı Necati, *Yeşil Bir At Sirtında*, s.92., 1990, Can Yayınları.

Hazırlık Dönemi (1949-1960) ve Olgunluk Dönemi (1960-2001). Olgunluk Dönemini de kendi içinde, birinci dönem ve ikinci dönem olarak ayırmak mümkündür.

Yazar, hazırlık döneminde, iki dram ve tek perdelik üç komedi kaleme alır. Bu oyunlar; *Boş Beşik* (1949), *Mine* (1959), *Kristof Kolomb'un Yumurtası* (1953), *Kaynana Ciğeri* (1954) ve *İş Karar Vermekte* (1955)'dir. Bu dönem Cumalı'nın kendi üslûbunu aradığı, tiyatro tekniğinde ciddî kusurlar ve eksiklikler yaptığı bir dönemdir. Fakat, bu eksik ve kusurları öz eleştiri yaparak fark eder ve diğer oyunlarında eksikliklerini düzelterek izleyicinin ve okuyucunun karşısına çıkar.

İlk oyunlarının konusunu, Cumalı'nın yetiştiği yer olan Urla, halk kaynakları, Anadolu insanı, töre ve bununla birlikte gelen baskı, belirleyip, şekillendirir. Anadolu insanını kahraman, Urla'yı/kasabayı mekân olarak seçen Cumalı, 123nsane ait sorunun, kültürün, coğrafyanın kısacası yaşamızı etkileyen her şeyin daha rahat incelenebileceği görüşünü ortaya atar ve eserlerinde bu iki kavram üzerinde neden durduğunu açıklar.

Hazırlık döneminde, insandan yola çıkarak, topluma, toplumdan yola çıkarak da evrene ulaşan bir çizgide konularını belirleyip, tiyatrodaki bunu somutlaştıran bir oyun yazarı görürüz. Olgunluk Dönemini birinci devresinde, *Nalınlar* (1960), *Masallar* (1966), *Yeni Çıkan Şarkılar* (1967), *Zorla İspanyol* (1969), *Derya Gülü* (1960), *Susuz Yaz* (1964), *Vur Emri* (1966), *Tehlikeli Güvercin* (1967), *Aşk Duvarı* (1968) ve *Ezik Otlar* (1968)'i kaleme alır. Bu dönemde Necati Cumalı'nın kalemi gelişir ve değişirken, Türk tiyatro edebiyatında da bir gelişme ve değişme söz konusudur. Tiyatro tekniklerindeki kusurlar ortadan kalkar, çarpıcı ve etkileyici oyunlar sahneye koyar. Olgunluk döneminde, söylemek istediklerini oyundaki kahramanlara söyleten bunu da sade, akıcı ve yalın bir üslup ile yapan yazar, tiyatro

eserlerinde ve tiyatro metinlerinde şiirsel ancak anlaşılır bir dille kasabayı, ama en önemlisi Ege Bölgesini ve Ege insanını tüm yönüyle ele alıp, oyunlarını bu temel üzerine inşa eder.

İkinci devrede ise karşımıza daha olgun bir tiyatro yazarı çıkar. Necati Cumalı'nın oyunlarında da bu olgunlaşmayı görürüz. Bölge insanını, Urla'yı, kişisel ve sosyal sorunları işleyen yazar, bu dönemde oyunlarında daha çok toplumsal ve psikolojik sorunlara yer verir. Türk insanından yola çıkarak, bütün insanlığa seslenen ve bu sesini oyunlarıyla duyurmaya çalışan Necati Cumalı, izleyicisi ile doğrudan bir iletişim kurduğu oyunlar kaleme alır. Bu devrede yazdığı oyunlarında daha çok 'zaman' kavramı üzerinde durur. Oyun yazarlığının ikinci devresinde yayımladığı eserleri ise; *Gömü* (1972), *Bakanı Bekliyoruz* (1972), *Devetabanı* (1983), *Yürüyen Geceyi Dinle* (1974), *Yaralı Geyik* (1979), *Dün Neredeydiniz* (1981), *Bir Sabah Gülerek Uyan* (1985), *Vatan Diye Diye* (1984-1987)'dir.

Eserlerinde olduğu gibi oyunlarında da Necati Cumalı'nın doğduğu, büyüdüğü, yakından tanıdığı ve izlediği, yerler, Ege ve özellikle memleketi olan Urla, Cumalı'ya oyunlarında kaynaklık eder. Sadece mekân olarak satırlarda yer almayan bu bölge, insanı, kültürü, iklimi ve coğrafyasıyla da kendini tüm dünyaya duyurur. Fikri, insani, sosyolojik ve psikolojik temellere dayanarak oyunlarını ve eserlerini şekillendiren Necati Cumalı, toplumun, toplumun içinde kaybolan sıradan insanın, ezilenin, aşkın, doğanın, kültürün, memleketinin kısacası kendi gerçekliğini oyunlarında ve Türk edebiyatında temsil eder.

Bu çalışmamızda, Necati Cumalı'nın oyunlarını, 'İzmir ve çevresi' alt başlığı altında inceleyerek; oyunlarındaki, insan-mekân etkileşimi göz önünde bulundurularak değerlendirmeye çalışacağız.

3.5.1 Boş Beşik

Necati Cumalı'nın 1949 yılında kaleme aldığı, İzmir Halkevi Dil ve Edebiyat Kolu tarafından yayınlanan ve Avni Dilligil'e ithaf edilen dört perde, beş tabloda oluşan ilk tiyatro eseridir. Konusunu bir halk türküsünden alır. 1949 yılında İzmir Şehir Tiyatrosu tarafından sahnelenir ve izleyiciden büyük bir ilgi görür. Bu ilgi, oyunda kendini, Anadolu'yu, kadını ve yaşamı bulan seyircinin taktiridir. İstanbul Gençlik Tiyatrosu tarafından, Erlangen Festivaline götürülen "Boş Beşik", burada en ilginç oyun ödülünü alır. Oyunun başarısı ülke sınırlarını aşar ve Üsküp Türk Tiyatrosu ve amatör tiyatro grupları tarafından defalarca sahnelenir. "Boş Beşik" in bu denli ilgiyle karşılanması, oyunu, 1952'de Baha Gelenbevi, 1969'da da Orhan Elmas tarafından beyaz perdeye aktarır.

3.5.1.1 Oyunun Konusu

Bir yörük beyi yedi yıl çocuksuz kalır ve ovalılar beyin karısı Fatma'nın kısırlığı hakkında artık konuşmaya başlar. Soylarının devam edebilmesi için yörük beyini kuma alması için zorlarlar. Ovalıların ve annesinin baskıları karşısında daha fazla direnemeyen yörük beyi, kuma alacağı sırada sevdiği kadın Fatma'nın hamile olduğunu öğrenir ve kuma getirmekten hemen vazgeçer. Fatma'nın hamileliği sırasınada yörüklerin göç tarihîyaklaşmaktadır. Tüm ova, bebeğin doğuşunu ve kırkının çıkmasını bekler ve ardından törelere uygun, Fatma ve bebeği göç kafilesinin sonunda yola koyulur. Göç etmeye başladıkları gün çok fırtınalı ve soğuk bir hava vardır. Bir devenin sırtına yüklenen beşik, o fırtınada çam dallarına takılır ve bebek kuzgunlar tarafından parçalanır. Çiçek Dağına geldiklerinde bebeğini emzirmek isteyen Fatma, beşiğin boş olduğunu görür, bunun ardından çılgına dönen Fatma, oğlu Murat'ın bir akkuş olduğunu zannederek onun peşine düşer. Oğlunu arayan bu acılı kadının, bir çayda cepkeni bulunur. Bu acıya dayanamayıp, intihar

ettiği anlaşılır. “Boş Beşik”, trajik bir dramdır. Güney Doğu Anadolu’daki yörüklerin yaşantısını, kültürünü, kadına bakış açısını, sosyal yaşamı ve göçü konu eder.

3.5.1.2 Oyunun Dekor⁷⁵

Oyun Güney Doğu Anadolu yörüklerinin yaşadığı Çiçek Dağı etkleridir. Necati Cumalı bu mekânı, doğa ve kültürel unsurlarıyla tasvir eder. Sadece bir mekân algısı yaratmak istemeyen Cumalı, Anadolu insanını, yaşadığı çadırları, sosyal yaşamda kadın- erkek ilişkisini ve töreyi, mekân ile harmanlayıp sahneye yansıtır.

3.5.2 Mine

Necati Cumalı, Kırıkkale köylerinden birinde, kayınpederini bıçaklayarak öldüren Mine, adındaki genç ve güzel bir kızın Kırıkkale Cezaevi’nde Şinasi Nahit Berker ile yaptığı röportajdan esinlenerek kaleme aldığı bir oyundur.⁷⁶ Üç perde, on bir tablodan oluşan *Mine*, ilk 1959 yılında Varlık yayınları tarafından yayınlanır. Daha sonra 1959 ve 1960 yılları arasında İstanbul Şehit Tiyatrosu tarafından sahnelenir. 1982 yılında ise Atıf Yılmaz tarafından filme çekilir.

⁷⁵ Necati Cumalı’nın eserlerini incelerken kullandığımız ‘mekân’ terimi, oyun incelememiz de dekor olarak ifade edilecektir. Bir tiyatro terimi olan ‘dekor’, eserlerini mekân çerçevesinde incelememize yardımcı olur.

⁷⁶ ‘... 16 Ağustos cumartesi günü odama kapandım. 24 Ağustos Pazar akşamına kadar Mine’yi tamamladım. Pazartesi günü işe başladım. Öğleden sonraları oyunu bir kez daha düzeltmelerle makine ile temize çektim, 27 Ağustos’ta oyun bitti. ‘Mine’yi yazmak 1949 sonbaharında, ilk oyunum ‘Boş Beşik’ oynanırken aklıma düşmüştü. Kırıkkale köylerinden birinde, bir bıçak vuruşta kayınpederini öldüren genç, güzel Mine’nin dramıydı. Şinasi Nakit Berker’in Ulus gazetesinde yayınlanan, Mine İle Kırıkkale Cezaevi’nde yaptığı bir görüşmeden esinlenmişim. İlk okuduğum günden başlayarak yazmak için masa başına oturuncaya kadar, taşra gözlemlerime yeniden kurdum geliştirdim olayı. Yazmaya oturduğum sırada neredeyse bazı sahnelerini ezberlemiş gibiydim. On gün odamda yedim, içtim. Üç gün içinde çalışmam öylesine bir hız aldı ki, geceleri uyku ile uyanıklık arası gördüğüm rüyalarda oyunu yazmayı sürdürüyordum. Rüyanın sonunda kalkıyor, unuturum diye masamın başına geçiyordum. Gerçekte ise doğru dürüst uyuyamadığımı anlıyordum. Beynim alttan alta çalışmasını sürdürüyordu.

... Aklım Mine’deydi. Odamda beni bekliyor gibiydi. Hemen dönerim diye söz vermiş duyuyordum kendimi. Üçüncü perdenin başına gelmişim. Acele yazdığım sayfaları düzene sokuyordum.

... Çok iyi duydum yüreğimden gelen sesi. Adeta aşkıttım Mine’ye. Etten kemikten bir kadına dönüşmüştü şu son dört beş gün içinde. Odamda beni bekliyordu...’ Yeşilbir at sırtında s. 46-47

3.5.2.1 Oyunun Konusu

Mine, on yedi yaşında annesi tarafından sevmediği ve kendinden yaşça büyük bir istasyon memuru ile evlendirilir. Sevmediği ve istemediği bir adamla evlenen Mine, evlilikte ve hayatta aradığını bulamaz. Genç ve güzel bir kız olan Mine'nin, pasif ve silik bir yapıya sahip kocasının davranışları kısa sürede kasabada bazı dedikodulara sebep olur. Bu dedikodular, genç ve güzel Mine'ye ulaşmak isteyen fakat ulaşamayan, gencinden yaşlısına kasabadaki erkeklerin çıkardığı bir söylentidir. Mine, hakkında çıkarılan bu dedikodulara, yaptıkları cinsel baskıya rağmen bu zavallı insanları görmezden gelerek direnir. Kasabalı erkeklerin, Mine'yi taciz eden bu hareketleri, Mine'nin saygın bir aşk arayaşına daha da yönelmesine sebep olur.

Mine'nin arkadaşı kasaba öğretmeni Perihan'ın ağabeyi İlhan'ın kasabaya gelmesiyle, aranan aşk sonunda bulunur. Mine'nin ince ruhuna hitap eden İlhan ile aralarında duygusal bir yakınlaşma başlar. Bu yakınlaşma bir süre sonra aşka dönüşür. Mine'ye sahip olmak isteyen kasaba erkekleri aralarında yeniden bir dedikodu çıkararak Mine'yi bunaltırlar. İlhan, bu dar ve dedikoducu kasabadan Mine'yi kaçırmak ister ancak genç kadın İlhan'ın duygularından emin olamadığı için beklemeyi tercih eder. İlhan, İstanbul'a döner, Mine'ye olan aşkından emin olur ve onu almak için kasabaya yeniden döner. Bu sırada, kasabada Mine'ye sahip olmak isteyen erkelerin başında gelen Ofişçi, taşkınlıklarını ve tacizlerini daha da arttırır. Mine, aşka, hayata ve insanlara dair tüm umudunu kaybeder ve Ofişçi'nin camını taşlaması üzerine Mine, çiftesiyle onu öldürür. Bu sırada Perihan, ağabeyinin Mine'yi almaya geldiğini haber verir ama Mine için artık her şey çok geçtir.

Oyunda Mine'nin şahsi dramının yanında sosyal bir dram ile karşılaşırız. Necati Cumalı, çok iyi bildiği kasabaların, küçük yerlerin, dar mekânların,

dedikoducu çevrenin dramını oyunlaştırır. Kadın ve cinselliğin temelinde şekillenen oyun, beşeri, sosyal ve kültürel unsurları da bünyesinde barındırır. Taciz, cinsellik, sevmediği adamla evlendirilme, dedikodu, kaçma isteği, Cumalı'nın küçük ve dar mekânlarında geçen olayların ortak temasıdır.

3.5.2.2 Oyunun Dekor

Necati Cumalı, Gölköy adını verdiği Batı Anadolu'da kurmaca bir mekân yaratır. Oyun Gölköy'deki bir istasyonda ve bir kasabada geçmektedir. Gölköy, aslında Cumalı'nın doğduğu, büyüdüğü ve yaşadığı Urla'dır. Oyunun girişinde Gölköy(mekân) birinci tablo şöyle betimlenir:

‘ Küçük Gölköy istasyonunun arka cephesi. Sağda, istasyon parkı, bir sıra ağaçlar, bir elektrik direği, parkla peronu ayıran tahta parmaklıklar, parmaklıklardan perona geçilen küçük bir kapı geride ofis ambarının yan cephesi. Solda, sahne ağzından üç metre kadar içeride istasyon binası. Binanın alt katı, büro, yolcu salonu, üst kat yolcu salonu olarak kullanılmaktadır. Binanın parka bakan cephesinde, üst kata çift kanatlı bir pencere, pencerenin üstünde Gölköy levhası. Binanın seyirciye, ilçe yönüne bakan cephesinde, alt kata, sağda yolcu salonu, solda üst kata çıkılan kapı, üst kata sağda solda birer pencere...’(Mine, s.139.)

Necati Cumalı, tüm eserlerinde yaptığı gibi oyunlarında da oyunun geçtiği mekânı/ dekoru uzun uzun betimler. Bu dekor içinde verdiği mekân-insan etkileşimini de oyun boyunca sergiler. Gölköy/kasabada yaşanan insan profilini, kıskanç, cahil, küçük ve dedikoducu olarak betimlerken, İstanbul'dan kasabaya gelen insanları ise, okumuş, kibar ve nazik olarak kurgular. Yapıtlarının konusunu, anılarından ve yaşanmışlıklarından seçen Necati Cumalı, “Mine”den yola çıkarak, küçük yer ve kasabalardaki kadının sosyal hayattaki yerini, kadına bakış açısını ve adaletsiliği anlatır.

3.5.3 Nalınlar

İlk kez 1962 yılında Kent Yayınları tarafından iki perde, dört tablo halinde yayınlanan “Nalınlar”, aynı yıl Mahir Canova yönetiminde Kent Oyuncuları

tarafından sahnelenir. Nalınlar'ın sahnelenmesi ardından büyük bir ilgi görmesi, Üsküp Türk ve Arnavut Halkları tiyatrosunda 1968 yılında Türkçe olarak oynanması ile bu ilgi uluslar arası düzeyde devam eder. "Nalınlar"ın bir diğer uluslar arası başarısı ise, İngilterede düzenlenen 'Türk Haftası' kapsamında 22-29 Mayıs 1978'de Newcastle Festivalinde, Haldun Dormen yönetiminde bir hafta İngilizce temsil edilir.

"Nalınlar", Necati Cumalı'nın hem Türkiye'de hem de yurt dışında bize başarılar getiren ve en uzun sahnelenen tiyatro eseridir.

3.5.3.1 Oyunun Konusu

Osman, Seher'e âşık bir gençtir ve Seher'in avlusuna ayna tutarak onunla haberleşir. Bunu gören köyün muhtar, Osman'nın babasının on beş yıl önce bir davada kendi lehinde ifade verdiği için kinlenir ve oğlunun vasıtasıyla adamdan öç almak ister. Bu sebeple Osmanla Seheri ayırmak ister. Bununun için Seherlerin komşusu dul Döndü Bacı'dan yardım ister. Döndü bacı öncelikle Osman'ın ilgisini kedisine olan bir ilgi zanneder ancak zamanla Osman'ın gönlünün Seher'de olduğunu anlayınca sinirlenip, hırçınlaşır. Yaralanan Döndü bacı, muhtarın hain planlarına yardım eder. Osman'ın evlerinin çevresinde dolaştığını Seher'in ağabeyi Ömer'e haber verir. Ömer, babasından kalan parayı kardeşiyle bölüşmek istemediği için Seher'in herhangi biriyle evlenmesi durumunda bu paranın bir kısmının çeyiz olarak harcanması, Ömer'in planlarını bozar.

Osman, Döndü bacı ile karşılatığı bir gün, Ali Kınalı'nın gönlünün kendisinde olduğunu söyler ve Döndü bacıyı kendi tarafına çeker. Seher'i kaçırmayı için yardımcı olmasını ister ve Döndü bacı bir çamaşır günü Seher'i kaçırabileceğinin haberini verir. Osman, Seher'i ayağındaki nalınları sürükleyerek kaçıtır. Bir hafta sonunda yakalanan gençler, Seher'in ağabeyi, Ömer'in Seher'i yaşlı ve zengin biriyle evlendirmek istemesi sonucunda ümitleri yıkılır. Çünkü on sekiz

yaşını doldurduğunu bilmeyen genç kız, ağabeyinin kararına boyun eyeceğini zanner. Yine Döndü bacının yardım etmesiyle, Seher on sekiz yaşını doldurduğunu öğrenir ve bu sefer nalınları düzgün bir şekilde bırakarak Osman'ı hapissheneden kurtarmak için kaçar.

“Nalınlar”, bir kız kaçırma olayıdır. Cumalı'nın diğer eserlerinde de gördüğümüz bu konu, tiyatro metninde bir komedi olarak karşımıza çıkar. Kaynaklarını kendi halkı ve Urla'dan alan “Nalınlar”, sadece yöresel bir olgu değil, evrensel bir temadır. “Nalınlar”da törelere, dedikoduya, maddî çıkarılara karşı aşkıni savunan Urlalıların sağduyusunu izleriz.

3.5.3.2 Oyunun Dekorı

“Nalınlar”, Urla'nın bir köyünde geçer. Cumalı, hem sahnede hem de oyun metninde mekânı en küçük ayrıntısına kadar işler. Mekân-insan ilişkisini sosyolojik, coğrafi ve kültürel boyutta ele alan yazar, “Nalınlar”da Urla'nın köy meydanını ve köylü insanın aşk ve kız kaçırma karşısındaki duruşunu komedi ile birleştirir.

3.5.4 Derya Gülü

Kent Yayınları tarafından ilk defa 1963'te yayımlanan “Derya Gülü”, aynı yıl kent Oyuncuları tarafından, Mahir Canova yönetmenliğinde sahnelenir. Ardından, New York Türk Amerikan Dostluk derneği tarafından oyunun New York'ta oynanması için, Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Şükran Gögör davet edilir. “Derya Gülü”nün doğuş hikâyesini Necati Cumalı şöyle aktarır:

‘ İzmir ile Urla arasında, deniz kenarı boyunca uzanan şosenin iki yanında, şimdi gittikçe sıklaşan köşkler yer alıyor. Yakın yıllara kadar o kıyı hemen hemen boştu. Şose ile deniz arasında kalan kumsalda,... balıkçı kayıkları,... üç beş balıkçı kulübesi vardı.

... Bir defasında, kuma çekilmiş bir kayak, canlı renkleri, tentesi, duruşu ile diyebilirim ki beni büyüledi. Van Gogh'un deniz kıyısında yan yana iki kayığı veren çok sevdiğim bir tablosu vardır. O tabloyu resim sevgisinden de üstün bir sevgiyle sevmemim nedeni, Urla- İzmir kıyılarının bendeki anılarıyla ilgili olsa gerektir.

Kumsalda gördüğüm o kayığı, az ötesindeki balıkçı kulübesi, o kıyının

insanları ile birlikte sahneye yerleştirmek, perdenin o görünüş üstüne açılması için önüne geçilmez bir istek duydum. Derya Gülü bu istekten doğdu.’ Necati Cumalı, ‘Derya Gülü Üstüne’ Kent Oyuncuları, S.12, Ekim 1963.

Bu oyunla sevdiği Ege Kıyılarına ve Urla’ya selam gönderen Necati Cumalı,

kadın/Urla dramını pastoral bir trajedi ile ele alır.

3.5.4.1 Oyunun Konusu

Derya Gülü, Haşim kaptanın kapatması ya da nikâksız eşi olan Meryem’e ve kayığına verdiği addır. Meryem, on beş yaşında babasını kaybeder ve annesi Haşim kaptanın yardımlarına karşılık Meryem’i kaptana verir. Kendinden yaşça büyük ve sevmediği bir adamın eşi olan güzeller güzeli genç Meryem, aşkı ve cinsî arzularını Haşim kaptanın tayfalarında arar. Tek isteği kaptanı öldürmek ya da aşıklarının öldürmesidir.

Haşim kaptan bir gün Sinan adında genç ve yakışıklı bir tayfayı barınağına getirir. Sinan ve Meryem arasında başlayan yakınlaşma, Meryem’in Sinan’dan kaptanı öldürmesini istemesine kadar devam eder. Sinan aklı ve kalbi arasında kalır ve Meryem’in bu isteğini yerine getirmez. Yıllarca kin ve nefret beslediği adam, bir gün kendi eceliyle kalp krizi geçirerek ölür. Meryem, Sinan’ın onunla beraber barınakta kalacağını ve balıkçılık yapacaklarını düşünse de Sinan, Meryem’i terk ederek gider. Meryem için, Sinan’ın aşkından ve sevgisinden daha önemli olan kayık ve barınak vardır. Sinan dönmese bile Meryem için bu durum artık üzücü değildir.

“Derya Gülü”nde, fakirliği, aldatmayı, kıskançlığı, sosyal ve cinsel problemleri, bir kadın kahraman sayesinde sahnede izleriz.

3.5.4.2 Oyunun Dekor

“Derya Gülü”, oyununun geçtiği mekân bir deniz kenarıdır. Bu deniz kenarı, İzmir Körfezi’nin güney kıyılarında kalan Kilizman yakınlarında bir sahildir. Cumalı’nın eserlerinde sık sık karşılaştığımız bu konu, ilk defa bir deniz kenarını ve bir balıkçı kulübesini kendine mekân olarak seçer. Mekân algımız, kasabadan,

çardaktan çıkıp, deniz kenarına iner. Oyunlarında, “Mine”de de rastladığımız bu tema, “Derya Gülü”nde daha farklı bir şekilde karşımıza çıkar. “Mine”, kasaba hayatını temsil eder, “Derya Gülü” ise, deniz kıyısını ve balıkçıları.

3.5.5 Susuz Yaz

“ Susuz Yaz”, ilk olarak 1967’de İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda gösterilir. *‘Hikayeci Yönüyle Necati Cumalı Ve Hikayelerine Yansıyan İzmir’* başlığında incelediğimiz “*Susuz Yaz*”, tiyatro metni olarak da karşımıza çıkar. Ege topraklarının kokusunun duyulduğu, Habil ile Kabil’den bu yana dünyanın en eski sorunu olan toprak kavgasının ve su sorununun işlendiği bir oyundur. Dekor olarak, hikâyede betimlenen tüm yerler tiyatro sahnesinde de yerini alır. Urla, Kocabaşlar’ın damı ve çevresi, Osman’ın hapis yattığı hapishane, oyunda mekân olarak yer alır.

Hikâyedeki diyaloglarda rastlamadığımız Ege şivesine ise, oyunda rastlarız. Cumalı, kahramlarına yerel ve gerçekçi bir görüntü kazandırmak için bu tekniği kullanır.

3.6 Sonuç

İlk oyunu, “Boş Beşik”ten itibaren adından sıkça söz ettiren Necati Cumalı, köy, kadın, kasaba, cinsellik gibi konuları Türk tiyatro edebiyatına kazandırır. Ege bölgesini, Ege insanını ve en önemlisi Urla’yı tiyatro sahnesine taşıyan Necati Cumalı, yerel tiyatro ve konudan, ulusal bir tiyatro ve konu yaratılmasına katkı sağlar. Tiyatronun etkileyici gücünü, yaşadığı mekânları(URLa/kasaba/İzmir) ve insanları anlatmak için kalemi yettiğince kullanan Cumalı, bunu ülkemizde ve uluslar arası sahnelerde kanıtlar. Eserlerimin dekoru Urla’dır diyen yazar, yaşamı boyunca yazdığı her şeyde bunu düstur edinir.

SONUÇ

Yazar, içinde yaşadığı sosyal çevrenin bir bireyi olarak hem o çevreden etkilenen hem de o çevreyi etkileyen bir kaynaktır. İçinde yer alan duyarlılığı sayesinde yaşadığı mekân ve insan arasında bir bağ kurar ve bu bağı estetik bir üslubla eserlerine yansıtır. Mekân, ait olunan zamanı ve bu zamanın insanla olan ilişkisinin biçimlerini yansıtmaya bakımdan, evrenin ve insanın evren üzerindeki mevcudiyetinin anlamlandırılabilmesine imkân sağlayan ontolojik bir nispet noktasıdır. Bu noktanın temelini ise Bachelard şöyle ifade eder: *'Evimiz, ilk evrenimizdir.'* Necati Cumalı'nın eserlerindeki 'İzmir ve çevresi'ni de bu tanımdan yola çıkarak tespit ve tahlil edebildik. Şiir, roman, hikâye ve oyunların temelinde var olan İzmir ve Urla, Cumalı'nın kendi evreni üzerinde yer alan gerçek mekânlardır. Sosyal, coğrafi, psikolojik ve tarihi bir zeminde de eserlere yansıyan bu mekânlar, yazarın evreninde ve edebî dünyasında keskin bir şekilde birbirinden ayrılır.

Geniş, açık, gelişmiş ve evrensel mekânı İzmir ile somutlaştırırken, kapalı, dar, yoksul ve çaresiz mekân algısını Urla/kasaba ile destekler. Siyasal ve sosyal tüm zorluğun yaşandığı mekân Uralayken, refah, aşk ve mutluluk gibi güzel hislerin hakim olduğu mekân ise İzmir'dir. Kısacası, 'İzmir ve çevresi' mekân olarak, Necati Cumalı'nın kişiliğinin ve eserlerinin topoğrafyasıdır.

Bu çalışmamızda, Necati Cumalı'nın roman, hikâye, şiir ve oyunlarındaki İzmir ve çevresinin izlerini belirlemeye çalıştık. Yazarın, roman, hikâye, şiir ve oyun külliyyatında yer alan eserlerin hepsinden hareketle yaptığımız bu araştırmada, İzmir ve çevresini, Urla'yı, insanları ve mekânları nasıl gördüğünü ve bunu eserlerine nasıl yansıttığını inceledik.

İncelememizde öncelikle, İzmir edebiyatını anlamaya, gösterdiği edebî gelişimi açıklamaya ve bu edebiyatı yaratan yazarları belirlemeye çalıştık. Ardından bu yazarların içinde yer alan Necati Cumalı'nın hem şahsi, hem de edebî portresini çizdik. Konumuz kapsamında incelediğimiz tüm eserlerde, Necati Cumalı'nın mahallî ve millî değerlerden insanlığa ait ortak değerleri, Ege insanını ve özellikle Urla'yı kullanarak işlediğini gördük.

İncelememiz mekân temelinde şekillense de, bu mekânı var eden, psikolojik, sosyal, ekonomik ve tarihdinamiklerin de, insan-mekân etkileşimi içinde Necati Cumalı'nın eserlerine nasıl yansıdığını çözümledik.

“Tütün Zamanı”, “Yağmurlarla Topraklar” ve “Acı Tütün”de yerel bir sorunun, evrensel bir üslupla anlatıldığına, “Aşk Da Gezer”de evrensel bir konu olan tiyatronun yerel bir mekânda canlandırıldığını görürüz. “Yalnız Kadın”, “Değişik Gözle”, “Susuz Yaz”, “Ay Büyürken Uyuyamam” ve “Kente İnen Kaplanlar” hikâye kitaplarında Urla ve İzmir'de yaşayan insanların cinsî tatminsizliğini, geleceğe dair umutsuzluğunu ve bireyin iç buhranını yansıtır.

Şiirlerine yansıyan Urla ve İzmir ise, genellikle Necati Cumalı'nın anılarında kalan bir mekân, özlem duyulan bir yer olarak karşımıza çıkar. Toplumsal sorunları, Urla'nın kültürünü ve sosyal yapısını, folklorik bir zeminde sahnelediği oyunları ise yine mekân olarak edebileşir.

Görüldüğü üzere, İzmir ve çevresi yani Ege Bölgesi Necati Cumalı'nın eserlerinde öncelikli bir yer kapsar. Necati Cumalı, yüreğinin yandığı her şeyi eserlerine konu eder ve tüm eserlerinin dekorunun Urla olduğunu ayrıntılı bir şekilde Türk edebiyatında somutlaştırır.

KAYNAKÇA

N. Cumalı, *Aç Güneş Şiirler*, Karacan Yayınları, İstanbul, (1980).

_____, *Aşk da Gezer*, İnkilâp Kitabevi, İstanbul. (1990).

_____, *Aşklar Yalnızlıklar*, Can Yayınları, İstanbul. (1991).

_____, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul. (2011).

_____, *Aylı Bıçak*, Tekin Yayınevi, İstanbul. (1981).

_____, *Başaklar Gebe*, Bilgi Yayınevi, İstanbul. (1970).

_____, *Benim En Sevdiğim Halimle Hatırla*, Yarımada Yayınları, İzmir. (2001).

_____, *Bozkırda Bir Atlı*, Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi, İstanbul. (1981).

_____, *Bütün Oyunları-1-*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul. (2004).

_____, *Bütün Oyunları -2-*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul. (2004).

_____, *Bütün Şiirleri -1-*, Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi, İstanbul. (1983).

_____, *Bütün Şiirleri -1- Yeni bir Aşktan Öte*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul. (2001).

_____, *Bütün Şiirleri-8- İmbatla Gelen Şiirler 2*, Çağdaş Yayınları, İstanbul. (1996).

_____, *Ceylan Ağdı*, Sander Yayınları, İstanbul. (1974).

_____, *Değişik Gözle*, Cumhuriyet, İstanbul. (2009).

_____, *Denizin İlk Yükselişi*, Yenilik Yayınevi, İstanbul. (1954).

_____, *Etiler Mektupları*, Tekin Yayınevi, İstanbul. (1982).

_____, *Kente İnen Kaplanlar*, Sander Yayınları, İstanbul. (1976).

_____, *Kısmeti Kapalı Gençlik*, Can Yayınları, İstanbul. (1986).

_____, *Makedonya*, İnkilâp Kitabevi, İstanbul. (1986).

_____, *Niçin Af*, Bilgi Yayınevi, İstanbul. (1989).

_____, *Niçin Aşk*, İmbat Yayınları, İstanbul. (1971).

_____, *Revizyonist*, Tekin Yayınevi, İstanbul. (1979).

_____, *Seçme Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul(2001).

_____, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul(2010).

_____, *Şiddet Ruhu*, Bilgi Yayınevi, Ankara(1990).

_____, *Tütün Zamanı-1- Zeliş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.

_____, *Tütün Zamanı-2- Yağmurlarla Topraklar*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul(2010).

_____, *Tütün Zamanı -3- Acı Tütün*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul(2012).

_____, *Uç Minik Serçem*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul(2013).

_____, *Ulus Olmak*, Çağdaş Yayınları, İstanbul(1995).

_____, *Vatan Diye Diye*, İnkilâp Kitabevi, İstanbul(1990).

_____, *Viran Dağlar*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul (2012).

_____, *Yağmurlu Deniz*, Varlık Yayınları, İstanbul (1968).

_____, *Yakub'un Koyunları*, Tekin Yayınevi, İstanbul (1979).

_____, *Yalnız Kadın*, Sander Yayınları, İstanbul (1975).

_____, *Yarasın Beyler*, Adam Yayınları, İstanbul (1982).

_____, *Yeşil Bir At Sirtında*, Can Yayınları, İstanbul (1990).

Z.Arkıkan, *İzmir Basınından Seçmeler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, (2001).

A.İ. Beyhan, *Necati Cumalı'dan Esintiler*, Yarımada Yayınları, İzmir, (Ocak 2011).

A. Binyazar, *Toplum Ve Edebiyat Deneme- Eleştiri*, Sinan Yayınları, İstanbul, (1972).

Ş. Göka, *İnsan Ve Mekan*, Yörük Türkmen Vakfı Yayınları, İstanbul, (2001).

G. Bachelard, *Mekânın Poetikası*, İthaki Yayınları, İstanbul, (2013).

Ö.F. Huyugüzel, *Halit Ziya Uşaklıgil Hayatı Eserleri Eserlerinden Seçmeler*, MEB Yayınları, İstanbul, (2004)

Ö.F. Huyugüzel, *Halit Ziya Uşaklıgil*, Akçağ Yayınları, Ankara, (2004).

Ö.F. Huyugüzel, *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, (2004).

Hürriyet Gösteri Sanat Dergisi, İstanbul, 219 (Mayıs 2000).

Hece Öykü, Hece Yayıncılık, Ankara, 4 (Ağustos-Eylül 2004).

İzmir Kent Kültürü Dergisi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 3 (Mart 2001).

“Necati Cumalı ve Oyunları” T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, (2001).

“Necati Cumalı ve Şiiri – Özel Bölüm” Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi, 350 (Şubat 1981).

B. Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, (1988).

Sanat Çevresi, İstanbul, 75 (Ocak 1985).

S. Saydım Akcaoğlu, *Necati Cumalı'nın Hayatı, Hikaye ve Romanları*, MEB, Ankara, (2011).

Z. Somar, *Bir Adamın ve Bir Şehrin Tarihi* Teyfik Nevzat İzmir'in İlk Fikir Hürriyet Kurbanı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, (2001).

Z. Somar, *Yakın Çağların Fikir Ve Edebiyat Tarihimizde İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir. (2001).

S. Taş, *Necati Cumalı ve Şiir*, MEB, Ankara, 2 (Aralık 1995).

_____, *Necati Cumalı ve Oyunları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, (2001).

İ. Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul, (2006).

_____, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, (2007).

M. Kaplan, *Atatürk Devri Fikir Hayatı I-II. Cilt*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, (1992).

E. Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınevi, İstanbul, (2006).

S. Taşkın, *Ege Rüzgarları*, Sel Yayıncılık, İstanbul, (1997).

Dr. İ. Güven Kaya, *Yugoslavya'da Türk Halkı Edebiyatı*, Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, (1993).

Türk Dili- Dil ve Edebiyat Dergisi, 203, Ankara, (Ağustos 1968).

Türk Dili- Dil ve Edebiyat Dergisi, 233, Ankara, (Şubat 1971).

Türk Dili- Dil ve Edebiyat Dergisi, 681, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, (Eylül 2008).

Varlık, 747, İstanbul, (Aralık 1969).

Varlık, 847, İstanbul, (Nisan 1978).

Varlık, 856, İstanbul, (Ocak 1979).

Varlık, 886, İstanbul, (Temmuz 1981).

Varlık, 895, Varlık Yayınları, İstanbul, (Nisan 1982).

Varlık, 906, İstanbul, (Aralık 1983).

“Yaşlanmaz Şair Çocuk” Necati Cumalı’ya Selam Seçkisi, Hacettepe Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, Ankara, (Mayıs 1996).

Yazko Edebiyat, Yazko Yayınları, Ankara, 21 (Temmuz 1982).

Yazko Edebiyat, Yazko Yayınları, Ankara, 26 (Aralık 1982).

